

Percepcija poludnevnog boravka iz perspektive djece, stručnjaka i volontera

Mikšić, Krešimir

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:652677>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-17**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA

Krešimir Mikšić

**PERCEPCIJA POLUDNEVNOG BORAVKA IZ
PERSPEKTIVE DJECE, STRUČNJAKA I VOLONTERA**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2023. godina

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA

Krešimir Mikšić

**PERCEPCIJA POLUDNEVNOG BORAVKA IZ
PERSPEKTIVE DJECE, STRUČNJAKA I VOLONTERA**

DIPLOMSKI RAD

Mentorica: dr.sc. Nika Sušac

Komentorica: izv.prof.dr.sc. Jelena Ogresta

Zagreb, 2023. godina

Sadržaj

1. Uvod.....	1
1.1. Psihosocijalni rizik.....	1
1.2. Poludnevni boravak u kontekstu intervencija usmjerenih ka djeci s psihosocijalnim rizicima	4
1.3. Tretman poludnevnog boravka – definicija i ključne dimenzije	6
1.4. Normativna utemeljenost poludnevnog boravka	8
1.5. „Tinel“ – Poludnevni boravak za djecu u psihosocijalnom riziku na području grada Šibenika	10
1.6. Pregled dosadašnjih istraživanja	12
2. Cilj i istraživačka pitanja.....	15
3. Metoda.....	15
3.1. Sudionici	15
3.2. Prikupljanje podataka	18
3.3. Etička načela istraživanja	19
3.4. Obrada podataka	20
4. REZULTATI ISTRAŽIVANJA I RASPRAVA.....	20
4.1. Doživljaj sudionika o sadržaju programa poludnevnog boravka.....	21
4.2. Percepcija sudionika o međuljudskim odnosima tijekom provedbe programa poludnevnog boravka.....	32
4.3. Doživljaj sudionika o dobitima koje korisnici stječu pohađanjem programa poludnevnog boravka.....	51
4.4. Prednosti i nedostaci programa poludnevnog boravka	61
4.5. Usporedba perspektiva proveditelja programa i korisnika	68
4.6. Praktične implikacije i ograničenja istraživanja	72
5. Zaključak.....	74
6. Literatura	79

Percepcija poludnevnog boravka iz perspektive djece, stručnjaka i volontera

Sažetak:

Suvremene intervencije namijenjene djeci i mladima u psihosocijalnom riziku sve se češće odvijaju u izvaninstitucionalnom kontekstu. Jedna od takvih intervencija je i usluga poludnevnog boravka namijenjena djeci u psihosocijalnom riziku koja se provodi na području grada Šibenika u sklopu organizacije civilnog društva. Cilj ovog istraživanja je bio dobiti uvid u doživljaj poludnevnog boravka za djecu u psihosocijalnom riziku iz perspektive djece, stručnjaka i volontera. Podaci su se prikupili metodom polustrukturiranog intervjua na uzorku od 9 sudionika poludnevnog boravka – djece (korisnika), stručnjaka i volontera. Rezultati istraživanja su pokazali da postoji relativno dobra usklađenost sadržaja programa s potrebama i mogućnostima korisnika, da u tretmanu prevladavaju pozitivni međuljudski odnosi te da korisnici pohađanjem programa stječu brojne dobiti u odnosu na sebe te u odnosu prema drugima. Dodatni nalazi istaknuli su snage i nedostatke ovog programa, pri čemu su i provoditelji programa i korisnici ponajviše kritike usmjerili ka neadekvatnom prostoru u kojem se boravak odvija.

Ključne riječi: *psihosocijalni rizik, intervencije namijenjene djeci i mladima, usluga poludnevnog boravka, višestruka perspektiva sudionika*

Perception of a half-day stay service from the perspective of children, experts and volunteers

Abstract:

Modern interventions aimed at children and young people at psychosocial risk are increasingly taking place in an extra-institutional context. One of such interventions is the half-day stay service intended for children at psychosocial risk, which is carried out in the area of the city of Šibenik as part of a civil society organization. The aim of the research was to gain an insight into the experience of a half-day stay for children at psychosocial risk from the perspective of children, experts and volunteers. The data was collected using the semi-structured interview method on a sample of 9 participants of the half-day stay – children (users), experts and volunteers. The results of the research showed that there is a relatively good alignment of the program content with the needs and capabilities of the users, that positive interpersonal relationships prevail in the treatment, and that by attending the program, the users gain numerous benefits in relation to themselves and others. Additional findings highlighted the strengths and weaknesses of this program, with both program implementers and users mostly directing criticism towards the inadequate space in which the stay takes place.

Keywords: *psychosocial risk, interventions intended for children and youth, half-day stay service, multiple perspectives of participants*

Izjava o izvornosti

Ja, Krešimir Mikšić pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključivi autor diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristio drugim izvorima od onih navedenih u radu.

Ime i prezime: Krešimir Miškić

Datum: 12.09.2023.

1. Uvod

Suvremeno društvo, ali i pojedinci unutar istog, svakodnevno se susreću s problemima i izazovima koji su svojom složenošću i raznolikošću već odavno nadišli kapacitete javnih ustanova. Jedan od takvih izazova su i problemi u ponašanju djece i mladih, čija pojavnost zahtjeva osiguravanje novih, inovativnih i sveobuhvatnijih rješenja. Takva rješenja nisu mogla biti osigurana putem javnih ustanova, stoga je iz perspektive stručnjaka koji rade s djecom i mladima, izražena nužnost za proširenjem izbora intervencija u odnosu na postojeće socijalne i odgojne mjere, kako bi se na što primjereniji način i što uspješnije odgovorilo na potrebe djece i mladih koji se nalaze u određenom riziku (Krulić Kuzman, 2020.). Zadnjih desetak godina, sve više, ustanove socijalne skrbi fokusiraju svoje resurse u izgradnju raznolikih izvaninstitucionalnih oblika podrške djeci kako bi im se pomoglo u svladavanju raznih životnih nedaća, a jedna od istaknutijih je i usluga boravka. Pružanjem ove usluge, osigurava se golem potencijal neposredne i pravodobne stručne pomoći i podrške, obuhvaćajući širok dijapazon raznovrsnih aktivnosti (Azinović Vukelić i Borovac, 2016.). U ovom radu, pozornost će upravo biti usmjerena na doživljaj poludnevnog boravka koji se odvija unutar organizacija civilnog društva, obzirom da je u Hrvatskoj takav tretman još i dalje nedovoljno razvijen. Pri tome su za ciljanu populaciju izabrani upravo oni koji svakodnevno sudjeluju u provedbi tretmana – djeca u psihosocijalnom riziku, odnosno korisnici, stručnjaci te volonteri. Ispitivanjem i komparacijom višestrukih perspektiva dionika navedenog tretmana, nastojalo se dobiti holistički uvid u doživljaj boravka, odnosno uvid u percepciju dionika o sadržaju tretmana, međuljudskim odnosima te dobitima koje korisnici stječu obzirom na postojeće psihosocijalne rizike.

1.1. *Psihosocijalni rizik*

Obzirom da su djeca u psihosocijalnom riziku korisnici konkretne usluge poludnevnog boravka, potrebno je definirati pojam psihosocijalnog rizika. Za razumijevanje pojma psihosocijalnog rizika, važno jest pojasniti što su to „čimbenici rizika“ te kako oni, ponajprije, dovode do rizika, a zatim i do psihosocijalnog rizika. Fraser (1997., prema, Bašić, 2009.) navodi da se rizični čimbenici shvaćaju kao vjerojatnost, to jest sigurnost, za razvoj budućih problema, a slično ih definiraju i Mrazek i Haggerty (1994., prema Bašić, 2009.). Ajduković (2000.) navodi da su

rizični čimbenici osobine, odnosno životni događaji koji doprinose pojavi i razvoju određenog poremećaja ili društveno neprihvatljivog ponašanja. Tipologija rizičnih čimbenika pokazuje nam da postoje tri identificirana tipa rizičnih čimbenika: *poveznici* (povezani su s pojavom problematičnog ponašanja), *prediktivni rizični čimbenici* (prethode problematičnom ponašanju) i *kauzalni čimbenici* (oni koji vode prema promjenama u problematičnim ponašanjima) (Bašić, 2009.). Obzirom na ciljanoj populaciju ovog rada, u fokusu će ponajprije biti prediktivni rizični čimbenici koji najbolje opisuju djecu u psihosocijalnom riziku. Yoshikawa (1994., prema Bašić, 2009.) navodi da postoje tri vrste prediktivnih čimbenika vezanih za delinkvenciju¹: čimbenici usmjereni na dijete (npr.: spol, perinatalni rizici, temperament, kognitivne sposobnosti i školska postignuća), čimbenici usmjereni na obitelj (npr.: zlostavljanje djeteta, konfliktno majčinstvo, roditeljstvo) te kontekstualni čimbenici (socio-ekonomski uvjeti obitelji, kriminalitet te nasilje u zajednici).

Iz navedenog se može zaključiti da su rizični čimbenici ili individualnog (biološkog/dispozicijskog) ili kontekstualnog karaktera, a da njihova prisutnost pojačava vjerojatnost negativnih ishoda po dijete (Bašić, 2009.). Ukoliko postoji prisutnost rizičnih čimbenika, a s druge strane ne postoji dovoljna podrška i zaštita djeteta u obitelji, školi ili širem društvu, pojavljuju se problemi u psihosocijalnom funkcioniranju djeteta (Sokač, 2014., prema Križić, 2016.). Temeljem ekološke i ekosistemske perspektive, pojam psihosocijalnog rizika postao je sve češće spominjan u kontekstu djece i mladih koji se nalaze u određenom riziku. Psihosocijalni rizici odnose se na specifična bio-psiho-socijalna obilježja pojedinca, poput primjerice spola, kronične bolesti, nedostatnih socijalnih ili općenito životnih vještina koji se aktualiziraju u interakciji pojedinčevih osobina i socijalnih okolnosti (Ajduković, 2008b.). U kontekstu djece u psihosocijalnom riziku, primjerice, nedovoljno razvijene radne navike u okruženju koje djetetu ne pruža dostatnu podršku za učenje, dijete može razviti poteškoće u učenju što može dovesti do nižeg

¹ Prema širem shvaćanju, pod pojmom maloljetničke delinkvencije se podrazumijevaju svi oblici devijantnog ponašanja, od kršenja normi propisanih različitim zakonima do ponašanja koja su u suprotnosti s moralnim normama u određenom društvu. U užem smislu, delinkvencija podrazumijeva sva ona ponašanja koja su kaznenim zakonom određena kao kaznena djela (Konstatinović-Vilić i Nikolić-Ristanović, 2003., prema Krstić, 2014.).

školskog uspjeha i posljedično kasnijeg lošijeg položaja na tržištu rada, a samim time i do lošije kvalitete življenja. Nizozemski autor Scholte (1995., prema Koller-Trbović, Nikolić i Dugandžić, 2009.) kroz socio-ekološki model psihosocijalnih rizičnih čimbenika, ustanovio je da „*uvijek kada su rizične osobne dispozicije djeteta praćene teškoćama u odgojnim i socijalizacijskim uvjetima u obitelji, školi i grupi vršnjaka, povećava se rizik da će dijete razviti emocionalne i poremećaje ponašanja u bliskoj budućnosti*“ (Scholte, 1995., prema Koller-Trbović, Nikolić i Dugandžić, 2009.: 38), a slično navodi i Ajduković (2008a.). U istraživanju autorica Koller-Trbović i Žižak (2012.) utvrđeno je da su javnost i roditelji svjesni prisutnosti postojanja velikog broja rizičnih čimbenika po djecu, dok s druge strane ističu da ne postoje zadovoljavajući institucijski mehanizmi za pružanjem pomoći i podrške, što rezultira povećanjem broja djece u psihosocijalnom riziku. Sažme li se navedeno, može se zaključiti da psihosocijalni rizik može biti uvjetovan biološkim odrednicama djeteta i/ili rizik dolazi iz djetetova bliskog okruženja (obitelj, škola, religija, kultura) te uslijed pomanjkanja potpore i preventivnih programa se taj psihosocijalni rizik može manifestirati kroz:

- poteškoće u izražavanju emocija
- poremećaje u ponašanju²
- gubitak kontrole
- isključenje iz vršnjačkih grupa
- eksperimentiranje sa sredstvima ovisnosti
- probleme u savladavanju školskih obveza
- agresivno ponašanje (Križić, 2016.)

² Poremećaji u ponašanju termin je koji je općeprihvaćen u hrvatskoj stručnoj zajednici, a odnosi se na ponašanje koje se bitno razlikuje od uobičajenog ponašanja, ponašanje koje je štetno i/ili opasno za pojedinca koji ga čini ili za zajednicu koja ga okružuje te ponašanje koje zbog navedenog zahtjeva društvenu stručnu intervenciju i pomoć. Navedena ponašanja mogu se manifestirati na mnogobrojne načine, te mogu biti različitih obilježja, intenziteta, trajanja, štetnosti i opasnosti (Koller-Trbović, 2003., prema Zrilić i Šimurina, 2017.).

1.2. Poludnevni boravak u kontekstu intervencija usmjerenih ka djeci s psihosocijalnim rizicima

Nakon definiranja pojma psihosocijalnog rizika te navođenja oblika u kojima se isti manifestira, razmotrit će se tretman poludnevnog boravka u kontekstu intervencija namijenjenih djeci u psihosocijalnom riziku. Intervencije namijenjene djeci i mladima u riziku ili s poremećajima u ponašanju te njihovim obiteljima najčešće se pružaju putem sustava socijalne skrbi i pravosuđa, no posljednjih petnaestak godina takve intervencije se sve više osiguravaju putem privatnog i civilnog sektora unutar kojih djeluju stručnjaci različitih pomagačkih profesija (Koller-Trbović, Nikolić i Dugandžić, 2009.). Što se zapravo podrazumijeva pod pojmom „intervencija“ i nije lako definirati, obzirom da se taj termin koristi unutar različitih područja ljudskih djelatnosti, a i unutar jednog područja može imati višestruko značenje. U najširem značenju taj pojam podrazumijeva reakciju, odnosno odgovor društva na neku pojavu čija je svrha mijenjanje stanja određenog pojedinca sustavnom uporabom znanstveno potvrđenih postupaka radi mijenjanja ponašanja pojedinca kroz učenje, odnosno manipulaciju uzrocima i posljedicama tog specifičnog ponašanja (Bowsen, Jenson i Clark, 2004.; Hardcastle, Powers i Wenocur, 2004.; Ajduković, 2008., prema Žižak, 2010.). Ukoliko se tako definiran pojam intervencije stavi u socijalno-pedagoški kontekst, onda je riječ o društvenoj aktivnosti ili mjeri koja se poduzima na kontinuumu djelovanja od prepoznavanja do mijenjanja jednog ili više rizičnih činitelja vezanih za pojavu poremećaja u ponašanju (Žižak, 2010.).

Ukoliko se govori o intervencijama temeljenim na mišlju da djeca izložena određenim rizicima predstavljaju svojevrsni kontinuum, tada se radi o kontinuumu intervencija prema utvrđenim razinama rizika (Žižak, 2010.), pri čemu se kontinuum intervencija može definirati kao skup međusobno povezanih i/ili nadovezujućih intervencijskih programa (Poldrugač i sur., 2006.). Sukladno tome, vjeruje se da intervencije treba osmišljavati i usklađivati ovisno o složenosti i intenzitetu specifičnog rizika. Prema tome, dugotrajniji i kompleksniji rizici zahtijevati će i jednako tako kompleksne intervencije (Žižak, 2010.).

Tablica 1. Kontinuum intervencija prema razinama rizika (Bašić, Koller-Trbović i Uzelac, 2004., prema Žižak, 2010.)

Razina rizika	Minimalni	Umjereni	Visoki
Populacija	Opća	Ciljana	Indicirana
Razina intervencije	Preventivne intervencije	Rane intervencije	Tretmanske intervencije
Potrebe	Učenje, odgoj, podrška, socijalizacija	Skrb, zaštita, pomoć, nadzor, vođenje	Rehabilitacija, psihoedukacija, terapija-lijecenje

Tablica 1. prikazuje odnos ustanovljene razine rizika te intervencije koje je potrebno poduzeti s obzirom na utvrđenu razinu rizika. Ukoliko se govori o utvrđenoj minimalnoj razini rizika, tada se ističe potreba za poduzimanjem preventivnih intervencija kojima će se zadovoljiti potrebe prisutne kod gotovo sve djece – potreba za odgojem, podrškom te socijalizacijom. Umjereni rizik zahtjeva primjenu ranih intervencija kojima se zadovoljavaju potrebe za skrbi, zaštitom, intenzivnijom pomoći te nadzorom i kontrolom. Na krajnjem dijelu kontinuuma rizika nalazi se visoka razina rizika koja zahtjeva dugotrajnije i intenzivnije intervencije kako bi se zadovoljile potrebe za rehabilitacijom, psihoedukacijom te liječenjem (Žižak, 2010.). Iako se poludnevni tretmani djece i mladih u riziku ili s već manifestiranim poremećajima pronalaze u okviru raznih razina intervencija, obično ih se smješta na sredinu kontinuuma intervencija, odnosno u rane intervencije (Poldrugač i sur., 2006.). Pod pojmom rane intervencije podrazumijeva se bilo kakva aktivnost ili mjera fokusirana na prepoznavanje djece u riziku s ciljem umanjivanja njihovog delinkventskog ponašanja u budućnosti (Rec.20, 2000., prema Žižak, 2010.). Obzirom da je tretman poludnevnog boravka upravo usmjeren na pružanje podrške djeci koja već pokazuju znakove psihosocijalnih problema ili su izložena određenom riziku te se zbog toga nalaze u potrebi za stručnom skrbi, nadzorom i pomoći (Poldrugač i sur., 2006.), poludnevni boravak se može svrstati u programe ranih intervencija. Ipak, postizanje sklada između potreba djece u riziku te odgovarajućih intervencija kompleksna je i zahtjevna profesionalna zadaća, obzirom da su

poremećaji u ponašanju djece izrazito složena društvena pojava, dok s druge, intervencijske strane, ne postoje dovoljno čvrsti empirijski dokazi o tome koja vrsta intervencije najbolje odgovara specifičnoj vrsti ponašajnih problema (Fonagy i Kurtz, 2002., prema Žižak, 2010.). Stoga je potrebno individualiziranim pristupom utvrditi potrebe svakog korisnika ponaosob te u skladu s potrebama i ciljevima djeteta u riziku odrediti primjeren oblik i vrstu pomoći kako bi se postigla željena promjena (Koller-Trbović, 1999., prema Žižak, 2010.).

1.3. Tretman poludnevnog boravka – definicija i ključne dimenzije

Obzirom da je fokus ovog rada na percepciji poludnevnog boravka iz perspektive djece, stručnjaka i volontera, prvenstveno je potrebno pojasniti što se podrazumijeva pod pojmom poludnevnog boravka. U kontekstu djece s psihosocijalnim rizikom, a sukladno aktualnom Zakonu o socijalnoj skrbi³, boravak se može definirati kao socijalna usluga kojom se korisnicima omogućuje uključivanje u organizirane aktivnosti tijekom dana kako bi se zadovoljile osnovne i dodatne životne potrebe korisnika čije zadovoljavanje nije moguće ostvariti unutar obitelji. Navedene aktivnosti realiziraju se primjenom stručnih i drugih oblika pomoći i podrške. Usluga boravka može se odobriti djetetu s utvrđenim teškoćama u razvoju, kao i djeci koja nemaju odgovarajuću roditeljsku skrb, odnosno djeci koja iskazuju probleme u ponašanju. Za razliku od cjelodnevnog boravka koji podrazumijeva pružanje usluga u trajanju od 6 do 10 sati dnevno, usluga poludnevnog boravka pruža se u trajanju od 4 do 6 sati dnevno. Tretman poludnevnog boravka u Hrvatskoj osmišljen je uslijed izraženog nezadovoljstva stručnjaka zbog stanja tretmana namijenjenih djeci i mladima s problemima u ponašanju tijekom posljednjih dvadesetak godina, osobito unutar institucionalnih programa, čime je istaknuta potreba za individualiziranim tretmanom koji je prilagođen potrebama korisnika te se odvija u prirodnoj sredini korisnika (Maurović, 2010., prema Krulić Kuzman, 2020.). Poldrugač i sur. (2006.) navode da su ključne dimenzije programa poludnevnog boravka:

1. fokusiranost na zadovoljenje širokog dijapazona korisničkih potreba
2. kontinuiranost i strukturiranost
3. individualni i grupni pristup

³ Zakon o socijalnoj skrbi, NN 18/22, 46/22, 119/22, 71/23

Obzirom na raznolikost populacije, zadovoljenje specifičnih potreba korisnika uvelike ovisi o sustavu unutar kojeg se program provodi. Tako će programi poludnevnog boravka razvijeni u području školstva (engl. *school-based*) biti usmjereni na zadovoljenje obrazovnih potreba vezanih uz: probleme učenja, međuvršnjačko nasilje, agresiju, disciplinske probleme, izoliranost i sl. (Oestmann, 2004., prema Poldrugač i sur., 2006.) dok će, primjerice, unutar pravosudnog sustava poludnevni programi biti namijenjeni populaciji maloljetnih počinitelja kaznenih djela koji uz obrazovne i psihosocijalne potrebe imaju izražene potrebe za kontrolom i nadzorom od strane odraslih. Obzirom da su korisnici konkretnog programa poludnevnog boravka djeca osnovnoškolskog uzrasta s kojima se radi najviše u području obrazovanja, međuvršnjačkog nasilja te razvoju različitih socijalnih vještina, program poludnevnog boravka koji je predmet ovog istraživanja, ponajviše se može poistovjetiti s programima poludnevnog boravka koji se pojavljuju u području obrazovanja. Nadalje, kontinuiranost programa vidljiva je u njegovoj „svakodnevnosti“, obzirom da se radi o programima u kojima korisnici najčešće sudjeluju svakodnevno pa tako i u ovom (Lyman i Campbell 1996., prema Poldrugač i sur., 2006.), dok se pod strukturiranošću podrazumijeva psihoedukativni pristup kojim se zadovoljavaju obrazovne i psihosocijalne potrebe djece u ozračju koji nalikuje školskom (Oestmann, 2004., prema Poldrugač i sur., 2006.), obzirom da su u tako koncipiranom „školskom“ ozračju djeca više aktivna po pitanju uključenosti u vlastiti tretman (Lyman i Campbell, 1996., prema Poldrugač i sur., 2006.). Posljednja dimenzija odnosi se na individualni i grupni pristup. Iako je poludnevni boravak, kao i mnogi drugi suvremeni tretmani, obilježen individualizacijom i participacijom korisnika kao temeljnim načelom njegove provedbe, fokus će ponajviše biti na grupnom pristupu. Grupni pristup osnovni je pristup kojim se zadovoljavaju potrebe djece i mladih s poremećajima u ponašanju, a preferencija grupnog nad individualnim pristupom očituje se u njegovom socijalizacijskom i terapijskom potencijalu kojeg vršnjačka grupa sadrži u sebi. Također je i jeftiniji u odnosu na individualni pristup (Poldrugač i sur., 2006.), što može biti važan faktor obzirom da organizacije civilnog društva, u okviru kojih se provodi i ovaj program, imaju probleme u pogledu održivog i stabilnog financiranja. (Bežovan, 1997.; Stubbs, 2001.; Shimkus, 1996.; Courry i Despot-Lučanin, 1995., prema Bežovan, 2002.).

1.4. Normativna utemeljenost poludnevnog boravka

Svaka intervencija zajednice u odgoj i život djece i mladih zahtjeva utemeljenost iste u odredbama socijalne politike određenog društva (Poldrugač i sur., 2006.), stoga se i korisnike poludnevnog boravka u tretman uključuje temeljem rješenja nadležnog Centra za socijalnu skrb u skladu s odredbama:

- a) Zakona o socijalnoj skrbi (NN 18/22, 46/22, 119/22, 71/23)
- b) Obiteljskog zakona (NN 103/15, 98/19, 47/20, 49/23)
- c) Zakona o sudovima za mladež (NN 84/11, 143/12, 148/13, 56/15, 126/19)
(Krulić Kuzman, 2020).

Zakonom o socijalnoj skrbi (NN 18/22, 46/22, 119/22, 71/23) utvrđeno je da se korisnici u program poludnevnog boravka mogu uključiti u obliku socijalne usluge skrbi u obitelji i lokalnoj zajednici (Poldrugač i sur., 2006.). Sukladno navedenom Zakonu, socijalne usluge podrazumijevaju „*aktivnosti namijenjene prepoznavanju, sprječavanju i rješavanju problema i poteškoća pojedinaca i obitelji te poboljšanju njihova života u zajednici.*“ (Zakon o socijalnoj skrbi NN 18/22, 46/22, 119/22, 71/23, čl. 70.). Poludnevni boravak kao socijalna usluga osigurava „*organizirane aktivnosti tijekom dana uz stručnu pomoć i podršku, radi zadovoljavanja osnovnih i dodatnih životnih potreba korisnika koje ne mogu biti zadovoljene u obitelji.*“ (Zakon o socijalnoj skrbi NN 18/22, 46/22, čl. 104., st.1.). Korisnici ove usluge su djeca s problemima u ponašanju te djeca s teškoćama u razvoju kojima se usluga poludnevnog boravka osigurava u trajanju od 4 do 6 sati dnevno jednom na tjedan, više dana u tjednu ili tijekom cijelog radnog tjedna. Pružatelji ove usluge mogu biti domovi socijalne skrbi, udruge, vjerske zajednice, druge pravne osobe te obrtnici i fizičke osobe koje uslugu poludnevnog boravka obavljaju kao profesionalnu djelatnost. Ukoliko je korisniku odobreno pravo na uslugu poludnevnog boravka, istodobno ne može ostvarivati pravo na uslugu smještaja ili organiziranog stanovanja, dok pravo na uslugu psihosocijalne podrške može ostvariti ukoliko je istome odobreno pravo na uslugu poludnevnog boravka u trajanju do 2 dana u tjednu (Zakon o socijalnoj skrbi NN 18/22, 46/22, 119/22, 71/23).

Obiteljskim zakonom (NN 103/15, 98/19, 47/20, 49/23) također je predviđeno uključivanje maloljetne djece u program cjelodnevnog, odnosno poludnevnog

boravka u sklopu mjera za zaštitu osobnih prava i dobrobiti djeteta u nadležnosti Centra za socijalnu skrb. Navedene mjere svoj fokus stavljaju na preventivne intervencije ka djetetu radi zadovoljenja njegovih socijalno-zaštitnih potreba unutar obiteljskog okvira. Ukoliko navedene potrebe nije moguće zadovoljiti unutar obitelji, tada je fokus intervencija na pružanju odgovarajuće skrbi izvan vlastite obitelji (Poldrugač i sur., 2006.). Kada Centar za socijalnu skrb utvrdi da je razvoj djeteta ugrožen zbog nemogućnosti roditelja da samostalno ostvaruje roditeljsku skrb djelomice ili u cijelosti zbog okolnosti na strani djeteta ili roditelja, biti će određena mjera stručne pomoći i potpore u ostvarivanju roditeljske skrbi (Obiteljski zakon NN 103/15, 98/19, 47/20, 49/23, čl.140.). Rješenje o navedenoj mjeri „*može sadržavati upućivanje djeteta u dom za djecu ili udomiteljsku obitelj vikendom, u poludnevni ili cjelodnevni boravak.*“ (Obiteljski zakon NN 103/15, 98/19, 47/20, 49/23, čl.141., st. 5.). Učestalijom primjenom prakse upućivanja djeteta u poludnevni boravak, umanjuje se potreba za institucionaliziranim oblikom zbrinjavanja djece putem smještaja unutar domova socijalne skrbi (Poldrugač i sur., 2006.).

Zakonom o sudovima za mladež (NN 84/11, 143/12, 148/13, 56/15, 126/19) izvan obiteljski poludnevni tretman uređen je putem odgojnih mjera. Ovim Zakonom izričit naglasak stavljen je na načelo odgoja, a ne na kažnjavanje maloljetnika, ističući pri tome važnost uvažavanja problema razvoja i integracije mladih prilikom izricanja sankcija spram istih. Zbog navedenog, odgojne mjere imaju prvenstvo nad kažnjavanjem djece i mladih. Pružanjem odgovarajuće pomoći, zaštite, brige i nadzora, odgojnim mjerama nastoji se pozitivno utjecati na razvoj maloljetnikove ličnosti i podizanje razine osobne odgovornosti (Poldrugač i sur., 2006.). Prva odgojna mjera koja predviđa upućivanje maloljetnika na boravak jest *Pojačana briga i nadzor uz dnevni boravak u odgojnoj ustanovi*. Primjenu ove odgojne mjere izreći će sud ukoliko prosudi „*da je za ostvarenje svrhe odgojnih mjera prema maloljetniku potrebno poduzeti tajnije i intenzivnije mjere odgoja, posebno obrazovanjem i radnim osposobljavanjem uz nadzor odgojitelja i drugih stručnjaka, a nije ujedno potrebno potpuno i trajnije izdvajanje iz njegove životne sredine.*“ (Zakon o sudovima za mladež NN 84/11, 143/12, 148/13, 56/15, 126/19, čl. 12., st. 1.). Odgojna mjera *Upućivanja u disciplinski centar* također predviđa upućivanje maloljetnika na boravak. Sud ovu mjeru izriče ukoliko „*ocijeni da je za ostvarenje*

svrhe odgojnih mjera potrebno kratkotrajno izdvajanje iz njegove životne sredine tijekom kojeg će odgovarajućim intenzivnim mjerama biti izvršen utjecaj na njegovu ličnost i ponašanje.“ (Zakon o sudovima za mladež NN 84/11, 143/12, 148/13, 56/15, 126/19, čl. 13., st. 1.). Djelatnosti u kojima maloljetnik sudjeluje tijekom boravka u Centru trebaju biti individualno prilagođene njegovoj dobi, osobinama, sposobnošću za učenjem te korisnim radom koji je usklađen s maloljetnikovim interesima i sposobnostima. Također, važno je da se maloljetnika uključi u aktivnosti kojima će se pozitivno utjecati na razvoj socijalnih vještina i odgovornosti prema sebi i drugima (Zakon o sudovima za mladež NN 84/11, 143/12, 148/13, 56/15, 126/19, čl. 13.).

Iako normativno uređenje poludnevnih tretmana za djecu i mlade nije ujedinjeno, već je obuhvaćeno različitim zakonskim aktima, možemo zaključiti da je ova vrsta tretmana podosta dobro normativno utemeljena. Sve češća primjena ovakve vrste tretmana ukazuje na usmjerenost Republike Hrvatske ka procesima deinstitutionalizacije u područjima skrbi i zaštite prava o djeci i mladima, čime se ostvaruje cilj smanjenja broja djece koja se nalaze na smještaju u institucijama socijalne skrbi uz istovremeno razvijanje alternativnih programa pomoći i podrške usmjerenih ka zadržavanju djece i mladih u vlastitim obiteljima (Poldrugač i sur., 2006.).

1.5. „Tinel“ – Poludnevni boravak za djecu u psihosocijalnom riziku na području grada Šibenika

Ispitivanjem dostupnosti socijalnih usluga za djecu u riziku na području Republike Hrvatske, utvrđeno je da je usluga cjelodnevnog ili poludnevnog boravka za djecu s teškoćama u razvoju nedostavno dostupna navedenoj populaciji (Knezić i Opačić, 2021.). Plan deinstitutionalizacije, transformacije te prevencije institucionalizacije 2018.-2020. (2018.) također ističe problem nedostupnosti socijalnih usluga za djecu i mlade s problemima u ponašanju, osobito na području Šibensko-kninske županije. Problem nedostatka organiziranog dnevnog/poludnevnog boravka na području Šibensko-kninske županije za djecu s poremećajima u ponašanju te za djecu iz problematičnih obitelji istaknut je i u Razvojnoj strategiji Šibensko-kninske županije (2019.), pri čemu se posebno ističe potencijal organizacija civilnog društva za osiguravanje navedene usluge. Zbog iskazane potrebe za takvim oblikom usluge, na

području grada Šibenika, 2017. godine udruga Ardura je započela s provedbom poludnevnog boravka za djecu u psihosocijalnom riziku pod nazivom „Tinel“⁴.

Kroz neprekidno osmišljavanje i implementaciju različitih projekata i programa, Udruga Ardura nastoji podići kvalitetu života u lokalnoj zajednici grada Šibenika⁵. Program Poludnevnog boravka „Tinel“ s realizacijom je započeo 2017. godine, a svoj fokus stavlja na pružanje usluge poludnevnog boravka djeci osnovnoškolskog uzrasta koja su u psihosocijalnom riziku te prebivaju na području grada Šibenika. Osiguravanjem podrške za učenje, društva za igranje te pratnje u kulturnim i sportskim sadržajima, nastoji se pružiti kvalitetno osmišljeno i strukturirano slobodno vrijeme djeci, a sve s ciljem smanjenja broja socijalno neprihvatljivih oblika ponašanja kod djece korisnika te pružanja podrške roditeljima djece korisnika kroz savjetovanje s ciljem jačanja postojećih roditeljskih kompetencija. U opisu programa stoji da je program namijenjen djeci iz jednoroditeljskih obitelji, djeci s poteškoćama u učenju, djeci koja dolaze iz obitelji koje se nalaze u sustavu socijalne skrbi, osnovnoškolcima s blažim poteškoćama u ponašanju ili za onu djecu koju vršnjaci nisu dobro prihvatili. Kako bi se pozitivno utjecalo na kvalitetu života navedene populacije, ustanovljeni su posebni ciljevi koji se provedbom programa nastoje ostvariti:

- Pružanje usluge grupnog rada u poludnevnom boravku za djecu u psihosocijalnom riziku
- Povećanje razine životnih i socijalnih vještina djece korisnika poludnevnog boravka kroz individualni i grupni rad
- Motiviranje djece te stvaranje navike konstruktivnog korištenja slobodnog vremena kroz uključivanje u razne sportske, glazbene i likovne aktivnosti unutar Udruge
- Poboljšanje školskog uspjeha te stvaranje radnih navika učenja kod djece korisnika programa

⁴Dalmatinski izraz za dnevni boravak/prostoriju za odmor.

⁵Udruga Ardura, *O Arduri*, raspoloživo na mrežnoj stranici: <https://udruga-ardura.hr/o-arduri/> [12.6.2022.]

Usluga poludnevnog boravka dostupna je svojim korisnicima radnim danima u dvije smjene (jutarnja i popodnevna, ovisno o školskoj nastavi), a rad s djecom organiziran je u dvije grupe, ovisno o dobi korisnika – viši i niži razredi osnovne škole. Grupni rad se održava u trajanju od 4 sata dnevno. Program se ostvaruje kroz partnerstvo s Udrugom „Most“ iz Splita koja vrši edukaciju za suradnike, partnere, djelatnike i volontere koji sudjeluju u programu. Također, ostvareno je i partnerstvo s Centrom za socijalnu skrb Šibenik te s 5 šibenskih osnovnih škola čija je uloga prepoznavanje problema kod djece te upućivanje na sudjelovanje u programu. Potencijal Programa prepoznat je i od strane Ministarstva rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike, obzirom da navedeno Ministarstvo financira provedbu programa⁶.

1.6. Pregled dosadašnjih istraživanja

Postojeća domaća i strana istraživanja na temu poludnevnih boravaka namijenjenih djeci i mladima pokazala su da sudjelovanje u tretmanu dovodi do brojnih pozitivnih efekata poput poboljšanja u području obrazovanja, smanjenja problema u ponašanju i sl. (Poldrugač i sur., 2006.). Obzirom da je ovakav oblik tretmana relativno nova pojava u kontekstu tretmana namijenjenih djeci i mladima, broj postojećih istraživanja relativno je skroman, osobito kada je riječ o izvaninstitucionalnim tretmanima. Stoga će u ovom dijelu biti prikazani rezultati dosadašnjih istraživanja u kojima je fokus na perspektivi dionika o programima boravka u institucionalnom te izvaninstitucionalnom kontekstu.

Erdelja, Zagorec i Branović (2016.) proveli su evaluacijsko istraživanje s ciljem istraživanja korisničkog zadovoljstva poludnevnim boravkom unutar Centra za pružanje usluga u zajednici „Izvor“ u Selcu. Odgovori korisnika ukazali su na postojanje pozitivnog sveukupnog doživljaja usluge poludnevnog boravka. Korisnici su istaknuli da se raduju odlasku u Centar te da se tamo osjećaju ugodno i sigurno. Nadalje, isti su uglavnom zadovoljni pruženim aktivnostima, iako iskazuju želju za češćim aktivnostima na otvorenom, igrom te sportskim aktivnosti. Po pitanju međusobnih odnosa, sudionici su naveli da se rado i često međusobno druže, iako su istaknuli i postojanje vrijeđanja među korisnicima, što negativno utječe na sklad u

⁶Udruga Ardura, „Tinel“-poludnevni boravak za djecu u psihosocijalnom riziku, raspoloživo na mrežnoj stranici: <https://udruga-ardura.hr/projekti/> [12.6.2022.]

međusobnim odnosima. U vezi zadovoljstva s pruženom pomoći oko učenja i pisanja zadaća, većina korisnika je smatrala pruženu pomoć vrlo korisnom.

U sklopu okruglog stola održanog 2005. u Zagrebu na temu „*Poludnevni tretman djece i mladeži s poremećajima u ponašanju*“ predstavljeni su rezultati desetogodišnjeg istraživanja s ciljem ispitivanja korisničke procjene produženog stručnog tretmana⁷ pri CZSS-u Varaždin. Rezultati istraživanja, temeljeni na 42 provedena intervjua s bivšim korisnicima, pokazuju da su korisnici pohađanje programa doživjeli kao znakovitu pomoć zahvaljujući kojoj su završili školovanje te promijenili svoje ponašanje na bolje. Pri tome su istaknuli pozitivne emocije i sjećanja u vezi pohađanja programa te postojanje dobrih odnosa s drugim korisnicima i odgajateljima. Posebno pozitivne povratne informacije su vezivali uz aktivnosti i boravak u prirodi, dok su kao nedostatak istaknuli neprimjerene prostorne uvjete u kojima se program odvijao (Poldrugáč i sur., 2006.).

Krstin (2018.) u istraživanju na temu uloge sportskih aktivnosti kao pomoći u socijalizaciji djece, iznio je osobna iskustva odgajatelja u kontekstu rada s djecom koja pohađaju aktivnosti u sklopu poludnevnog i cjelodnevnog boravka Centra za pružanje usluga u zajednici Klasje Osijek. Sudionici su pritom istaknuli važnost uloge sporta u socijalizaciji korisnika obzirom da su mišljenja kako sport pridonosi razvoju osjećaja sigurnosti, pripadnosti, samopouzdanja, uspjeha i tolerancije kod korisnika. Također su istaknuli promidžbu zdravog načina života, razvoj timskog duha i discipline te poticajnog utjecaja na stvaranje radnih navika u djece. Naveli su i da djeca u provoditeljima sportskih aktivnosti prepoznaju pozitivne uzore od kojih mogu usvajate zdrave životne navike.

U istraživanju autorice Gazilj (2019.), cilj je bio dobiti uvid u doživljaj institucionalnog tretmana u odgojnim domovima. Ispitivanjem korisničke perspektive, dobiveni su rezultati koji upućuju na negativan doživljaj tretmana i boravka u odgojnim domovima, ističući pri tom nedostatke poput nedovoljne

⁷ Termin produženi stručni termin ili produženi stručni postupak (PSP) sinonim je terminu poludnevnog boravka, a definira se kao vrsta sociopedagoškog tretmana namijenjenog djeci osnovnoškolskog uzrasta koja iskazuju poremećaje u ponašanju te njihovim primarnim sredinama. PSP se ponajviše provodi unutar samog prostora škole sprječavajući tako izdvajanje djeteta iz njegove socijalne okoline pružanjem svakodnevne i direktne stručne pomoći radi prevladavanja prisutnih teškoća (Habjanec-Martinović i Marušić, 1999.).

ostvarenosti odnosa s određenim odgajateljima, prisutnost razmirica među korisnicima te nezadovoljavajućih fizičkih uvjeta. Ipak, korisnici su izjavljivali i pozitivne doživljaje, kao što su: briga stručnih radnika za korisnike, individualni pristup te mogućnost pozitivne promjene i napretka. Iz razgovora sa stručnim radnicima utvrđeno je da je suradnja s korisnicima zahtjevna te u kontekstu nedostataka tretmana su općenito govorili o manjku odgajatelja, manjku muških odgajatelja kao modela, neefikasnosti i neprilagodljivosti sustava, smanjenoj mogućnosti uključivanja korisnika u različite sadržaje te nedostupnosti vanjskih suradnika.

U istraživanju autora Clark i Jerrot (2012.), kojim su se ispitivali dugoročni klinički ishodi dnevnih tretmana kod djece koja su iskazivala poremećaje u ponašanju, u dobi od 12 godina i mlađih, a temeljem mjerenja kliničkih simptoma te izjava roditelja, utvrđen je značajan napredak u području socijalnih vještina, eksternaliziranih simptoma, razini iskazane agresije, intenzivnosti utvrđenih poteškoća te simptoma iz područja poremećaja pozornosti. Ovim istraživanjem potvrđeni su rezultati ranijeg istraživanja kojim se također došlo do zaključka da dnevni tretmani utječu na poboljšanje ponašanja djece s poremećajima ponašanja kod kuće, ističući postojanje pozitivnih promjena na području eksternaliziranog ponašanja, razini iskazane agresije, poremećaja pozornosti te doživljenog roditeljskog stresa (Jerrot, Clark i Fearon, 2010.)

Temeljem meta-analize prethodno provedenih istraživanja, Jackson, Haw i Frank (2010., prema Hale i Viner, 2012.) ističu značaj *school-based* intervencija, odnosno intervencija u kontekstu školstva, u prevenciji i smanjenju višestrukih rizičnih ponašanja kod djece i mladih. Utvrđeno je da takvi programi pozitivno utječu na razvoj životnih vještina kod djece, umanjujući tako utjecaj postojećih rizičnih čimbenika, što pridonosi smanjenju problematičnih ponašanja te poboljšanja funkcioniranja u školskom okruženju.

Rezultati iznesenih domaćih i stranih istraživanja generalno su pokazali da dionici doživljavaju tretman boravka kao mjesto u kojem uglavnom prevladavaju pozitivni međuljudski odnosi te gdje se korisnicima omogućava da postižu pozitivne promjene u kontekstu obrazovanja, ponašanja, slike o sebi, odnosima prema drugima i sl.

Međutim, ta istraživanja su uglavnom bila usmjerena ispitivanju perspektive jednih od dionika, a samo u ponekim je ispitana dvostruka perspektiva – korisnika i stručnjaka. Upravo zato za cilj ovog istraživanja uzeto je da se ispituju perspektive svih onih koji sudjeluju u svakodnevnoj provedbi poludnevnog boravka – korisnika, stručnjaka i volontera, kako bi se dobio holistički uvid u program poludnevnog boravka. Važnost ispitivanja višestrukih perspektiva leži u činjenici što njihovi odgovori u pogledu doživljaja tretmana ne moraju biti istovjetni niti usklađeni, a kako bi se dobio cjelovit uvid u tretman, potrebno je usporediti različita razumijevanja konkretnog društvenog odgovora na iskazane poteškoće kod djece (Koller-Trbović i Žižak, 2012.).

2. Cilj i istraživačka pitanja

Cilj ovog istraživanja je dobivanje uvida u doživljaj poludnevnog boravka za djecu u psihosocijalnom riziku iz perspektive djece, stručnih radnika i volontera. Obzirom na navedeni cilj, definirana su tri istraživačka pitanja:

1. Kako sudionici doživljavaju sadržaj programa poludnevnog boravka?
2. Kako sudionici percipiraju međuljudske odnose tijekom provedbe programa poludnevnog boravka?
3. Što djeca korisnici dobivaju pohađanjem poludnevnog boravka?

3. Metoda

3.1. Sudionici

Obzirom da je cilj rada dobivanje uvida u doživljaj poludnevnog boravka za djecu u psihosocijalnom riziku iz perspektive djece, stručnih radnika i volontera, vidljivo je da postoje tri ciljne populacije od kojih su se prikupljali podaci tijekom provedbe kvalitativnog istraživanja. Prva ciljna populacija su bili korisnici, odnosno, djeca u psihosocijalnom riziku koja se nalaze u izvaninstitucionalnom tretmanu poludnevnog boravka na području grada Šibenika. Djeca kao korisnici programa odabrani su jer su upravo oni ti koji navedenu intervenciju primaju, obzirom da se nalaze u određenom problemu. Druga ciljna populacija su bili stručni radnici zaposleni u udruzi na području grada Šibenika u sklopu koje se provodi program poludnevnog boravka. Navedena populacija pružila je stručnu perspektivu navedene pojave, temeljeći svoje

gledište na osobnom profesionalnom iskustvu stečenom unutar određenog specifičnog područja te specifičnih uvjeta rada. Važno je bilo uzeti u obzir i doživljaj navedene populacije, jer se ista u mnogo čemu može razlikovati od korisničke perspektive (Kollar-Trbović i Žižak, 2012.). Treća ciljna populacija odnosila se na volontere koji su svoj volonterski rad obavljali u radu s djecom u psihosocijalnom riziku koja pohađaju program poludnevnog boravka na području grada Šibenika. Navedena populacija odabrana je za istraživanje jer su upravo volonteri ti koji sudjeluju u svakodnevnom radu poludnevnog boravka na način da pomažu djeci u učenju, provode aktivnosti s ciljem razvijanja i usvajanja pozitivnih životnih vještina, organiziraju i provode kreativne i likovne radionice, organiziraju odlaske u kino, kazalište i sl.⁸ Obzirom da se radi o kvalitativnom istraživanju u kome uopćavanje nalaza nije presudno, već je naglasak stavljen na stjecanje slojevitog i detaljnog opisa izučavane pojave, odnosno doživljaja poludnevnog boravka iz perspektive njegovih dionika, za metodu uzorkovanja je korištena tehnika namjernog uzorka (Milas i Huberman, 1994., prema Milas, 2009.). Kod odabira sudionika iz skupine provoditelja programa (stručnjaci i volonteri) kriterij za njihovo uključivanje je bio da volontiraju u konkretnom programu najmanje 6.mjeseci te da su heterogeni po pitanju spola i stečenog stručnog zvanja. Iako u kategoriji ispitanih stručnjaka postoji heterogenost po pitanju spola, tu heterogenost nije bilo moguće ostvariti i kod ispitanih volontera obzirom da u navedenom programu ne postoji niti jedan muški volonter. Kriterij za odabir korisnika u istraživanju je bio taj da se radi o djeci koja se nalaze u psihosocijalnom riziku te su korisnici usluge poludnevnog boravka u trajanju od najmanje 6 mjeseci. Nadalje, iako program pohađaju i učenici nižih razreda, kriterij za odabir korisnika bio je taj i da su isti polaznici viših razreda osnovne škole. Razlog tome je što su psihosocijalni rizici istaknutiji u višim razredima osnovne škole, što potvrđuju i rezultati brojnih istraživanja. Tako s porastom dobi dolazi do izraženije delinkvencije (Ljubotina i Galić, 2002., prema Klarin, Miletić i Šimić Šašić, 2018.), porasta količine agresivnosti (Eron i sur., 1983., prema Klarin, Miletić i Šimić Šašić, 2018.) te povećanja učestalosti pojave problema u ponašanju (Mihić i Bašić, 2008.; Novak i Bašić, 2008., prema Klarin Miletić i Šimić Šašić, 2018.). Također, očekivalo se da će djeca u ovoj dobnoj biti sposobnija

⁸ Udruuga Ardura, *Poziv volonterima*, raspoloživo na mrežnoj stranici: <https://udruuga-ardura.hr/treca-je-godina-projekta-tinel-i-ardura-trazi-volontere/> [16.4.2022.]

kvalitetnije se jezično izraziti o doživljenim iskustvima te da će biti sposobnija kritički razmišljati, obzirom da Piaget navodi da djeca u dobi od 11 godina ulaze u stadij formalnih operacije, završni stadij unutar kognitivno-razvojne teorije, koji označava i završetak kognitivnog razvoja osobe (Piaget i Inhelder, 1978., prema Radoš, 2012.). Iako je pri planiranju uzorka bila predviđena heterogenost po spolu i kod provoditelja i kod korisnika programa, obzirom da su psihološka istraživanja percepcije pokazala da postoje razlike u percipiranju realnosti obzirom na spol (Malnar, Arbanas i Tkalčić, 2015.), ista se nije uspjela ostvariti kod ispitanih volontera i korisnika programa. Također, bilo je planirano da bude intervjuirano najmanje 5 korisnika usluge, međutim, uspješno su realizirana tek 3 intervjua s korisnicima. U razgovoru s voditeljima programa o razlozima nesudjelovanja planiranih korisnika u intervjuu, voditelji su naveli da su korisnici nezainteresirani za navedenu temu istraživanja, odnosno da nisu imali vremena za sudjelovanje u istom.

U istraživanju je sudjelovalo ukupno 9 sudionika programa poludnevnog boravka „Tinel“s područja grada Šibenika, obzirom da je navedeni program jedini u sklopu kojeg se pruža usluga poludnevnog boravka na području grada Šibenika. Od navedenih 9 sudionika njih 6 su bili provoditelji programa – 3 stručnjaka i 3 volonterke, dok su preostalih troje ispitanih pripadali skupini korisnika.

Ispitani stručnjaci su bili prosječne starosne dobi od 38 godina. Dvije sudionice su osobe ženskog spola dok je jedan sudionik bio muškog spola. Osim po godinama i spolu, oni su bili heterogeni i s obzirom na stečeno zvanje (profesorica pedagogije i sociologije, diplomirani ekonomist i prvostupnica javne uprave). Navedeni stručnjaci u konkretnom programu su imali ulogu voditelja poludnevnog boravka, a njihovo radno iskustvo na navedenoj poziciji je trajalo od najmanje pola godine do najviše pet godina iskustva.

Nadalje, tri sudionice su imale volontersku ulogu unutar programa te su one također bile heterogene po pitanju dobi, stečenog zvanja i iskustva, dok su po pitanju spola homogene, obzirom da u sklopu programa ne sudjeluju volonteri muškog spola. Prosječna starosna dob volonterki iznosila je 37,7 godina, a po zanimanju su – profesorica matematike, profesorica hrvatskog jezika i književnosti te prvostupnica

cestovnog prometa. Vremenski raspon volonterske uključenosti u program varirao je od pola godine do 5 godina iskustva volontiranja u programu poludnevnog boravka.

Ispitane tri korisnice usluge poludnevnog boravka su bile učenice 6. i 7. razreda osnovne škole s područja grada Šibenika u dobi od 12 do 14 godina. Duljina njihove uključenosti u program poludnevnog boravka varirala je u trajanju od pola godine pa sve do 5 godina. Sve korisnice programa su bile osobe ženskog spola.

3.2.Prikupljanje podataka

Imajući u vidu da je cilj kvalitativnog istraživanja dobivanje uvida u doživljaj poludnevnog boravka, metoda intervjua proizašla je kao najbolji izbor jer u situacijama ispitivanja osjećaja, mišljenja i percepcije, istraživaču se omogućuje da potpitanjima prikupi što detaljnije odgovore od sudionika (Gray, 2009., prema Žentil Barić, 2016.). U ovom radu se primijenila metoda polustrukturiranog intervjua. Primjena ove metode omogućila je dobivanje odgovora na razne aspekte doživljaja pohađanja tretmana poludnevnog boravka, kao što su – međuljudski odnosi unutar programa, programske aktivnosti te potencijalne dobiti za korisnike, uz pružanje slobode sudionicima da otvore mogućnosti propitivanja određenih aspekata koji nisu unaprijed predviđeni protokolom intervjua. Za potrebe ovog istraživanja, kreirana su dva protokola intervjua, jedan namijenjen intervjuiranju korisnika te drugi namijenjen intervjuiranju provoditelja programa – stručnjaka i volontera. Tematske cjeline protokola odnosile su se na prethodno spomenute programske aktivnosti, međuljudske odnose te dobiti za korisnike od sudjelovanja u programu. Istraživanje je proveo student za potrebe izrade diplomskog rada, a isto je provedeno tijekom lipnja 2022. godine u prostorijama udruge „Ardura“ u Šibeniku gdje se i odvija program poludnevnog boravka. Intervjui su trajali između 20 i 35 minuta. Nadalje, dopisom je kontaktirana i predsjednica udruge „Ardura“. U dopisu udruzi navedeni su tema i cilj istraživanja te ciljane populacije potrebne za provedbu intervjua. Osim dopisa, sudionicima istraživanja poslan je i poziv na sudjelovanje s relevantnim informacijama o provedbi istraživanja, uključujući etičke aspekte.

3.3. Etička načela istraživanja

Obzirom da su djeca mlađa od 14 godina bila ciljna populacija u ovom istraživanju, istraživanje je vršeno u skladu s *Etičkim kodeksom istraživanja s djecom*⁹. Ponajprije je slana molba Etičkom povjerenstvu Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu za dobivanje suglasnosti za provedbu istraživanja. Putem Suglasnosti za sudjelovanje u istraživanju, od sudionika je zatražen pristanak za sudjelovanjem u istraživanju. Navedenom Suglasnošću, sudionici su obaviješteni o svrsi i temi istraživanja te su informirani da je sudjelovanje u istraživanju dobrovoljno te da u bilo kojem trenutku mogu odustati od sudjelovanja u istom, poštujući tako načelo dobrovoljnosti. Obzirom da se istraživanje vrši intervjuiranjem sudionika tehnikom lice-u-lice, anonimnost istih nije mogla biti osigurana. Međutim, navedeno je da će se osigurati povjerljivost podataka, odnosno da dane odgovore neće biti moguće povezati s njihovim identitetom, već će isti biti anonimizirani na način da će odgovori sudionika biti prikazivani pod šiframa (npr.: U1, S3, V2). Također je navedeno da će pristup transkriptima i audio snimkama imati samo mentor i autor istraživanja. U skladu s načelom transparentnosti, sudionici su obaviješteni da, ukoliko zatraže, mogu imati pristup transkriptima svojih intervju te je naveden kontakt istraživača ukoliko imaju neka pitanja ili nejasnoće u vezi istraživanja. Obzirom da su sudionici istraživanja bila i djeca ispod 14 godina starosti, u skladu s *Etičkim kodeksom istraživanja s djecom*¹⁰, Suglasnost za sudjelovanje u istraživanju zatražena je i od roditelja djece sudionika. U istoj je također navedeno da će se pri provedbi intervju s njihovom djecom poštovati načela dobrovoljnosti sudjelovanja u istraživanju, mogućnosti odustanka u bilo kojem trenutku, anonimiziranosti i povjerljivosti prikupljenih podataka, navedeno je da će se intervju snimati u obliku audio-zapisa, ukoliko na to pristanu te je naveden kontakt istraživača ukoliko imaju određena pitanja ili nejasnoće. Prije same provedbe intervju, sudionici su upitani i za usmeni pristanak na sudjelovanje u istraživanju te su im još jednom usmeno izrečena etička načela.

Etički izazov u ovom istraživanju je taj što postoji mogućnost da se identificiraju sudionici, obzirom da je naveden naziv samog programa, grada te udruge u kojoj se

⁹ Etički kodeks istraživanja s djecom (Ajduković i Keresteš, 2020.)

¹⁰ Etički kodeks istraživanja s djecom (Ajduković i Keresteš, 2020.)

isti provodi. Kako bi se smanjila ta mogućnost, sudionici su upoznati s činjenicom da njihove odgovore neće biti moguće povezati s njihovim identitetima, obzirom da su odgovori prikazivani pod šiframa (npr, U1, S3, V2). Također, u analizi njihovih odgovora nije bila vidljiva njihova dob, razred koji pohađaju, odnosno njihova radna mjesta te duljina sudjelovanja u tretmanu.

3.4. Obrada podataka

Podaci prikupljeni putem intervjua obrađeni su metodom tematske analize. Tematska analiza metoda je pomoću koje se sistematično identificira, organizira te omogućava uvid u prikupljene podatke kako bi se identificiralo ono što je zajedničko načinu na koji se o nekoj temi piše ili govori, odnosno kako bi se pridao smisao utvrđenim zajedničkim karakteristikama (Braun i Clarke, 2012.). Nakon čitanja transkribiranih razgovora, rađena je analiza jedinica teksta kako bi se utvrdile ključne riječi, odnosno kodovi. Nakon određivanja kodova, isti su sustavno grupirani u kategorije sukladno značenjskoj sličnosti. Nakon što su organizirani kodovi po utvrđenim kategorijama, grupirane su i utvrđene kategorije unutar širih tematskih cjelina. Konačno, definirane tematske cjeline zatim su razvrstane ovisno o istraživačkom pitanju na koje se odnose. Postupak kodiranja proveo je autora ovog rada te mentorice istog. Radi što preglednijeg prikaza analiziranih podataka, dobiveni kodovi, kategorije i tematske cjeline prikazane su u tabličnom obliku u nastavku teksta pod poglavljem *Rezultati istraživanja i rasprava*.

4. Rezultati istraživanja i rasprava

Rezultati istraživanja će biti prikazani kroz tematske cjeline na temelju triju postavljenih istraživačkih pitanja: 1) Kako sudionici doživljavaju provedbu aktivnosti unutar poludnevnog boravka?; 2) Kako sudionici percipiraju međuljudske odnose tijekom provedbe programa poludnevnog boravka? te; 3) Što djeca korisnici dobivaju pohađanjem poludnevnog boravka? Osim spoznaja dobivenih temeljem postavljenih istraživačkih pitanja, sudionici su pružili i informacije koje ne odgovaraju ni jednom od triju postavljenih istraživačkih pitanja zbog čega su isti

grupirani u zasebnu cjelinu pod nazivom „*Prednosti i nedostaci programa poludnevnog boravka*“.

Rezultati su u nastavku teksta prikazani i u tabličnom obliku radi bolje preglednosti. Obzirom da su rezultati dobiveni iz višestruke perspektive, isti će biti prikazani u zasebnim tablicama kako bi se što preglednije moglo analizirati sličnosti, odnosno razlike skupinama sudionika

4.1. Doživljaj sudionika o sadržaju programa poludnevnog boravka
Perspektiva provoditelja programa o sadržaju programa poludnevnog boravka

Prvim istraživačkim pitanjem ispitivalo se kako provoditelji programa – stručnjaci i volonteri doživljavaju aktivnosti koje se provode kroz program poludnevnog boravka te kakve su reakcije sudionika na provedbu programa. Odgovori stručnjaka i volontera ukazali su da postoji usklađenost aktivnosti s potrebama i mogućnostima korisnika te da se pri provedbi istih uvažavaju i želje samih korisnika. Također se uočilo i podudaranje u mišljenjima među provoditeljima programa obzirom na to koje aktivnosti sudionici vole, odnosno ne vole. Ispitivanjem provoditelja programa o reakcijama sudionika na provedbu programa, prisutan je dominantno pozitivan stav stručnjaka i volontera spram radu s korisnicima, ali ističu da postoji ambivalentnost u reakcijama korisnika spram programa.

Tablica 4.1.1. Tablični prikaz tematskih cjelina o doživljaju sadržaja programa iz perspektive provoditelja programa

TEMA	KATEGORIJA	KOD
AKTIVNOSTI PROGRAMA POLUDNEVNOG BORAVKA	Primjerenost aktivnosti za korisnike	Usklađenost aktivnosti s potrebama korisnika
		Usklađenost aktivnosti s mogućnostima korisnika
	Razmatranje želja korisnika u provedbi programa	Sudjelovanje djece u izboru aktivnosti
		Preferiranje aktivnosti koje se dopadaju i samim korisnicima
	Aktivnosti koje sudionici programa vole	Zajedničke igre
		Aktivnosti izvan prostora boravka
		Odlazak u park
		Odlazak u kino
	Aktivnosti koje sudionici programa ne vole	Igre koje uključuju fizičku aktivnosti
		Učenje za školu
	REAKCIJE SUDIONIKA NA PROGRAM POLUDNEVNOG BORAVKA	Reakcija korisnika na provedbu programa
Otpor korisnika tijekom provedbe programa		
Reakcije provoditelja programa na rad s korisnicima		Pozitivne reakcije provoditelja programa na rad s korisnicima
		Ljubav prema radu s korisnicima

Ispitivanjem stručnjaka i volontera o aktivnostima koje se provode unutar programa poludnevnog boravka, proizlazi da su aktivnosti primjerene korisnicima, obzirom da postoji usklađenost aktivnosti s potrebama korisnika (*„Znači aktivnosti su raznorazne jer djeca svaki tjedan donose svoju neku temu, na primjer nešto što im se događa izvani, i mi sukladno tome prilagodimo temu tih aktivnosti. (S1)“*; *„Dakle ovisno što dobijemo tako i prilagođavamo te aktivnosti, tako da se one zapravo mijenjaju sa svakom novo skupinom koju imamo. (V2)“*) te njihovim mogućnostima (*„Znači mi pišemo taj plan aktivnosti koji će se izvoditi taj mjesec i prilagodimo ga, ne znan, njihovim mogućnostima, njihovim stanjem i tako. (S3)“*). I sam Jean-Jacques Rousseau već u 18. stoljeću u svojoj knjizi „Emil ili o odgoju“ ističe važnost prava djeteta da odrasta u slobodnom i bezbrižnom okruženju koje je u skladu s prirodom samog djeteta (Jurčević, 2019.). Ukoliko tu misao stavimo u kontekst suvremenog rada s djecom, tada govorimo o individualiziranom pristupu korisnicima sukladno kojem će planirane aktivnosti biti usklađene s potrebama, ali i mogućnostima svakog od njih ponaosob. I istraživanja nas navode na zaključak da je prilagodba intervencija konkretnim potrebama korisnika jedan od bitnih čimbenika učinkovitih intervencija u kojima primjenom grupnog i individualnog rada unutar korisnikova prirodnog okruženja stvaramo mogućnost za željenom pozitivnom promjenom (Bijedić, 2010.).

Sudionici su naveli da se prilikom provedbe programa razmatraju i želje korisnika pa se tako omogućuje djeci da sudjeluju u odabiru provedenih aktivnosti (*„...mi nekako njima znamo dati prazne ruke da oni sami odaberu ono šta će raditi. (S1)“*). I provoditelji programa kazuju da najviše preferiraju one aktivnosti koje se upravo dopadaju i samim korisnicima (*„To mi je ono lipo, znaš ono, kad, kad vidim da i njima paše. Šta god njima paše, men' bi bilo super. (S2)“*; *„Aa najviše mi se dopada aktivnost ona koja se njima sviđa, znaš, jel' kad je njima nešto šta se njima ne sviđa, onda je tu teško njih pridobiti. (S3)“*). Uzimanje u obzir želja korisnika prilikom izbora primjenjivanih aktivnosti može značajno pozitivno utjecati na njihovu motivaciju da u istima sudjeluju. Sukladno teoriji determinacije autora Ryan i Deci (2000.), ljudi imaju tri osnovne psihološke potrebe: potrebu za autonomijom, kompetencijom i povezanošću. U situacijama kada osobe imaju mogućnost odabira i osjećaju da imaju kontrolu nad svojim postupcima, zadovoljava se njihova potreba za autonomijom, što rezultira većom motivacijom. Odabiranjem aktivnosti koje

odgovaraju njihovim interesima i ciljevima, potencijalno se može povećati i njihova intrinzična motivacija. Intrinsicna motivacija proizlazi iz unutarnje želje i užitka u samoj aktivnosti, a brojna istraživanja su pokazala da je upravo intrinzična motivacija povezana s većom uključenošću i boljim rezultatima u području obrazovanja (Pintrich i Schunk, 1996.; Boekaerts, 1996.; Lepper i sur., 2005.; Deci i Ryan, 2008., prema Sorić, 2021.). Sukladno navedenom, omogućavanje korisnicima da sami sudjeluju u odlučivanju o izboru aktivnosti te zahvaljujući stavu provoditelja programa da preferiraju aktivnosti koje sami korisnici odaberu, stvara se visoko motivirajuće okruženje u kojem korisnici aktivno sudjeluju u provedbi aktivnosti te iz njih izvlače dobiti potrebne za osobni rast i razvoj.

Ispitivanjem perspektive provoditelja programa o aktivnostima koje sudionici programa vole, dobiveni su odgovori da su to najčešće aktivnosti koje uključuju zajedničke igre (*„Pa meni se najviše sviđaju nekakve zajedničke igre, znači kad svi tom „Tinelu“, znači svih dobnih skupina, koji se tada nađu, ma da jesu dobne skupine podijeljene na one mlađe i na one starije, ali kad radimo neke zajedničke aktivnosti. (V2)“* , *„Pa igre, ono grupne igre. (S2)“*), aktivnosti koje se odvijaju izvan prostora boravka (*„Oni vole kad se izlazi vani. Znači kad se izlazi iz samog prostora. (V2)“* , *„...bilo koje, koje su vani. (S1)“*) kao što je odlazak u park (*„Pa su bili vani u parku prošli tjedan, šetali, mislim da im se to sviđa. (V3)“*) ili odlazak u kino (*„...ili kad se ide u kino...(V2)“*). Također ističu da korisnici preferiraju aktivnosti u obliku igara koje uključuju fizičku aktivnost (*„...i koje su 'nako u pokretu – ples,glazba, nekakvi poligoni, dramska pedagogija. To obožavaju kad oni nešto plešu, pjevaju, izvode, svašta nešto. To vole. (S1)“* , *„...to su najčešće nekakve sportske aktivnosti... (V2)“*). Postavljanjem pitanja o aktivnostima koje korisnici ne vole, stručnjaci i volonteri jednoglasno su iskazali da se radi o učenju za školu (*„Pa pretpostavljam da i oni ne vole taj dio čim dođu kad izvade knjige i moraju obaviti te domaće zadaće... (V2)“* , *„ Učenje...Mislim da im je to najteži, najteže, jel'. (V3)“* , *„Nisu oni baš sritni kad moraju učit. (S2)“*). Stvaranje atmosfere unutar programa poludnevnog boravka koja potiče svoje korisnike na aktivnosti poput zajedničke igre važno je jer se igranjem čovjek oslobađa te oplemenjuje i upotpunjuje svoje biće kroz druženje, radost, smijeh i slobodu. Nadalje, igra s vršnjacima važna je i jer se kroz nju pozitivno utječe na razvoj komunikacijskih i socijalnih vještina djeteta

(Andrijašević, 2000., prema Čunović 2016.). Odlazak u kino, park, šetnju, odnosno aktivnosti koje uključuju izlazak iz nekog zatvorenog prostora u kojem dijete inače boravi, pokazalo se omiljenim aktivnostima i djeci u istraživanju o slobodnom vremenu djece predškolske dobi (Pavić, 2019.). Spoznaja o preferenciji korisnika ka odabiru fizički aktivnih igara podudara se i s rezultatima istraživanja koja pokazuju da je sport kao izvanškolska aktivnost najčešći odabir za djecu osnovnoškolskog uzrasta. Obzirom da djeca danas sve više odabiru zabavu u virtualnom obliku, važno je poticati korisnike da sudjeluju u igrama koje uključuju fizičku aktivnost, imajući na umu da je upravo ona ključna za uredan psihofizički razvoj djeteta. I mnogobrojna istraživanja potvrđuju da je sport najprimjerenija aktivnost za djecu školskog uzrasta, usprkos činjenici da sportski sustav u Republici Hrvatskoj nije najprimjerenije razvijen (Foretić i sur., 2009.). Kao najmanje preferirana aktivnost jednoglasno je istaknuto učenje za školu. Navedeno se podudara i s rezultatima istraživanja o navikama učenja te stavovima prema učenju gdje je uočeno da samo 11% ispitanih osnovnoškolaca voli učiti te su za učenje najčešće motivirani kako bi dobili dobre ocjene, odnosno vođeni su ekstrinzičnom motivacijom (Rakas-Drljan i Mašić, 2013.). Razlozi za ovakav otpor prema učenju dijelom se mogu pronaći u tome što nastavnici i roditelji često upotrebljavaju razna sredstva prisile kao što su: prijetnja uskraćivanja najdražih aktivnosti, raznorazni oblici neverbalnog i verbalnog kažnjavanja, oduzimanje mobitela, televizije i sl. (Matijević, 2011.). Navedene spoznaje važno je osvijestiti jer je pomoć oko učenja i pisanja domaćih zadaća jedna od glavnih aktivnosti zbog koje se korisnici i uključuju u sam program. Zbog toga je važno da provoditelji programa potaknu unutarnju motivaciju djeteta za učenjem i to tako što će uvoditi inovativne metode rada, što će im davati konkretne povratne informacije, što će im pomagati da nauče smanjivati strah od neuspjeha te će poticati međusobnu suradnju i potporu korisnika tijekom istog (Križaj Grušovnik, 2022.).

Sljedeća tematska cjelina odnosi se na reakcije sudionika na program poludnevnog boravka iz perspektive provoditelja programa. Ispitivanjem stručnjaka i volontera o reakcijama korisnika na provedbu programa pokazalo se da uglavnom prevladavaju pozitivne reakcije korisnika na sudjelovanje u programu („*Obično su pozitivne reakcije. (SI)*“, „*Uglavnom, ne uglavnom, nego evo svi su pozitivno reagirali, iako su to različita djeca, ali svi samo to što nastavljaju dolaziti je dokaz da im zapravo to*

odgovara. (V2)“, „Znači djeca nam rado dolaze tu u „Tinel“. (S3)“). Međutim, primjetno je i postojanje otpora kod nekih korisnika tijekom provedbe programa („*Nekad tu postoji, ne znan, neki otpor. (S3)*“). Evaluacijsko istraživanje autora Erdelja, Zagorec i Branović (2016.) kojim se nastojalo ispitati korisničko zadovoljstvo pohađanja programa poludnevnog boravka slaže se s navodima o prevladavajućim pozitivnim reakcijama korisnika na sudjelovanje u programu, pri čemu ističu da se većina korisnika svakodnevno raduje odlasku u Centar. Pozitivne emocije i sjećanja u vezi pohađanja tretmana produženog stručnog tretmana istaknuli su i ispitani korisnici Odjela za zaštitu i tretman djece i mladeži s poremećajima u ponašanju pri CZSS-u Varaždin (Poldrugač i sur., 2006.). Prevladavanje pozitivnih reakcija sudionika može potencijalno ukazati da su korisnici zadovoljni programom, da osjećaju pripadnost i podršku te da su motivirani za daljnje sudjelovanje u programu. Osvještavanje njihovih reakcija važno je kako bi se osigurala kvalitetna usluga prilagođena njihovim interesima i potrebama s ciljem postizanja što pozitivnijih ishoda za cjelokupnu dobrobit korisnika. Međutim, za očekivati je da će postojati situacije u kojima korisnici neće uvijek pozitivno reagirati na sudjelovanje u tretmanu, već će pokazivati i znakove otpora. Habjanec-Martinović i Marušić (1999.) navode da su nespremnost roditelja na suradnju, nespremnost djeteta i otpor prema tretmanu ključni faktori koji onemogućuju kvalitetno uključivanje mladih i djece u program poludnevnog boravka. Stoga je važno na vrijeme prepoznati i prevladati otpor prema pruženoj podršci i pedagoškom vođenju (Dragojević i Jaković, 2022.). Kako bi se smanjila mogućnost pružanja otpora korisnika, važno je da se sudjelovanje u aktivnostima bazira na dobrovoljnosti te da korisnici od početka budu obaviješteni da tijekom tretmana neće biti primorani sudjelovati u aktivnostima u kojima ne žele (Blažeka Kokorić, Majdak i Rumenočić, 2011.).

Ispitujući reakcije provoditelja programa na rad s korisnicima pokazalo se da dominiraju pozitivne reakcije stručnjaka i volontera („*Taj rad s djecom je baš poziv, to nije nešto da odradiš. (S3)*“ , „*Pa ugodno, ugodno se osjećam. To su ipak dica, dica nas najbolje i razumu, više nego odrasli. Tako da ugodnije mi je biti s djecom, nego s odraslima. Tako da meni je super. (V3)*“). Također, provoditelji programa ističu da u njima postoji osjećaj ljubavi prema radu s korisnicima („*Mi ne gledamo ovo kao posao, nego kao ono – ljubav, dio života. (S1)*“ , „*Pa super, ja inače*

volontiram u raznoraznim udrugama od svoje 18. godine, ne konstantno, ali ono s vremena na vrijeme i ja to baš volim i to me ispunjava. (V1)“). Upravo je ljubav stručnjaka prema radu s korisnicima ključna komponenta uspješnog rada s djecom koja su izložena raznim oblicima rizika. Ta ljubav podrazumijeva stvaranje podržavajuće i empatične veze s korisnicima kojom će im se pomoći da savladaju izazove s kojima se suočavaju u svojoj svakodnevnicu (Lučić, 2007.).

Perspektiva korisnika o sadržaju programa poludnevnog boravka

Kao i u slučaju proveditelja programa, prvim istraživačkim pitanjem nastojalo se dobiti spoznaje o doživljaju sadržaja programa, no u ovom slučaju iz korisničke perspektive. Korisnici su u tom djelu davali izjave o pozitivnim aspektima sadržaja programa, kao i o nedostacima istog. Također su navodili sugestije o željenim promjenama vezanim za daljnju provedbu programa.

Tablica 4.1.2. Tablični prikaz tematskih cjelina o doživljaju sadržaja programa iz perspektive korisnika programa

TEMA	KATEGORIJA	KOD
Pozitivni aspekti sadržaja programa	Aktivnosti koje korisnici vole	Raznolika ponuda aktivnosti
		Preferiranje aktivnosti na otvorenom
		Preferiranje aktivnosti unutar prostora boravka
		Preferiranje društvenih igara
Nedostaci sadržaja programa		Nemogućnost dogovora među korisnicima o odabiru aktivnosti
		Neprikladnost igara uzrastu korisnika
		Smanjena mogućnost učenja zbog različitih istovremenih aktivnosti
		Intervencija stručnjaka u odabir aktivnosti
Željene promjene vezane za buduću provedbu programa		Želja za drugačijom vremenskom organizacijom aktivnosti

Ispitujući korisnike o doživljaju aktivnosti koje se provode u sklopu poludnevnog programa, isti govore o pozitivnim aspektima sadržaja programa, ističući pritom da unutar programa postoji raznolika ponuda aktivnosti u kojima mogu sudjelovati („Imamo ovdje dosta, dosta aktivnosti, od učenja do poligona, društvenih igara, imamo i šah. (U2)“, „Pa imaju ovdje razne aktivnosti. (U1)“). Nadalje, govoreći o pozitivnim aspektima sadržaja programa, korisnici govore o aktivnostima koje oni

osobno vole, kao što su aktivnosti na otvorenom („*A nekako mi je najbolje kad nas tete iz „Tinela“ izvedu pa onda radimo neke aktivnosti poput da šetamo sa knjigom na glavi ili s nečim tako. Zabavno mi je kad negdi šetamo ili kad igramo igre istraživanja, točnije da oni sakriju kocku, a mi je tražimo po gradu. (U1)*“ , „ *A park nekako, tamo smo svi zajedno i onda se više družimo. (U3)*“), međutim jedna korisnica ističe da ona ipak više preferira aktivnosti unutar prostora boravka („*i bolje je unutra, barem meni: (U2)*“ , „*Pa više da smo unutra. (U2)*“). Korisnici ističu i da preferiraju aktivnosti u vidu društvenih igara („*...kad igramo igre istraživanja. (U1)*“) , „*Pa tipa ka igramo Uno...il vješala... (U3)*“ , „*Pa šah. I imamo nekad smjene za šah di samo mi igramo. (U2)*“). Postojanje raznovrsnosti u postojećim aktivnostima programa važno je kako bi svako dijete imalo priliku istražiti vlastite interese te razvijati različite vještine. Sudjelovanjem u različitim aktivnostima korisnici se bolje upoznaju sa svojim sklonostima te na taj način pronalaze ono što ih zaista zanima te u čemu se osjećaju ugodno. Sukladno rečenom, može se reći da se radi o interesnim aktivnostima jer korisnici imaju mogućnost birati one aktivnosti koje su u skladu s njihovim željama i interesima (Rosić, 2005., prema Zebić, 2017.). Organizirajući slobodno vrijeme korisnika u obliku aktivnosti koje se odvijaju na otvorenom ili u prostoru boravka te obuhvaćaju zajedničko igranje, stvara se okružje u kojem korisnici na kvalitetan i organiziran način mogu provoditi svoje slobodno vrijeme. Upravo je slobodno vrijeme jedno od najvažnijih područja u kojima bi bilo poželjno provoditi mjere s namjerom smanjenja asocijalnih ponašanja djece jer iz nekvalitetno osmišljenog slobodnog vremena proizlaze mnogi oblici asocijalnih ponašanja kod djece i mladih (Radetić-Paić, Ružić-Baf i Zuliani, 2011., prema Zebić, 2017.).

Kao nedostatke sadržaja programa, korisnici su istaknuli da se često pojavljuje problem nemogućnosti dogovora među korisnicima o odabiru aktivnosti („*...nekako mi je najgore kad si svak' uzme nešto što on hoće, a uopće ne gleda na druge. (U1)*“ , „*Sad neko ne želi nešto igrat' pa neko želi i onda se svađaju i onda na kraju nekad igramo samo stotu igru. (U3)*“). Kao nedostatak sadržaja programa korisnici navode i neprimjerenost igara uzrastu korisnika („*...malo ono igre koje radimo ovdje su za dicu manjih godina. (U1)*“ , „*...samo da imamo možda više nekih igri koje kao su zanimljivije i nama starijima. (U3)*“). Također, kao jedan od problema u izvedbi

programa, korisnici ističu i smanjenu mogućnost učenja zbog različitih istovremenih aktivnosti koje se odvijaju za vrijeme pohađanja poludnevnog boravka („...neki moraju učiti tu jer imamo jednu smjenu inače od dva do tri, a prije je bilo od tri ipo do četiri ipo. I onda tu bude žamor i pričaju puno, dok neki uče za stolom. (U2)“, „I onda to stvara problem jel ovi koji uče ne mogu naučiti od ovih koji se igraju. (U1)“). Obzirom na profil korisnika programa, za razumjeti je da će se dogoditi povremena neslaganja oko različitih tema pa tako i oko provedbe zajedničkih aktivnosti. Ta neslaganja mogu proizaći iz različitosti njihovih osobnosti, dobi, razini usvojenosti socijalnih i komunikacijskih vještina i sl. Zbog toga je važno da se stvori okruženje u kojem će se raditi na razvoju interpersonalnih odnosa, u kojem će se učiti poštovati međusobne potrebe i mogućnosti te gdje će se graditi međusobno povjerenje (Kljaić, 2006.). Kao što je već navedeno, postojanje različitih dobnih skupina može dovesti do neslaganja oko odabira željenih aktivnosti zbog čega se događa da određeni korisnici smatraju da igre u kojima sudjeluju nisu prilagođene njihovoj dobi. Obzirom da je igra koja uključuje interakciju s vršnjacima važan faktor koji doprinosi cjelokupnom razvoju djeteta s teškoćama, bitno je da je ista usklađena s psihofizičkim sposobnostima svakog korisnika programa (Klarin, 2015.). Uzimajući u obzir navedenu činjenicu, važno je da se kod planiranja aktivnosti uvaži i ta spoznaja te da se korisnike osobno pokuša što više poticati da sami predlažu aktivnosti koje smatraju primjerene svom uzrastu. Vezano za činjenicu da postoji ometanje korisnika dok uče za školu zbog istovremenog poklapanja većeg broja aktivnosti, mnoga su istraživanja pokazala da glasna, odnosno ometajuća okolina koja sadrži neugodne zvukove može nepovoljno djelovati na kognitivno i zdravstveno funkcioniranje čovjeka (Yang i sur., 2020., prema Belec i sur., 2021.). Važnost okoline u kojoj osoba uči ili radi potvrđuje i istraživanje koje se bavilo ispitivanjem učinka studenata u uvjetima glasnih zvukova, pri čemu je utvrđeno da je učinak studenata u učenju niži za 22% u okruženju visokofrekventnih zvukova (Ali, 2013., prema Belec i sur., 2021.). Prisutnost vanjskih slušnih informacija koje nisu povezane s učenjem mogu dovesti do kognitivnog stresa zbog čega će doći do smanjenja dostupnih kognitivnih resursa, odnosno koncentracija učenika neće biti fokusirana na učenje, već će biti disperzirana i na nebitne vanjske informacije (Mayer, 2009., prema Belec i sur., 2021.). Obzirom da glasno okruženje može

dovesti do smanjenih ostvarenja u učenju, važno je korisnicima osigurati vrijeme i prostor u kojem će korisnici biti lišeni vanjskih podražaja koji će ometati njihove kognitivne resurse.

Ispitujući korisnike o načinu na koji aktivnosti budu izabrane tijekom provedbe programa, korisnici ističu da postoji intervencija stručnjaka u odabir aktivnosti (*„Pa tipa teta Jela il' Kate, kao, samo kažu: „Ajmo prvo tipa vješala pa onda čovječe ne ljuti se. (U3)“*, *„Ako se ne možemo dogovoriti onda dođu tete i kažu: „Sada ćemo prvo igrati to pa ćemo onda kasnije nešto drugo. (U1)“*). Obzirom da su korisnici već izjavili da postoje neslaganja među korisnicima oko odabira aktivnosti, važno je da provoditeljice programa interveniraju u sam izbor aktivnosti kako bi se razriješile određene napetosti u vezi odabira istih. U tom slučaju one nastupaju kao medijatorice koje nastoje u najboljoj mjeri zadovoljiti potrebe i želje svih korisnika, pazeći pri tom na postojeću grupnu dinamiku, obzirom da je formiranje pozitivne grupne dinamike jedan od specifičnih ciljeva poludnevnog boravka (Poldrugač i sur., 2006.).

Što se tiče željenih promjena vezanih za buduću provedbu programa, korisnici su istaknuli želju za drugačijom vremenskom organizacijom aktivnosti (*„...prosto bar da više smjena stave, da je jedna smjena za igranje, a druga za učenje. Jer ovdje je svaka smjena za igranje, nema za učenje.(U1)“*, *„...ali kao da postoji opcija da malo drugačije, tipa, da sat vremena se igraš, sat vremena učiš. (U1)“*). Navedeno se može nadovezati na već istaknuti problem nemogućnosti učenja zbog istovremenog odvijanja višebrojnih aktivnosti. Proces učenja biva ometan jer se u vrijeme dok jedni korisnici uče, drugi korisnici igraju te time ometaju pažnju onih koji uče. Navedeno upućuje da postoji nedovoljno dobra vremenska organiziranost aktivnosti, zbog čega se javlja potreba da se jasno odvoji vrijeme u kojem se obavljaju domaće zadaće i uči za školu od onog vremena u kojem se obavljaju neke druge aktivnosti poput igranja i sl. I autori Pavlović, Breneselović i Krnjaja (2017.) navode da je organiziranje dana potrebno podrediti potrebama djece te da im je potrebno osigurati predvidljive prijelaze iz aktivnosti u aktivnost. Međutim, prilagođavanje vremenske organizacije potrebama korisnika može biti izazovno u uvjetima smanjenih prostornih mogućnosti, smjenskog rada, te nedostatnog broja volontera i stručnih radnika. Kako bi se smanjilo preklapanje aktivnosti bilo bi

poželjno točno definirati vrijeme predodređeno za školske obveze te vrijeme predodređeno za slobodne aktivnosti.

4.2. Percepcija sudionika o međuljudskim odnosima tijekom provedbe programa poludnevnog boravka

Perspektiva provoditelja programa o međuljudskim odnosima tijekom provedbe programa poludnevnog boravka

Drugim istraživačkim pitanjem nastojalo se istražiti kako provoditelji programa – stručnjaci i volonteri percipiraju međuljudske odnose tijekom provedbe programa poludnevnog boravka. Navedenim se nastojalo ispitati kako sudionici percipiraju:

- međuvršnjačke odnose
- odnose između korisnika i provoditelja programa (stručnjaka i volontera)
- te međusobne odnose provoditelja programa (stručnjaka i volontera).

U kontekstu međuvršnjačkih odnosa, stručnjaci i volonteri ukazivali su na pozitivne aspekte međuvršnjačkih odnosa, prisutnost međuvršnjačkih konflikata, način rješavanja postojećih međuvršnjačkih konflikata te prisutne oblike nasilja među korisnicima.

Analiza odgovora o odnosima između korisnika i stručnjaka ukazala je na pozitivne aspekte odnosa korisnika i stručnjaka, postojeće poteškoće u odnosima između korisnika i stručnjaka te načine na koji se konflikti među njima rješavaju. Ispitivanjem percepcije provoditelja programa o odnosima korisnika i volontera dobivene su izjave o pozitivnim aspektima odnosa između korisnika i volontera. Također su ukazali na kompatibilnost između volontera i korisnika kao i pojavi razmirica među njima.

Ispitujući percepciju provoditelja programa o odnosu koji vlada među njima osobno, dobiveni su odgovori koji govore o tome kakav odnos vlada među samim volonterima te kakav odnos vlada među stručnjacima. Sudionici su ujedno iskazivali i želje vezane za unaprjeđenjem međusobnih odnosa provoditelja programa.

Tablica 4.2.1. Tablični prikaz tematskih cjelina o percepciji međuvršnjačkih odnosa tijekom provedbe programa poludnevnog boravka iz perspektive provoditelja programa

TEMA	KATEGORIJA	KOD
Međuvršnjački odnosi	Pozitivni aspekti međuvršnjačkih odnosi	Zadovoljavajući odnosi između korisnika
		Stvaranje prijateljstva među korisnicima
	Prisutnost međuvršnjačkih konflikata	Povremena prisutnost konfliktnih međuvršnjačkih situacija
	Načini rješavanja međuvršnjačkih konflikata	Provoditelji programa kao medijatori u međuvršnjačkim konfliktima
		Rješavanje međuvršnjačkih konflikata razgovorom
		Rješavanje međuvršnjačkih konflikata fizičkim razdvajanjem
Prisutnost oblika nasilja među korisnicima	Prisutnost verbalnog nasilja	

Provoditelji programa međuvršnjačke odnose koji vladaju unutar korisničke populacije opisuju kroz pozitivne aspekte međuvršnjačkih odnosa. Tako navode pretežno zadovoljavajuće odnose među korisnicima („*Recimo da su odnosi u većini slučajeva oke. (S2)*“ , „*Pa odnosi su oke. (V3)*“ , *Pa ja mislim dobro. Onako slažu se...(VI)*“), a u nekim primjerima govore i o stvaranju prijateljstava među korisnicima („*Ono postanu prijatelji, onda se oni tipkaju, onda se oni snapaju... (S2)*“ , „*...stiču neke prijateljske odnose koji će im pomoć možda jednom u životu.*

(V3)“). I u istraživanju autora Erdelja, Zagorec i Branović (2016.) rezultati pokazuju da se korisnici poludnevnog boravka često međusobno družite te prevladava stav da se korisnici vole međusobno družiti. Slično tvrde i korisnici koji su procjenjivali program produženog stručnog tretmana, gdje su istaknuli upravo postojanje dobrih odnosa s drugim korisnicima. Slijedom navedenog, važno je da se u kontekstu poludnevnog boravka potiču pozitivni međuvršnjački odnosi te sklapanje prijateljstava među korisnicima jer kroz prijateljske odnose dijete stječe svoja primarna socijalna iskustva zahvaljujući kojima se uči nositi s raznim konfliktnim situacijama (Berndt, 1983. ; Klarin, 2000., prema Kolak i Markić, 2020.). Takvi prijateljski odnosi ujedno donose i mnogobrojne dobrobiti po korisnike, kao što su: stjecanje prosocijalnih normi ponašanja, razvoj emocionalne sigurnosti i socijalnih kompetencija, stvaranje pozitivne slike o sebi i sl. (Rawlins, 1992., prema Kolak i Markić, 2020.).

Međutim, usprkos postojanju pretežito zadovoljavajućih odnosa među korisnicima, provoditelji programa upućuju i na prisutnost međuvršnjačkih konflikata koji se očituju u povremenom prisustvu konfliktnih međuvršnjačkih situacija (*„Ali konfliktnih situacija ima. Djeca su rizična, djeca su ranjena, ali nastojimo to nekako rješavati. (S1)“* , *„Pa znalo je bit', al' ništa strašno. Kažem, nešto nisam strašno u ovih šest mjeseci doživila, bilo je tu nekih konfliktnih, ali dobro to je situacija koju je teško izbjeći. (S3)“*). Za očekivati je da će u određenim trenucima doći do povremenih konflikata među korisnicima, uzmemo li u obzir profil korisnika. I u istraživanju o doživljaju institucionalnog tretmana u odgojnim domovima iz perspektive korisnika i stručnjaka (Gazilj, 2019.) utvrđena je prisutnost nesuglasica među korisnicima, a i isto potvrđuju i Oreb i Majdak (2013.) u sličnom istraživanju. O prisutnosti konfliktnih situacija među korisnicima ne mora se nužno govoriti u negativnom kontekstu, obzirom da vršnjački konflikti imaju formativnu ulogu tijekom puberteta jer predstavljaju prostor unutar kojeg se djeca i mladi uče asertivnosti, suprotstavljanju i zastupanju vlastitih stavova (Petrović, 2009.).

Što se tiče načina rješavanja međuvršnjačkih konflikata, stručnjaci i volonteri naveli su da provoditelji programa imaju ulogu medijatora u međuvršnjačkim konfliktima (*„...onda smo mi tu mali medijatori između njih. (S1)“* , *„...često ili volonteri ili*

stručni radnici razgovaraju, odnosno služe kao neki medijatori u tom slučaju... (V2)“). Nadalje, ističu rješavanje međuvršnjačkih odnosa razgovorom („*Trudimo se da maksimalno to bude razgovorom, da mu dokažemo zašto...Znaš ono, nekako da to uspiju riješiti i tako. (S3)*“, „*Pa razgovorom. (V1)*“) ili fizičkim razdvajanjem korisnika („*...ako vidimo da to stvarno ne ide, onda dilimo te grupe, na neki period ih malo odilimo. (S3)*“, „*...izdvoje tu djecu, sjede i vide što je, ovaj, uzrokovalo to impulzivno ponašanje. (V2)*“). Obzirom da tijekom trajanja poludnevnog boravka stručnjaci i volonteri provode najviše vremena s korisnicima, oni su i svjedoci konfliktnih situacija do kojih među njima dolazi. Zbog toga, upravo oni često djeluju kao medijatori u međuvršnjačkim konfliktima. Kao medijatori, njihova uloga je pomoći u rješavanju sukoba među sudionicima na konstruktivan način. Provedba medijacije važna je jer djeca pomoću nje usvajaju i uče o tome kako poštovati ljudsko dostojanstvo, kako nastale nesuglasice riješiti razgovorom, kako slušati sugovornika te prihvaćati različitosti među sobom (Jäger, 2020., prema Sever, 2023.). Međutim, ponekad je potrebno fizički odvojiti sukobljene strane kako bi se smanjila mogućnost za daljnji razvoj incidenata. Ova tehnika naziva se hlađenje (engl. *cooling-off*), a provodi se s ciljem umanjivanja iskazanih emocija kod sukobljenih strana kako bi se omogućilo razrješavanje sukoba na nenasilan način. Tako primjerice možemo odrediti kutak za hlađenje u kojem će korisnici imati svoj prostora da se „ohlade“ i smire intenzivne emocije. Međutim, ova tehnika služi samo za smirivanje sukoba, a ne njegovo rješavanje (Kreidler, 1984.; Ajduković i Pećnik, 1994., prema Buben, 2018.).

Govoreći o prisutnim oblicima nasilja među korisnicima, provoditelji programa istaknuli su prisutnost verbalnog nasilja („*Pa evo znaju se ono malo verbalno, jel' (S2)*“, „*Najčešće je to verbalno, znači oni verbalno jedan drugome upute određene riječi. (V2)*“). Prisutnost vrijeđanja među korisnicima vidljivo je i u istraživanju koje se bavilo ispitivanjem korisničkog zadovoljstva u sklopu programa poludnevnog boravka (Erdelja, Zagorec i Branović, 2016.). I autorica Sladović Franz (2003., prema Đurin, 2021.) navodi da je od svih oblika nasilja upravo verbalno nasilje najzastupljenije u dječjim domovima. Verbalno nasilje oblik je nasilja koji uključuje: vikanje, vrijeđanje, omalovažavanje, ismijavanje, nazivanje pogrdnim nadimcima i sl. (Bilić, 2018., prema Pavičić Vukičević, Cajner Mraović i Korda, 2019.) te

predstavlja najrasprostranjeniji oblik nasilja među djecom i mladima. Kao takvog, može ga se svrstati i u psihičke oblike nasilja, obzirom da negativno utječe na psihičko funkcioniranje žrtve nasilja te narušava socijalne i emocionalne kapacitete osobe (Sušac, Ajduković i Rimac, 2016., prema Pavičić Vukičević, Cajner Mraović i Korda, 2019.). U skladu s navedenim, važno je da provoditelji programa budu svjesni zastupljenosti verbalnog nasilja u tretmanu kako bi ga na vrijeme prepoznali te intervenirali na odgovarajući način s ciljem pružanja podrške žrtvi te prevencije takvog ponašanja u budućnosti.

Tablica 4.2.2. Tablični prikaz tematskih cjelina o percepciji odnosa korisnika i provoditelja programa tijekom provedbe programa poludnevnog boravka iz perspektive provoditelja programa

TEMA	KATEGORIJA	KOD
Odnos korisnika i stručnjaka	Pozitivni aspekti odnosa korisnika i stručnjaka	Izrazito dobar odnos između korisnika i stručnjaka
		Međusobna povezanost korisnika i stručnjaka
		Povjerenje korisnika prema stručnjacima
		Autentičnost stručnjaka u radu s korisnicima
	Poteškoće u odnosima između korisnika i stručnjaka	Povremena neposlušnost korisnika
	Način rješavanja konflikata između korisnika i stručnjaka	Rješavanje razmirica između korisnika i stručnjaka protekom vremena
Odnos korisnika i volontera	Pozitivni aspekti odnosa korisnika i volonter	Dobar odnos između korisnika i volontera
		Međusobna povezanost volontera i korisnika
		Poteškoće s nošenjem korisnika s odlaskom volontera
	Kompatibilnost između volontera i korisnika	Nekompatibilnost između pojedinih volontera i korisnika
		Važnost kompatibilnosti

		između volontera i korisnika
	Pojavnost razmirica između volontera i korisnika	Razmirice između volontera i korisnika kao izolirani slučajevi
		Izostanak razmirica između volontera i korisnika

U prvoj temi, koja se odnosi na odnos korisnika i stručnjaka, ispitani provoditelji programa ukazali su na pozitivne aspekte odnosa između korisnika i stručnjaka. Oni navode da između korisnika i stručnjaka postoji izrazito dobar odnos („*I mi imamo super odnos... (S2)*“, „*Pa odnos je jako jako dobar. (S3)*“, „*Pa imaju izvrstan odnos. (V1)*“) te da među njima vlada osjećaj povezanosti („*...oni se znaju dosta povezati. (S1)*“, „*...el' da san se veza bija s njon, i ovaj, i ona ti je teško postupit profesionalno i odvojeno, a vezan si. (S2)*“). Nadalje, istaknuli su postojanje povjerenja korisnika prema stručnjacima („*Oni imaju i nekakvo povjerenje u nas i sve nam svoje neke stvari pričaju, znaju da mi to nigdi nećemo pričati... (S3)*“, „*Mislim da djeca imaju povjerenja u njih, da nema tu nekog suzdržavanja ili straha i međusobno se poštuju. (V1)*“). I u istraživanju na temu doživljaja institucionalnog tretmana iz perspektive korisnica smještenih u odgojnoj ustanovi (Oreb i Majdak, 2013.), sudionice su izjavile postojanje dobrog odnosa s odgajateljima, mogućnost otvorene komunikacije s njima te sudjelovanje korisnica i stručnih radnika u zajedničkim aktivnostima. U istraživanju na temu odnosa korisnika i stručnjaka – rizični ili zaštitni čimbenik za bjegove mladih iz odgojnih ustanova (Lampret, 2017.), neki od sudionika izjavljivali su da stručne radnike percipiraju kao članove vlastite obitelji, što ukazuje na visok stupanj povezanosti s istima. Nadalje, istaknuto postojanje povjerenja korisnika u stručnjaka važno je jer je ono nezaobilazan čimbenik prilikom uspostave i održavanja odnosa, obzirom da su djeca i mladi pažljivi prilikom ulaska u bliske odnose s odraslima (Čarija, 2017., prema Lampret, 2017.). Upravo nedostatak povjerenja u druge osobe, a naročite odrasle, loša slika o sebi te negativna iskustva s odraslima u prošlosti mogu predstaviti izazov stručnjacima u radu s korisnicima (Žižak, 2010.,

prema Lampret, 2017.). Zbog toga je važno da stručnjaci budu svjesni važnosti odnosa kojeg ostvaruju s korisnicima, kako bi na temelju tog odnosa pomogli svojim korisnicima ostvariti željene pozitivne promjene.

Ispitani stručnjaci i volonteri u kontekstu odnosa korisnika i stručnjaka ukazuju na autentičnost stručnjaka u radu s korisnicima („*Autentični su, jer ako ti glumiš onda to dica primijete. (V3)*“, „*Ja nekad njima stvarno znan doći loše volje i reći: „ Ja san danas tako, danas san loše volje i to je u redu. U redu je bit loše, u redu je bit dobro, tužan, rasplakan, sretan, sve je u redu. (S1)*“). Lampret (2017.) u svom istraživanju na temu odnosa korisnika i stručnjaka ističe da je autentičnost stručnjaka poželjno osobno obilježje u razvoju kvalitetnog odnosa s korisnicima. Kada govore o tome što za njih predstavlja pojam autentičnost kod odgajatelja, korisnici navode da se radi o osobnim obilježjima odgajatelja i osobinama ličnosti kao što su: povjerenje, poštenje, smisao za humor, ljubav prema poslu, mlađa dob stručnjaka, ljubav prema poslu, sličnost interesa te pozitivno raspoloženje pri dolasku na posao. Neka od nabrojanih obilježja vidljiva su i u odgovorima ispitanih provoditelja programa i u ovom istraživanju, poput povjerenja korisnika prema provoditeljima programa isticanja ljubavi prema poslu od strane provoditelja programa, ali i mlađa dob istih (prosječna starosna dob provoditelja programa je 38 godina). Pod pojmom autentičnosti podrazumijevamo neposrednost u odnosu s korisnicima. Stručnjak, odnosno volonter, svoju autentičnost u odnosu osigurava pokazivanjem spremnosti za uspostavu odnosa s djetetom, otvorenošću te davanjem povratne informacije korisniku (Sabljić, Ratkajec i Čarija, 2017.). Temeljem navedenog, važno je da provoditelji programa budu svjesni važnosti autentičnosti s kojom ulaze u odnos s korisnicima jer će zahvaljujući istoj moći ostvariti kvalitetniji odnos s korisnicima te time stvoriti podlogu za kvalitetniji daljnji rad s korisnicima, a samim tim i uvećati šanse za postizanje pozitivne promjene kod korisnika.

Međutim, mogu se pojaviti i određene poteškoće u odnosima između korisnika i stručnjaka, primjerice sudionici tako ističu pojavu povremene neposlušnosti korisnika („*...samo možda neka poslušnost, šta djeca ne žele slušati pa onda mora malo jače, jel', malo ozbiljnije prima njima, ali ništa strašno. (V3)*“, „*Možda se dogodilo dva, tri puta, u smislu, postoje djeca kojima je teško prihvatiti da nešto*

moraju ili da nešto ne smiju napraviti. To su općenito djeca koja imaju problem s autoritetom, kući pokazuju to s roditeljima i naravno da to onda prenose na stručne suradnike. (V2)“). U dječjem uzrastu, neposlušnost predstavlja jedan od najučestalijih oblika neprilagođenog ponašanja (Macanović, 2017.), a možemo ju definirati kao jedan od oblika suprotstavljanja autoritetu (Shapiro, 2002., prema Macanović, 2017.). Neposlušnost se može pojavljivati u raznim oblicima, primjerice putem otvorenog neprihvatanja onoga što od njega zahtjeva osoba u poziciji autoriteta. Nadalje, može biti vidljiva i u obliku tvrdoglavosti, odnosno upornog činjenja onoga što mu je zabranjeno ili može izbjegavati zahtjeve odraslih bivanjem pasivnima. Navedeni oblici ponašanja mogu predstavljati značajni izazov u postizanju ciljeva vezanim za odgojno-obrazovni kontekst (Bouillert i Uzelac, 2007., prema Macanović, 2017.). Zbog toga je važno da osobe koje rade s djecom budu svjesne uzroka neposlušnosti te da izbjegavaju tjelesno kažnjavanje djeteta, već da smirenim i polaganim glasom, na djetetu razumljiv način, objasne što im smeta u takvom ponašanju. Također je važno ne doživljavati osobno takva ponašanja, već imati na umu da dijete mnogo toga čini iz nerazumijevanja i neznanja (Macanović, 2017.).

Provoditelji programa za načine rješavanja konflikata između korisnika i stručnjaka navode da se rješavanje razmirica između korisnika i stručnjaka odvija protekom vremena („*Ako ti tu sad trenutno ne odgovara, ako ti mi ne odgovaramo, otiđi i prošetaj, il' otiđi, nemoj se vratiti danas. (S1)*“, „*Pa ono uglavnom prođe dan pa sutra sve dobro. (S3)*“). Ovakav način suočavanja sa sukobom naziva se tehnika izgladivanja (engl. *smoothing*), a podrazumijeva zapravo prelaženje preko sukoba. U nekim situacijama to je najbolji pristup, obzirom da stručnjaci nemaju vremena raditi na sukobu ili zbog kratkotrajnosti sukoba nije potreban prevelik angažman. Međutim, postoje i negativni aspekti ovakvog načina rješavanja sukoba. Ponajprije možemo reći da se ne radi o tehnici rješavanja sukoba, već se sukob jednostavno nastoji izbjeći. Iako se možda stručnjacima taj sukob ne čini važnim, korisnicima može biti itekako važan. U skladu s navedenim, sukobe bi bilo dobro izgladivati samo kada to odgovara zahtjevima trenutne situacije (Kreidler, 1984., Ajduković i Pećnik, 1994., prema Buben, 2018.), međutim, pri rješavanju razmirica između

stručnjaka i korisnika trebalo bi češće koristiti tehnike kojima će se problem stvarno razriješiti, a ne samo odgoditi za neku sljedeću situaciju.

Nakon opisa međusobnih odnosa korisnika i stručnjaka, prelazi se na tematsku cjelinu koja se odnosi na percepciju odnosa između korisnika i volontera. Ispitani provoditelji programa i ovdje su ukazali na pozitivne aspekte odnosa korisnika i volontera, te navode da postoji dobar odnos između korisnika i volontera („*Sa mnom imaju, nadam se, dobar odnos. (V1)*“, „*Pa između mene i djece koju ja učim je oke odnos. (V3)*“, „*Isto ono, pretežno se slažu dobro...(S2)*“.). Nadalje, navode i postojanje osjećaja međusobne povezanosti između volontera i korisnika („*...volonteri čak njima dopuštaju da im se obraćaju s „ti“, da bude zagrljaja. (S1)*“, „*Ima, recimo, slučajeva, konkretno za mene su se pojedina djeca baš povezala sa mnom. (V2)*“, „*Ovaj, oni su dosta vezani, djeca za te volontere (S2)*“.). Iz rezultata je vidljivo da provoditelji programa procjenjuju odnos korisnika i volontera sličnim kao i odnos korisnika i stručnjaka, gdje su također navodili da se radi o dobrom odnosu u kojem vlada osjećaj povezanosti. Obzirom da volonterke s korisnicima uglavnom obavljaju radne zadatke vezane uz školu (učenje za ispite, pisanje domaćih zadaća), što je dio aktivnosti kojeg korisnici najmanje preferiraju, važno je da to rade s osobama s kojim su povezani te imaju dobar odnos.

Ponekad volonteri prekidaju svoj volonterski angažman u programu poludnevnog boravka, zbog čega dolazi do poteškoća u nošenju korisnika s odlaskom volontera („*Neko mora ić' zbog prirode posla, mora ić negdi drugdi, onda se oni vežu i tako da možda njima bude tu teško, ajmo reć', šta njih više tu nema. (S3)*“, „*I onda se oni znaju zakačiti i onda je tu momenat otpuštanja. (S1)*“). Za razumjeti je da će korisnici imati teškoća u nošenju s činjenicom da više neće moći provoditi vrijeme s volonterima s kojima su razvili odnos povezanosti. I Arambašić (2005., prema Dalbello, 2018.) navodi da gubici, u pravilu, ljudima teško padaju. Često je to zato što jedan gubitak istovremeno uključuje više povezanih gubitaka. Tako primjerice odlazak volontera za korisnika može predstavljati gubitak osobe koja mu je pomagala u svladavanju školskih obaveza, ali i osobe s kojima je igrala društvene igre, povjeravala mu se, gubitak odraslog uzora i sl. Zbog navedenog se kod korisnika može javiti osjećaj napuštenosti, stoga je važno da provoditelji programa

pruže podršku i razumijevanje korisniku te da mu osiguraju siguran prostor u kojem će korisnik moći izraziti svoje osjećaje.

U kontekstu odnosa korisnika i volontera, stručnjaci i volonteri navode kompatibilnost između volontera i korisnika. Ističu pritom važnost kompatibilnosti između volontera i korisnika („Uglavnom bitno je gledati kako djeca dišu, na koga najbolje reagiraju i onda to zapravo pozitivno iskoristiti. (V2)“) te govore o pojavi nekompatibilnosti pojedinih volontera i korisnika unutar tijekom provedbe programa („...ja se evo sjećam jednog primjer kad je jedna djevojčica stvarno loše reagirala na jednu volonterku i shvatili smo da jednostavno trebamo izbjegavati da one uopće dolaze u kontakt, bilo je da onda jedna druga volonterka s njom radi i tako da jednostavno treba, treba i to poštivati da nije svako, da se ne može nametnuti svakom. (V2)“, „Znači, imamo jedan slučaj da jednoj curici jednostavno ne odgovara volonterka. Ona je dosta glasna, stroga, hladna – ne paše joj taj momenat, paše joj neko topli. Dok s druge strane neko taktilan ne paše nekom 'ko je tu, je li, samo za učenje. (S1)“). Kada je riječ o kompatibilnosti između korisnika i volontera, može se govoriti o konceptu asortativnog uparivanja, odnosno neslučajnog uparivanja osoba na temelju njihove sličnosti u jednom ili više različitih područja (Buss, 1984., prema Levak, 2018.). Ukoliko se upare volonteri i korisnici koji dijele slične interese, osobine i vrijednosti, veća je vjerojatnost da će se među njima pojaviti povezanost i razumijevanje. Postojanje kvalitetnog odnosa koji se zasniva na međusobnom razumijevanju i povezanosti može biti važan motivacijski faktor u postizanju pozitivne promjene kod korisnika (Harder, Knorth i Kalverboer, 2013.; Byrne i McHugh, 2005.; Cahill, Holt i Kirwan, 2016., prema Ratkajec Gašević, Lampret i Maurović, 2020.). Međutim, ukoliko dođe do nekompatibilnosti među njima, njihov odnos može djelovati demotivirajuće na angažman korisnika u programu. Stoga je važno da se prilikom sparivanja volontera i korisnika obrati pozornost na međusobnu kompatibilnost.

I volonteri i stručnjaci su mišljenja da su razmirice između volontera i korisnika izolirani slučajevi („Znaš šta sićan se jednog na početku kad je program počeo, stvarno ono, baš je bila glupa situacija, na primjer (S2)“, „Aaa nisu česte, kao ni između djece i stručnih suradnika...(V2)“) ili navode da uopće ne postoje razmirice

među njima („...i nema nikakvih razmjerica. (V3)“ , „Pa nisam doživjela nikakvu razmiricu između sebe il' bilo kojeg djeteta ovdje. (VI)“). Izostanak razmirica među volonterima i korisnicima, odnosno njihova rijetka pojava, može se smatrati znakom kvalitetne suradnje i usklađenosti među njima. Ovu spoznaju možemo nadovezati na prethodne izjave o radu na kompatibilnosti između volontera i korisnika, obzirom da će usklađenost među njima smanjiti mogućnost za pojavu međusobnog neslaganja. Također, volonteri tijekom svog angažmana u programu poludnevnog boravka imaju prilike pohađati i edukacije na kojima se mogu učiti prepoznavati i reagirati na potencijalne izazove te samim tim i smanjiti mogućnost za pojavu razmirica među njima.

Tablica 4.2.3. Tablični prikaz tematskih cjelina o percepciji međusobnih odnosa provoditelja programa tijekom provedbe programa poludnevnog boravka iz perspektive provoditelja programa

TEMA	KATEGORIJA	KOD
Međusobni odnos volontera		Izostanak bliskog odnosa među volonterima
		Međusobno dobro slaganje volontera
Međusobni odnos stručnjaka	Pozitivni aspekti odnosa između stručnjaka	Izrazito dobar odnos između stručnjaka
		Međusobna povezanost između stručnjaka
		Dobra suradnja između stručnjaka
	Pojavnost razmirica među stručnjacima	Izostanak razmirica u međusobnom odnosu stručnjaka
	Želja za unaprjeđenjem međusobnih odnosa provoditelja programa	Želja za sudjelovanjem u zajedničkim aktivnostima provoditelja programa

Analiza odgovora o međusobnom odnosu volontera je pokazala da ispitanici stručnjaci i volonteri navode da iako ne postoje bliski odnosi među njima („...nemaju nekakav odnos osim ako se ne znaju iz privatnog života. (S3)“, „A sad ne virujem da piju baš nekakave kave vani i to. I rijetko se kad sretnu da budu dva volontera tu u isto vrime (S2)“), oni se međusobno dobro slažu („Volonteri se dobro slažu, iako se ne susreću. (S3)“, „...jedan pozitivan odnos. (V1)“). Mnoga istraživanja pokazuju da postoji pozitivna povezanost zadovoljstva volontiranjem s ustrajnošću u volonterskom angažmanu. Odnosno, ukoliko regrutirani volonteri osjećaju da primaju potrebnu podršku te osjećaju visoku razinu prihvatanja od drugih kolega volontera u organizaciji, veća je mogućnost da će biti ustrajni u svom volonterskom angažmanu unutar određene organizacije (Black i DiNitto, 1994.). U skladu s navedenim, važno je da postoji dobar međusoban odnos među volonterima kako bi ih se što duže zadržalo u programu poludnevnog boravka, obzirom da smo već ranije rekli da korisnici prolaze mnoge teškoće kada se suočavaju s odlaskom volontera s kojima su razvili osjećaj povezanosti.

Ispitivanjem o međusobnim odnosima stručnjaka, provoditelji programa istaknuli se pozitivne aspekte odnosa među njima. Dobiveni odgovori upućuju da među stručnjacima postoji izrazito dobar odnos („Mi ti se stvarno super slažemo. (S2)“, „Pa odnos je super. Ja mislin da je odnos stvarno super. (S3)“, „Pa koliko sam ja uspjela skužiti, oni se jako dobro slažu, ovih troje koje ja znam. Izvrsno! (V1)“ u kojem vlada osjećaj povezanosti („Ka familija...Oni su sasvim ono k'o braća. (V3)“, „Evo sad nas troje smo ti se totalno povezali... (S2)“ te je obilježen dobrom međusobnom suradnjom („Oni stvarno izvrsno međusobno surađuju, mislin da se i otprije poznaju i otprije su radili skupa na nekim projektima... (V2)“, „...super smo tim, odlično funkcioniramo, sve klapa, dogovor, ovo ono...(S2)“). Što se tiče razmirica među njima, sudionici navode da ne postoje razmirice u međusobnom odnosu stručnjaka („Tako da stvarno nema nikakvi ni razmirica, ni svađa... (S1)“, „...nikad nismo primijetili nikakve razmirice, neslaganja, napetosti i djeca to vide. (V2)“). Održavanje pozitivnih međuljudskih odnosa i ugodne radne okoline važno je jer se time osigurava prostor za uspostavu i održavanje zajedničke vizije te ostvarenje zajedničkih ciljeva (Weber, 2007., Seago i sur., 2011., prema Adlešić, 2022.). Nadalje, oslanjajući se na Bandurovu teoriju socijalnog učenja prema kojoj

pojedinci temeljem promatranja, imitacije i modeliranja uče jedni od drugih, korisnici mogu naučiti i usvojiti određena ponašanja, vrijednosti i stavove modelirajući međusobne odnose stručnjaka u programu (Nabavi, 2012.). Kada svjedoče pozitivnim međuljudskim odnosima među stručnjacima, korisnici mogu internalizirati te obrasce ponašanja i primijeniti ih u vlastitim interakcijama s drugima.

Nadalje, ispitani volonteri i stručnjaci izrazili su želju za unaprjeđenjem međusobnih odnosa između provoditelja programa, odnosno istaknuli su postojanje želje za sudjelovanjem u zajedničkim aktivnostima („...*mi bi volili možda više da možemo nekada organizirati neka veća druženja s njima, čisto da se svi upoznaju... (S3)*“ , „*Pa možda da imamo više prilika za zajedničku komunikaciju. U početku smo imali više tih nekih supervizija, zajedničkih radionica. Onda naravno kasnije, kako je došla korona, to više nismo imali pa smo nekako više bili izolirani s djecom pa eto nam nedostaje to zajedničko druženje. (V2)*“). Ovdje je istaknuta potreba sudionika za sudjelovanjem u aktivnostima koje se odnose na pojam razvoja tima (engl. *team building*). Istraživanja su pokazala da razvoj tima ima pozitivan učinak na učinkovitost i zadovoljstvo zaposlenika, čime se doprinosi sveukupnoj produktivnosti, profitabilnosti i kvaliteti usluga koje pružaju. Također, utvrđeno je da razvoj tima pozitivno utječe na kvalitetu međuljudskih odnosa među zaposlenima (Kovačević, 2020.).

Perspektiva korisnika o međuljudskim odnosima tijekom provedbe programa poludnevnog boravka

Kao i u slučaju provoditelja programa, u ovom dijelu rada se ispitalo korisnike o percepciji međuljudskih odnosa tijekom provedbe programa poludnevnog boravka. Sudionici su davali odgovore koji su se odnosili na percepciju:

- međuvršnjačkih odnosa
- odnosa između korisnika i provoditelja programa (stručnjaka i volontera)
- međusobnih odnosa provoditelja programa (stručnjaka i volontera).

U kontekstu međuvršnjačkih odnosa, korisnici su naveli pozitivne aspekte odnosa te poteškoće koje postoje u odnosu među njima.

Ispitivanjem odnosa korisnika i provoditelja programa, korisnici su naveli pozitivne aspekte odnosa između korisnika i stručnjaka kao i promjene koje bi željeli da se dogode u kontekstu njihova odnosa.

O međusobnom odnosu provoditelja programa, korisnici su ukazali na zadovoljavajuće međuljudske odnose među njima.

Tablica 4.2.4. Tablični prikaz tematskih cjelina o doživljaju međuvršnjačkih odnosa tijekom provedbe programa poludnevnog boravka iz perspektive korisnika programa

TEMA	KATEGORIJA	KOD
Međuvršnjački odnosi	Pozitivni aspekti odnosa među korisnicima	Pretežno dobri odnosi među korisnicima
		Osjećaji prihvaćenosti i zajedništva
	Poteškoće u odnosima među korisnicima	Neslaganje s pojedinim korisnicima unutar programa
		Prisutnost neprimjerenih ponašanja među korisnicima

Ispitivanjem korisnika o njihovom doživljaju međuvršnjačkih odnosa, sudionici ističu pozitivne aspekte odnosa među korisnicima. Navode da su odnosi među njima pretežno dobri („Kako s kim, ...ima nekih koje jedva čekam da dođu. (U1)“, „Pa ka' ovi moji, kao mojeg uzrasta, većinom iz razreda, oni su dobri, s njima se najviše slažem. A kao sad, najviše se slažen sa ovima koji su već ode otkada ajmo reć. (U3)“) te izjavljuju o postojanju osjećaja prihvaćenosti i zajedništva („Pa kao svi stajemo jedan za drugog, kao. Kao držimo se zajedno i onako tipa svak'...Kao govorimo si mišljenja i onda svi stajemo kao nekako zajedno. (U3)“, „Ono svi smo skupa i nekako nismo odbačeni....(U2)“). Slični rezultati vidljivi su i u već spomenutom istraživanju kojim se ispitalo zadovoljstvo korisnika poludnevnim boravkom (Erdelja, Zagorec i Branović, 2016.), gdje su korisnici također većinski

izrazili da se vole međusobno družiti. Generalno prevladavajući pozitivni odnosi među korisnicima utvrđeni su i u istraživanju koje se bavilo temom doživljaja institucionalnog tretmana djevojaka s problemima u ponašanju, pri čemu su korisnice istaknule postojanje međusobne potpore i podrške (Oreb i Majdak, 2013.). Postojanje pozitivnih međuvršnjačkih odnosa tijekom poludnevnog boravka važno je obzirom da djeca najčešće tu dolaze dobrovoljno te je zbog toga bitno da se osjećaju prihvaćenima kako bi nastavili pohađati program. U skladu s navedenim, važno je da provoditelji programa potiču postojanje pozitivnih međuvršnjačkih odnosa kroz razne vježbe i igre u kojima će se poticati osjećaji prijateljstva i zajedništva.

Nadalje, korisnici navode i poteškoće koje postoje u odnosima među korisnicima. Tako ističu da postoje neslaganja s pojedinim korisnicima unutar programa (*„Kako s kim, ima nekih koje ono baš ne želim vidit....(U1)“*, *„A i ovi koji su novi došli, ...neki su malo naporni. (U3)“*, *„...ali ima jedan tu vršnjak koji malo iritira... (U2)“*), ali govore i o prisutnosti neprimjerenih ponašanja među korisnicima (*„A tipa ovaj jedan, kao najstariji koji doša, on je kao prema svima onako bahat i onako svakog želi tući, gađa nas. (U3)“*, *„Pa na primjer gađaju nas kockicama i tako to. (U2)“*). I u već spomenutom istraživanju o zadovoljstvu korisnika poludnevnim boravkom (Erdelja, Zagorec i Branović, 2016.), korisnici su naveli da se sva djeca ne žele družiti sa svima što kod neke djece prouzrokuje osjećaj zapostavljenosti. Nadalje, istaknuli su i da postoji vrijeđanje među djecom što narušava sklad grupe i međusobne odnose. I u istraživanju o doživljaju institucionalnog tretmana u odgojnima domovima iz perspektive korisnika i stručnjaka (Gazilj, 2019.), korisnici su istakli postojanje nesuglasica među korisnicima te postojanje hijerarhije prema godinama. Prisutnost nesuglasica i neprimjerenih ponašanja među korisnicima u programu poludnevnog boravka nije rijetka pojava, zbog čega je važno da provoditelji programa prepoznaju njihovu prisutnost te poduzmu odgovarajuće korake za njihovo rješavanje.

Tablica 4.2.5. Tablični prikaz tematskih cjelina o percepciji odnosa korisnika i provoditelja programa tijekom provedbe programa poludnevnog boravka iz perspektive korisnika

TEMA	KATEGORIJA	KOD
Odnos korisnika i stručnjaka	Pozitivni aspekti odnosa korisnika i stručnjaka	Izrazito dobar odnos između korisnika i stručnjaka
		Mogućnost otvorene komunikacije korisnika sa stručnjacima
	Željena promjena korisnika u odnosu sa stručnjacima	Želja za češćom interakcijom sa stručnjacima
Odnos korisnika i volontera		Pomoć volontera u svladavanju školskih obaveza
		Negativno iskustvo s volonterkom kao izolirani slučaj

Ispitujući korisnike o njihovim odnosima sa stručnjacima, korisnici govore o pozitivnim aspektima njihova odnosa. Tako navode da postoji izrazito dobar odnos između korisnika i stručnjaka („*Odnos je super. (U1)*“ , „*Pa odnos s njima je predobar ka'. (U3)*“) te govore o mogućnosti otvorene komunikacije korisnika sa stručnjacima („*One su kao, s njima možemo pričati i onako, opušteniji su s nama. I onako baš se može s njima i bilo čemu razgovarati. (U3)*“ , „*Možemo dijeliti s njima tajne... (U2)*“). I u istraživanju o doživljaju institucionalnog tretmana iz perspektive korisnika i stručnjaka (Gazilj, 2019.), korisnici izjavljuju da su zadovoljni odnosom s onim odgajateljima koji su prisutni te se trude i pomažu. Također, navode da postoje odgajatelji kojima se mogu otvoreno obratiti kada se nalaze u teškim trenucima. Mogućnost otvorene komunikacije s odgajateljima, dobar odnos i pružanje pomoći

odgajatelja, istaknule su kao pozitivne strane odnosa i korisnice u kvalitativnom istraživanju o doživljaju institucionalnog tretmana djevojaka s problemima u ponašanju (Oreb i Majdak, 2013.). I u istraživanju autora Ratkajec Gašević, Lampret i Maurović (2020.) koje se bavilo temom odnosa stručnjaka i korisnika u kontekstu prevencije bjegova mladih iz odgojnih ustanova, ispitani korisnici doživljavaju odnos sa stručnim osobljem pretežito pozitivno. U istom istraživanju se došlo do saznanja da se stvaranjem čvrstog i kvalitetnog odnosa između korisnika i stručnog osoblja smanjuje vjerojatnost bijega iz odgojnih ustanova. Sukladno tome možemo zaključiti da će i korisnici u programu poludnevnog boravka biti motiviraniji za pohađanjem programa ukoliko su zadovoljni odnosima koje imaju sa stručnjacima.

U kontekstu odnosa korisnika i stručnjaka, korisnici su navodili i promjene koje bi željeli da se dogode u njihovom odnosu. Tako ističu želju za češćom interakcijom sa stručnjacima (*„Al' nekako bi mi bilo bolje da su ode malo više kao vremena.(U1)“*, *„ A kad smo tu da malo više budu s nama, nego za kompjuterima. (U2)“*). Pergamit i Ernst (2011., prema Ratkajec Gašević, Lampret i Maurović, 2020.) u istraživanju o mladima s iskustvom bijega iz odgojnih ustanova utvrdili su da upravo nedostatak zajedničkih susreta korisnika i stručnjaka, to jest manjak vremena koje zajedno provode skupa, uvećava vjerojatnost da će se mladi odlučiti za bijeg iz odgojne ustanove, a slično zaključuje i Ching-Hsuan (2012., prema Ratkajec Gašević, Lampret i Maurović, 2020.). Obzirom da se program poludnevnog boravka najčešće temelji na dobrovoljnosti korisnika, nema opasnosti od bijega, ali ipak navedena nezainteresiranost stručnjaka može demotivirati korisnike za daljnje pohađanje programa. Stoga je važno pružiti korisnicima potrebno vrijeme i pažnju, a ukoliko to nije moguće zbog određenih opravdanih razloga, važno je s korisnicima to iskomunicirati na njima razumljiv način.

Po pitanju odnosa između korisnika i volontera, korisnici ističu pomoć volontera u svladavanju školskih obaveza (*„Koji god nastavnik ima u školi oni ne znaju nit objasniti, nit napisati, ni išta. A dođen ode u „Tinel“, oni mi sve objasne, znam ka da sam naučila sve. (U1)“*, *„Pa volonteri su tu ki pravi učitelji, samo šta nam posvećuju dosta više pažnje nego naši učitelji u školama. (U2)“*). Međutim, jedna korisnica svjedoči i o negativnom iskustvu s volonterkom kao izoliranom slučaju

(„Pa samo san jedanput bila s volonterkom i to mi je kao bilo užasno zapravo jer bila je 'nako baš zločesta. Nije mi dala doslovno da se okrenem, i ona ka' govorila mi je nešto šta ja uopće nisam kužila. I onda kad ne bi skužila, onda bi mi kao samo rekla: „Rješavaj to!“. I ja to ništa nisam skužila. I onda je kao bila baš gruba i nije dala da se doslovno pisne, onako. I oko nas su bili drugi kao, sudionici kao, i onda se ona derala kao na njih da prestanu bit tol'ko glasni. (U3)“). I u istraživanju autora Erdelja, Zagorec i Branović (2016.), većina korisnika poludnevnog boravka ističe kako im je pomoć odgajatelja pri učenju i pisanju zadaća jako korisna. Nadalje, o lošem iskustvu korisnika s volonterkom kao izoliranom slučaju svjedočili su i provoditelji programa. Zbog toga je važno da se uparuju korisnici i volonteri koji su međusobno kompatibilni obzirom na osobine ličnosti, stavove i vrijednosti kako bi se među njima razvio što pozitivniji odnos u kojem će se obje strane osjećati ugodno.

Tablica 4.2.6. Tablični prikaz tematskih cjelina o percepcij međusobnih odnosa provoditelja programa tijekom provedbe programa poludnevnog boravka iz perspektive korisnika.

TEMA	KATEGORIJA	KOD
Međusobni odnosi provoditelja programa		Izrazito dobri odnosi između provoditelja programa

Kada su upitani o doživljaju međusobnih odnosa provoditelja programa, korisnici su naveli izrazito dobre odnose među njima („Da, jedva čekaju da druga dođe. (U1)“, „Pa oni su ka' najopušteniji onako. Smiju se zajedno i to. (U2)“, „One su najbolje prijateljice inače. (U3)“). Već je spomenuto i u kontekstu perspektive provoditelja programa o međusobnim odnosima provoditelja programa, da odnosi među njima mogu služiti kao model ponašanja korisnicima u odnosima koje oni izgrađuju s drugima. Zbog toga je važno da odnosi kojima su korisnici okruženi unutar programa poludnevnog boravka budu prožeti osjećajima poštovanja, povjerenja, suradnje, empatije i podrške.

4.3. Doživljaj sudionika o dobitima koje korisnici stječu pohađanjem programa poludnevnog boravka

Perspektiva provoditelja programa o dobitima koje korisnici stječu pohađanjem programa poludnevnog boravka

Trećim istraživačkim pitanjem se ispitivalo kako provoditelji programa – stručnjaci i volonteri doživljavaju dobiti u odnosu na sebe te dobiti u odnosu prema drugima koje korisnici stječu pohađanjem poludnevnog boravka.

U kontekstu dobiti u odnosu na sebe koje su korisnici stekli pohađanjem poludnevnog boravka, stručnjaci i volonteri navode razvoj socijalnih vještina, poboljšanu sliku o sebi te razvoj životnih vještina korisnika. Također ističu i uočene promjene na području obrazovanja, kao i promjene vezane za provođenje slobodnog vremena te ponašanja korisnika. Navedene promjene vide kao rezultat rada s korisnicima, ali ističu postojanje individualnih razlika u razini ostvarenih promjena.

U kontekstu dobiti u odnosu prema drugima koje korisnici stječu pohađanjem programa poludnevnog boravka, provoditelji programa ističu pozitivne promjene u odnosu prema drugima u školi te u odnosu prema članovima vlastite obitelji.

Tablica 4.3.1. Tablični prikaz tematske cjeline o dobitima u odnosu na sebe koje korisnici stječu pohađanjem programa poludnevnog boravka iz perspektive provoditelja programa

TEMA	KATEGORIJA	KOD
Dobiti u odnosu na sebe koje korisnici dobivaju pohađanjem programa poludnevnog boravka	Razvoj socijalnih vještina	Razvoj komunikacijskih vještina
		Razvoj vještina nenasilnog rješavanja sukoba
		Usvajanje pravila pristojnog ponašanja
	Poboljšana slika o sebi	Razvoj samopouzdanja
	Razvoj životnih vještina	Usvajanje higijenskih navika
	Promjene na području obrazovanja	Poboljšanje školskog uspjeha
		Unaprjeđenje radnih navika vezanih za školu
	Promjene u provođenju slobodnog vremena	Kvalitetnije provođenje slobodnog vremena
		Uključivanje u izvannastavne aktivnosti
	Promjene u ponašanju korisnika	Smanjenje društveno neprimjerenih ponašanja
		Napredak u ponašanju korisnika
		Pozitivne promjene kao rezultat rada s korisnicima
		Individualne razlike u promjenama

Što se tiče percipiranih dobiti u odnosu na sebe koje korisnici stječu pohađanjem poludnevnog boravka, provoditelji programa izjavljaju o razvoju socijalnih vještina korisnika. Tako primjerice navode razvoj komunikacijskih vještina korisnika (*„Možda nikad ne bi na takav način komunicirali sa svojim vršnjacima kao što su ovdje, pod navodnike, primorani komunicirati kroz neke, ne znam, radionice, društvene igre, nekakvu dramsku pedagogiju. (V2)“*, *„...nauče argumentirati svoja razmišljanja i uvjerenja... (V1)“*) te razvoj vještina nenasilnog rješavanja sukoba (*„Pa ne znan nekakve nove vještine učimo s njima, na primjer, kako riješiti konfliktne situacije, da to nekako izađe na najbolje. (S3)“*, *„...al' ono šta vidimo je da se bolje snalaze u nekim situacijama sukobnim, znaju djeca doći: E teta Jelo, teta Kate, jučer je neko vika na mene, al' ja san se makla, sjela sam, nisam reagirala. (S1)“*). Provoditelji programa ističu i da korisnici kroz sudjelovanje u programu usvajaju i pravila pristojnog ponašanja (*„Mi smo njih učili ono doslovno tri godine da dođu i kažu: „Dobar dan“.To je naš uspjeh. (S1)“*, *„Da kažu: „Dobar dan!“*, *da ne uletu ono ki majmunarija. I dobiju tu stvarno za sebe, stvarno socijalne vještine baš dobiju tu. (S2)“*). Razvoj socijalnih i komunikacijskih vještina istaknuli su i korisnici programa poludnevnog boravka pri Centru za nestalu i zlostavljaju djecu (Krulić Kuzman, 2020.). U istraživanju autorice Križić (2016.) koja se bavila temom capoeirae kao alternativne metode rada s djecom u psihosocijalnom riziku, također je utvrđen razvoj socijalnih vještina kao element osobne i socijalne dobiti uslijed uključenosti u navedenu aktivnost. Ista također navodi da je unaprjeđenje socijalnih vještina od ključnog značaja za djecu koja se nalaze u psihosocijalnom riziku. Slično tvrde i autori Gottferdson i sur. (2004., prema Mihić i Bašić, 2008.), koji naglašavaju da su najdjelotvorniji programi prevencije delinkvencije usmjereni na osnaživanje i razvoj socijalnih vještina, odnosno osnaživanje cjelokupnog razvoja pojedinca. Razvoj komunikacijskih vještina te učenje vještina nenasilnog rješavanja sukoba omogućit će korisnicima uspostavljanje kvalitetnih odnosa s drugim osobama, kako unutar samog programa tako i u vanjskom svijetu. Zahvaljujući tome korisnici će biti uspješniji u društvenim okolnostima, zajednici te školskom/radnom okruženju, odnosno stvorit će se preduvjeti za što kvalitetniju integraciju u društvo.

Provoditelji programa ističu i da kod korisnika primjećuju poboljšanu sliku o sebi te to potvrđuju izjavama o razvoju samopouzdanja korisnika (*„Pa ovo šta bi primijetila*

je nekako da su samopouzdaniji. (S1)“ , „Bilo je dice koja su tu stvarno stekla i samopouzdanje. (S2)“, „Pa primijetila sam da većina djece s kojima sam ja radila imaju pozitivniju sliku o sebi. Znači, nekako manje su pesimistični. Općenito čim dođu, kad tek dođu, na sve se žale: „Ja sam loš.“, „Ja sam ovakav, onakav.“, a kasnije nekako više vjeruju u sebe da mogu izaći s nekim problemima na kraj. (V2)“). Roditelji korisnika koji su obuhvaćeni evaluacijom programa poludnevnog boravka pri Centru za nestalu i zlostavljano djecu također ističu da su primijetili stjecanje samopouzdanja kod svoje djece otkad pohađaju navedeni program (Krulić Kuzman, 2020.), a isto potvrđuju i učitelji u istraživanju o produženom stručnom boravku (Bermanec, 2018.). Važno je da osobe koje rade s korisnicima u programu potiču razvoj djetetova samopouzdanja jer je utvrđeno da djetetu bliske i važne osobe (roditelji, vršnjaci, odgajatelji, učitelji) imaju značajnu ulogu u formiranju i razvoju samopouzdanja (Stojanović, 2016.). Razvojem samopouzdanja kod djeteta pozitivno se utječe na njegove sposobnosti učenja, razmišljanja, donošenja odluka te rješavanja problema s kojim će se susretati na svom životnom putu (Miljković i Rijavec, 2004., prema Lopac, 2017.).

Provoditelji programa govore i o razvoju životnih vještina odnosno o usvajanju higijenskih navika korisnika („...dok se njih naučilo...da operu ruke, to je isto bija jedan proces... (S2)“ ; „Mi smo njih ono učili ono doslovno tri godine... da operu ruke. To je naš uspjeh. (S1)“). Upravo se usvajanje i razvijanje higijenskih navika navodi kao jedan od općih ciljeva izvaninstitucionalnog tretmana poludnevnog boravka (Krulić Kuzman 2020.). Rad s korisnicima na razvoju higijenskih navika važno je jer djeca moraju usvojiti takve navike već u predškolskoj dobi, a najkasnije za vrijeme osnovnoškolskog obrazovanja, obzirom da o stečenim higijenskim navikama u djetinjstvu značajno ovisi vladanje čovjeka u odrasloj dobi (Prebeg i Prebeg, 1985., prema Restović i Perić, 2018.).

O promjenama na području obrazovanja, stručnjaci i volonteri primjećuju poboljšanje školskog uspjeha korisnika („A je, a bolji su, bolji su u školi. (S2)“ , „...većina njih poboljša školski uspjeh. (V2)“) te unaprjeđenje radnih navika vezanih za školu („...s nama napišu te domaće za školu, ali shvaćaju da je to dio, obavezan dio dana i oni zapravo stječu tu neku odgovornost da treba nekad obavljati stvari

koje im se ne daju. (V2)“ ; „Možda su bolje posložili kako treba da uču. (V3)“. Obzirom da značajan broj korisnika ima određenih poteškoća u svladavanju školskih zadataka, rad na području njihova obrazovanja važan je zadatak stručnjaka. Važnost pružanja sociopedagoške pomoći korisnicima u svladavanju odgojno-obrazovnih teškoća ističu i Poldrugač i sur. (2006.) te navode da je to jedan od glavnih ciljeva poludnevnog boravka. Krulić Kuzman (2020.) navodi da se u sklopu programa poludnevnog boravka pri Centru za nestalu i zlostavljano djecu korisnicima osigurava podrška u obrazovanju u obliku: pomoći u učenju i pisanju zadaća, pružanja instrukcija, upoznavanja s prikladnim metodama učenja, pomoći u nadoknađivanju obrazovnih zaostataka te poticanjem i provedbom nadzora u vezi redovitog pohađanja nastave. Sve ove aktivnosti provode se upravo s ciljem da se korisnicima osigura uspješan završetak razreda, ali i da steknu određene vještine, znanja i strategije na temelju kojih će razvijati vlastitu samostalnost u radu, što će im biti od velikog značaja tijekom oblikovanja vlastitog života u budućnosti.

Po pitanju promjena u provođenju slobodnog vremena korisnika, ispitanici provoditelji programa navode da korisnici kvalitetnije provode slobodno vrijeme (*„Prije bi vjerojatno taj sat ili dva u danu provodili negdi na ulici di bi možda naučili nešto krivo, tu ipak neće naučit ništa krivo. (S3)“* , *„Mislim da im je slobodno vrijeme smislenije i kvalitetnije i više se druže i puno dobivaju time. (V1)“*) te svjedoče o uključivanju korisnika u izvannastavne aktivnosti (*„Pa ja se sićan da bi prijedlog da nešto krenu trenira bi urodija plodom pa bi oni stvarno krenuli trenirat. (S2)“*). Mladi u značajnoj mjeri svoje slobodno vrijeme provode besciljno i nesadržajno, obzirom da ga često ne znaju organizirati, zbog čega je ugrožen njihov razvoj (Previšić, 2000., prema Zebić, 2017.). Upravo je slobodno vrijeme najznačajnije područje u kojem bi bilo poželjno provoditi mjere usmjerene reduciranju neprimjerenih ponašanja djece i mladih (Radetić-Paić, Ružić-Baf i Zuliani, 2011., prema Zebić, 2017.). Sudjelovanjem u programu poludnevnog boravka, korisnicima se osigurava organizirana provedba slobodnog vremena čime se doprinosi njihovom razvoju pozitivnih interesa, usvajanju novih vještina i znanja, razvoju kreativnosti te navikavanju na strukturirano provođenje slobodnog vremena (Krulić Kuzman, 2020.), što pokazuju i primjeri iz prakse (Erdelja, Zagorec i Branović, 2016.; Grabić, 2022.).

Ispitani stručnjaci i volonteri svjedoče i o promjenama u ponašanju korisnika. Tako tvrde da su se smanjila društveno neprimjerena ponašanja korisnika („*Pa uglavnom se ta devijantna ponašanja smanjuju. (V2)*“ , „*...a vjerujem da je uz to sve tih ponašanja sve manje i manje, ako ih je i bilo nešto. (V1)*“) te da je primjetan napredak u ponašanju korisnika („*Znan da posli smo pričali, kao on se nešto popravija u ponašanju....(S2)*“, „*Jer naravno i roditelji su tu ti koji iznose svoja iskustva, tako da nam često oni sami kao povratnu informaciju dadu da je dijete ajmo reći bolje. Da su oni primijetili da je smirenije i tako. (V2)*“). Mnoga istraživanja ukazuju da program poludnevnog boravka pozitivno utječe na smanjenje problema u ponašanju (Poldrugáč i sur., 2006.). I Krulić Kuzman (2020.) navodi da je tretman poludnevnog boravka usmjeren na razvoj samopercepcije vlastitog odgovornog i neodgovornog ponašanja te poticanje korisnika da razvijaju odgovornost i razumijevanje posljedica svojeg ponašanja. Veliku ulogu u smanjenju broja neprihvatljivih ponašanja ima i činjenica da je korisnicima omogućeno kvalitetno provođenje slobodnog vremena, obzirom da se korisnici ne mogu ponašati delinkventno i devijantno ukoliko su okupirani pozitivnim sadržajima (Rosić, 2007., prema Grabić, 2022.).

Sudionici navedene pozitivne promjene pripisuju upravo njihovom radu s korisnicima („*Pa upravo radom s njima. Znači bez ovog velikog rada do tog ničeg ne bi došlo. Rad i to u svim područjima. Znači ne radi se samo s njima u učenju ili samo u, ne znam, nekakvom druženju, nego zaista dobivaju jedan onako cjelovit program, svestran. Tako da je nemoguće da dijete evo nakon godinu dana ne doživi baš nikakve pozitivne promjene. (V2)*“), iako napominju da i među korisnicima postoje individualne razlike u ostvarenim promjenama (*Sad je tu sve individualno. Znači oni tu, neko ima ono k'o upija ko spužva pa vidiš tu nekakav napredak, a ima neko 'ko nazaduje. Jednostavno je to tako prirodno da je to tako...(S3)*“, „*Stvarno tu pravila nema, to je dosta individualno, (S1)*“, „*To je sve individualno...Sve ovisi od diteta do diteta. (S2)*“). Sukladno teoriji socijalne kognicije (Bandura, 1991.), među ljudima postoje individualne razlike u načinu na koji oni interpretiraju, percipiraju i reagiraju na društvene situacije. Ljudi nisu samo pasivni primatelji izvanjskih utjecaja, već imaju sposobnost promišljanja, donošenja odluka i samoregulacije. Ako navedeno stavimo u kontekst tretmana poludnevnog boravka tada možemo zaključiti

da će korisnici s različitim individualnim karakteristikama reagirati na tretman na različite načine. Primjerice, korisnici s višom razinom samopouzdanja mogu uspješnije razviti socijalne vještine u usporedbi s korisnicima koji imaju nižu razinu samopouzdanja (Divjak, 2008., prema Šipek, 2016.).

Tablica 4.3.2. Tablični prikaz tematske cjeline o dobitima u odnosu na druge koje korisnici stječu pohađanjem programa poludnevnog boravka iz perspektive provoditelja programa

TEMA	KATEGORIJA	KOD
Dobiti u odnosu prema drugima koje korisnici dobivaju pohađanjem programa poludnevnog boravka	Promjene u odnosu prema drugima	Poboljšanje odnosa prema drugima u školi
		Poboljšanje odnosa prema članovima obitelji

Pod tematskom cjelinom koja se odnosi na dobiti u odnosu prema drugima koje korisnici stječu pohađanjem programa poludnevnog boravka, ispitanici provoditelji programa svjedoče o promjenama korisnika u odnosu prema drugima. Tako primjerice navode poboljšanje odnosa korisnika prema drugima u školi („I u školi...nauče se komunicirati jedno s drugima i onda to primjenjuju u svim tim sferama života, ne samo kad su ovdje. (V1)“, „Pa da, kažem isto kao i prema roditeljima jer im nastavnici predstavljaju jednu vrstu autoriteta tako da je tu onda manje nekakvih konflikata, potrebe da se odvrati nastavniku. (V2)“) te poboljšanje odnosa prema vlastitim članovima obitelji („...i u obitelji i sa braćom i sestrama, nauče se komunicirati jedno s drugima i onda to primjenjuju u svim tim sferama života, ne samo kad su ovdje. (V1)“, „... po onome što oni nama govore o odnosu s roditeljima, možemo vidjeti možda da je taj odnos u većini slučajeva manje napet. (V2)“). Obzirom da je već ranije izneseno kako korisnici doživljavaju pozitivne promjene u razvoju i usvajanju socijalnih vještina (razvoj komunikacijskih vještina, vještina nenasilnog rješavanja sukoba te usvajanja pravila pristojnog ponašanja), navedene promjene možemo povezati i s pozitivnim promjenama u odnosu prema drugim osobama iz njihove bliske okoline, što i potvrđuje istraživanje Riggi, Sergin i

Taylor (2007., prema Malkić Aličković, 2017.) u kojem je utvrđena snažna povezanost između razvijenosti socijalnih vještina i pozitivnih odnosima s drugima.

Perspektiva korisnika o dobitima koje stječu pohađanjem programa poludnevnog boravka

Ispitivanjem korisnika o percipiranim dobitima pohađanja programa poludnevnog boravka, korisnici svjedoče o pozitivnim, ali i negativnim promjenama koje se uočili na sebi otkad pohađaju program. U kontekstu pozitivnih promjena govore o promjenama vezanim uz obrazovanje te povećanoj otvorenosti u interpersonalnim odnosima, dok o manjku slobodnog vremena govore u kontekstu negativne promjene.

Tablica 4.3.3. Tablični prikaz tematskih cjelina o dobitima koje korisnici stječu pohađanjem programa poludnevnog boravka iz vlastite perspektive

TEMA	KATEGORIJA	KOD
Pozitivne promjene koje korisnici uočavaju kod sebe	Pozitivne promjene vezane uz obrazovanja	Poboljšanje školskog uspjeha
		Poboljšanje radnih navika učenja
		Aktivnije sudjelovanje na nastavi
	Povećana otvorenost u odnosu s drugima	Otvoreniji odnos s roditeljima
		Otvoreniji odnos s odraslima
		Otvoreniji odnos s vršnjacima
Negativne promjene koje korisnici uočavaju kod sebe		Manjak slobodnog vremena

Pod tematskom cjelinom koja se odnosi na pozitivne promjene koje korisnici uočavaju kod sebe, korisnici svjedoče o pozitivnim promjenama vezanim uz obrazovanje. Tako navode da su doživjeli poboljšanje na području školskog uspjeha, (*„Prije bi mi provjere bile katastrofalnije i ocjene lošije, a kad san došla ode, dok su volonteri bili, ocjene su otišle gore, bolje su. (U2)“* , *„Pa iman nekako manje loših ocjena u školi otkada mi tu pomažu s učenjen i domaćima. (U3)“*) te poboljšanje vezano uz radne navike učenja (*„Pa prije nego šta san došla, prosto uopće mi se nije dalo ni učiti ni ništa. I onda sad otkad san počela dolazit 'vamo, sad prosto odlučin samostalno uzet knjigu i učit, a prije su me morali nagovarar, kao: „Uči!“ (U1)“*). Također navode da aktivnije sudjeluju na nastavi otkad pohađaju program boravka (*„Pa više san aktivnija na satu, otkad mi volonteri govore i pomažu oko lekcija. (U2)“*; *„Pa prije san samo šutila, bilo me sramota, a sad, sad pričam pa kao san više nekako aktivnija u školi. (U3)“*). Ukoliko se usporede odgovori korisnika s odgovorima provoditelja programa, vidljivo je da se obje skupine slažu o pozitivnim promjenama vezanim za školski uspjeh i radne navike učenja. I u istraživanju autora Erdelja, Zagorec i Branović (2016.), ispitani korisnici poludnevnog boravka svjedoče o korisnosti pomoći koju im odgajatelji i volonteri pružaju u učenju i pisanju domaćih zadaća. Slično tvrde i korisnici poludnevnog boravka pri Centru za nestalu i zlostavljano djecu, navodeći da su tijekom pohađanja poludnevnog boravka naučili mnogo toga na obrazovnom planu, posebno ističući pomoć pri svladavanju nastavnog gradiva, ispravljanje negativnih ocjena te popravljnje akademskog uspjeha (Krulić Kuzman, 2020.). I u istraživanju Bermanec (2018.), koje se bavilo školskim uspjehom učenika koji pohađaju program produženog stručnog boravka, utvrđen je pozitivan učinak programa po školski uspjeh polaznika. Mnoga istraživanja ukazuju na pozitivan učinak tretmana poludnevnog boravka po školski uspjeh i radne navike njegovih korisnika. Zbog toga je važno da pružanje pomoći u kontekstu obrazovanja bude daljnji imperativ prilikom planiranja programa aktivnosti, kako bi se doprinijelo pozitivnom rastu i razvoju, obzirom da su istraživanja pokazala snažnu povezanost između školskog postignuća i mentalnog zdravlja djeteta (Burnett-Ziegler i sur., 2012., prema Vulić-Prtorić i Lončarević, 2016.)

Nadalje, korisnici svjedoče i o povećanoj otvorenosti u odnosu s drugim. Tako navode da imaju otvoreniji odnos s roditeljima, („*Pa roditeljima više pričam i to, otkad sam ode došla. (U2)*“, „*Pa kao tipa da im kažem sve šta, šta me muči i onako šta, šta mislim i tako. (U3)*“), s odraslima općenito (*Kako sam počela pričati s volonterima i svima njima, nekako san se više otvorila prema starijim osobama. (U2)*“) te s vršnjacima („*Pa postoji, zato jer ono bila sam više ono povučena prema njima, a otkad san ode, nekako san onako više otvorenija. (U2)*“). Ispitani provoditelji programa u prethodnom dijelu teksta svjedočili su o uočenom razvoju komunikacijskih vještina kod korisnika. Stoga ne iznenađuje da i korisnici primjećuju povećanu otvorenost u odnosu prema drugima. Upravo je otvorenost, uz pristupačnost i samopouzdanje, jedan od aspekata dobre komunikacije, a definirana je kao sposobnost otvorenog i fleksibilnog uma da sluša i razumije perspektivu drugih, odnosno kao mogućnost da se kreira iskrena i produktivna komunikacija čak i u dijalogu s neistomišljenicima¹¹. S obzirom na rečeno, možemo zaključiti da je rad na razvoju komunikacijskih vještina korisnika poludnevnog boravka važan zadatak provoditelja programa jer se time stvara preduvjet za razvoj pozitivne komunikacije korisnika s drugim osobama iz svoje okoline.

Ispitani korisnici, u kontekstu negativnih promjena koje uočavaju na sebi, svjedoče o manjku slobodnog vremena („*Pa prije san imala više slobodnog vremena, sad iman manje. (U1)*“, „*...neman vrimenta baš za sebe, jer pa škola pa „Tinel“ pa ovo pa ono. I onda oduzme se svo to vrijeme. (U1)*“). Program poludnevnog boravka pruža strukturirane aktivnosti i podršku korisnicima tijekom dijela dana, obično prije ili nakon školske nastave. Ukoliko korisnici redovito pohađaju boravak, može se pojaviti manjak slobodnog vremena za druge aktivnosti ili interese koje inače imaju. Stoga bi, ukoliko mogućnosti dopuštaju, bilo poželjno dodatno poraditi na fleksibilnosti rasporeda pohađanja programa kako bi se korisnicima ostavilo dovoljno slobodnog vremena za sudjelovanje u aktivnostima koje se ne odvijaju u sklopu škole ili boravka.

¹¹ Sveučilišno savjetovanišni centar Sveučilišta u Rijeci – Psihološko savjetovanište Rijeka (2014). *Komunikacija*, raspoloživo na mrežnoj stranici: https://www.ssc.uniri.hr/files/Komunikacijske_vjetine_-_uvod.pdf [2.7.2023.]

4.4. Prednosti i nedostaci programa poludnevnog boravka
Perspektiva proveditelja programa

Pod dodatnim nalazima fokus će biti na dijelu podataka koji se ne odnose se na niti jedno od tri postavljena istraživačka pitanja. U ovom dijelu, proveditelji programa su iznosili vlastitu perspektivu prednosti, odnosno nedostataka konkretnog programa poludnevnog programa. Ovaj dio je također važan za obraditi jer isti može biti značajan za daljnji razvoj programa poludnevnog boravka, obzirom da se njima može pružiti vrijedan uvid u trenutno stanje programa, identificirati područja za poboljšanje te usmjeriti daljnji razvoj programa kako bi se unaprijedila kvaliteta istog.

Tablica 4.4.1. Tablični prikaz tematske cjeline o prednostima konkretnog programa poludnevnog boravka iz perspektive provoditelja programa

TEMA	KATEGORIJA	KOD
Prednosti konkretnog programa poludnevnog boravka	Prednosti programa za korisnike	Poludnevni boravak kao mjesto za provođenje kvalitetnog slobodnog vremena
		Poludnevni boravak kao mjesto gdje se korisnici osjećaju ugodno
		Poludnevni boravak kao mjesto sigurnosti za korisnike
	Obilježja programa kao prednosti	Dobrovoljnost programa
		Fleksibilnost programa
		Jedini lokalni pružatelji takve usluge
		Kvalitetna stručna kadriranost programa
		Suradnja s drugim institucijama i udrugama

Pod temom koja se odnosi na prednosti konkretnog programa poludnevnog boravka, ispitani provoditelji programa govore o prednostima programa po korisnike. Konkretno, opisuju poludnevni boravak kao mjesto za kvalitetno provođenje slobodnog vremena („...i ujedno prostor gdje mogu kvalitetno provesti svoje slobodno vrijeme (S1)“, „Tu mogu kvalitetno provoditi svoje slobodno vrijeme (S2)“, „Tako da zaista mislim da je ovo jedno kvalitetno provedeno vrijeme izvan škole za tu djecu. (V2)“), kao mjesto gdje se korisnici osjećaju ugodno („Pa mislim da, da im je ugodno. U većini slučajeva je ugodno. (S3)“, „...mislim da se osjećaju ugodno. (V1)“) te kao mjesto sigurnosti za korisnike („Prednost je to što djeca imaju sigurno

mjesto za boravak...(V1)“ , „...nego zapravo dolaze u jedno sigurno područje...(V2)“). Program poludnevnog boravka predstavlja prostor u kojem se korisnicima osigurava kvalitetno i organizirano provođenje slobodnog vremena s ciljem razvoja pozitivnih interesa i kreativnosti, usvajanja novih vještina i znanja, njegovanja korisnikovih sklonosti i talenata te navikavanja na strukturirano provođenje slobodnog vremena kroz razne sportske aktivnosti, kreativne radionice, kulturne sadržaje, izlete i slično (Krulić Kuzman, 2020.). Također, u provedenom istraživanju o korisničkom doživljaju poludnevnog boravka autora Erdelja, Zagorec i Branović (2016.), rezultati su pokazali da se više od polovice ispitanih korisnika veseli odlasku u boravak te da se tamo osjećaju ugodno i sigurno. Stvaranjem okruženja u kojem će se korisnici osjećati ugodno i sigurno te u kojem će na kvalitetan način moći provoditi svoje slobodno vrijeme, poticat će se korisnike da aktivno sudjeluju u provedbi programa što će pozitivno utjecati na kvalitetu provedbe samog programa.

Nadalje, sudionici navode i obilježja programa koja smatraju njegovim prednostima. Ponajprije se tu osvrću na dobrovoljnost programa (*„šta nije obavezno i dica tu dolaze šta to stvarno vole, a ne zato šta oni to moraju... (S3)*“ , *„Znači na ništa oni tu prisiljeni nisu i u tome je ljepota poludnevnog boravka. (S1)*“) te fleksibilnost programa (*„Pa to šta nije strogo.... (S3)*“ , *„Znači to je jedna kućna atmosfera, išlo se na to da se djeca ne osjećaju kao u nekom uredu, pod nekim promatranjem...(V2)*“). Ukoliko se navedena dobrovoljnost programa poveže s teorijom samodeterminacije autora Ryan i Deci (2000.), može se pretpostaviti da će se dobrovoljnim sudjelovanjem u programu poludnevnog boravka korisnici osjećati osnaženo i autonomno jer će imati kontrolu nad svojim djelovanjem. To će potaknuti korisnike da aktivno sudjeluju u provedbi programa što će pozitivno utjecati na njihovu produktivnost te postizanje planiranih ciljeva. Dobrovoljnost i fleksibilnost programa važni su radi individualizacije pristupa korisnicima, omogućavanja slobode izbora te podržavanja psihološkog blagostanja korisnika. Time se omogućuje stvaranje podržavajućeg i inkluzivnog okruženja u kojem korisnici mogu ostvariti svoje potencijale i ciljeve.

Kao jednu od prednosti, provoditelji programa ističu da su oni jedini lokalni pružatelji takve usluge („Znači mi smo jedini u gradu Šibeniku, općenito u Šibensko-kninskoj županiji... (S1)“, „...mislím da smo jedini zapravo, s ovakvom, s ovakvim tipom programa... (S2)“, „ Pa znači mi smo tu u Šibeniku, jedini ovakav program... (S3)“) te da postoji kvalitetna stručna kadriranost programa („...stvarno imamo stručni tim vrhunski, koji se educira, koji radi na sebi. (S1)“, „...imaju i stručnu pomoć i učitelja koji s njima rade i drugih stručnjaka koji ima pomažu sa bilo čime što bi oni eventualno imali kao djeca u razvoju, pubertetu i tako to. (V1)“). Također, sudionici ističu i postojanje suradnje s drugim institucijama i udrugama („Produžena smo ruka Centru, školama. Škola ako osjeti da tu nešto ne, ne štima, šalju ih kod nas. (S3)“, „...imamo dobru suradnju sa ovim Gradom Šibenikom, Županijom, jel', jedinicama lokalne samouprave... (S2)“, „...recimo surađujemo s jednom sportskom udrugom. (V2)“). Činjenica da su oni jedini pružatelji ovakve vrste programa unutar lokalne zajednice ukazuje na postojanje potrebe za tom vrstom usluge, ali i na nedostatak ovakve vrste tretmana u lokalnoj zajednici, što i potvrđuju podaci Razvojne strategije Šibensko-kninske županije (2019.). Nadalje, prisutnost kvalitetnog stručnog kadra sugerira da udruga ima sposobnost pružiti adekvatnu podršku svojim korisnicima, obzirom da raspolaže stručnjacima koji su obučeni za rad s korisnicima te posjeduju potrebna znanja i vještine. Ostvarenost suradnje s institucijama navodi nas na zaključak da je program prepoznat od lokalnih vlasti, što može doprinijeti stabilnosti i kontinuitetu u provedbi programa, dok postojanje suradnje s drugim organizacijama civilnog društva sugerira otvorenost za partnerstva te razmjenu iskustava i znanja.

Tablica 4.4.2. Tablični prikaz tematske cjeline o nedostacima konkretnog programa poludnevnog boravka iz perspektive provoditelja programa.

TEMA	KATEGORIJA	KOD
Nedostaci konkretnog programa poludnevnog boravka		Nedostatno vremensko trajanje boravka
		Nedostatnost financijskih sredstava
	Loši radni uvjeti	Nedovoljan broj volontera
		Premalen prostor

Provoditelji programa ukazali su i na neke nedostatke konkretnog programa poludnevnog boravka. Tako primjerice navode problem nedostatnog vremenskog trajanja boravka („*Nešto onako da to bude baš poludnevni boravka, jel tu su oni kratko. Oni su tu dnevno sat, možda dva kad neko ima duple sate i to je to. (S3)*“ , „*Sad je to opet premalo vremena da se tu nešto može napraviti. Kratko je, puno ih dođe. (S3)*“ , „*Al' nemamo vremena opet... (S1)*“) te nedostatnost u pogledu financija („*Najveći problem su ti financije...Kad pišemo program, prijedlog programa, to ti je puno, puno više mi toga obuhvatimo, međutim tribamo i financije za to. (S2)*“ , „*...to šta nemamo, možda, financije da bi možda mogli napraviti ipak nešto više za njih. (S3)*“ , „*Pa nedostaci su uvijek financije. (S1)*“). Iako je zakonom¹² određeno da poludnevni boravak traje u dužini od četiri do šest sati dnevno, zbog smjenske nastave u školama, velikog broja korisnika te nedostatka volontera, sama provedba programa može se činiti izazovnom u datim okolnostima. Ukoliko postoji potreba korisnika za sveobuhvatnom podrškom, provoditelji programa mogu smatrati da nemaju dovoljno vremena za provedbu planiranih aktivnosti te za pružanje individualne podrške svakom korisniku ponaosob. Osobito to može biti slučaj ukoliko program pohađa veći broj korisnika, obzirom da su oni jedini lokalni pružatelji takve usluge. Iako upravljanje vremenom u poludnevnom boravku može biti izazovno, važno je da se na efikasan način planira raspored aktivnosti, da se prioritiziraju potrebe korisnika te da se osigura potreban broj

¹² Zakon o socijalnoj skrbi, NN 18/22, 46/22, 119/22, 71/23

stručnjaka i volontera, a sve u cilju poboljšanja učinkovitosti programa radi osiguravanja najbolje moguće podrške korisnicima. Po pitanju nedostatnih financija, Bežovan (2002., prema Bežovan, 1997.; Stubbs, 2001.; Shimkus, 1996.; Courry i Despot-Lučanin, 1995.) navodi da je financijska održivost jedan od ključnih problema razvoja civilnog sektora u Hrvatskoj. Bežovan (2002.) također ističe problem neravnomjernosti u prostornom rasporedu organizacija civilnog društva gdje je koncentracija pojačana oko velikih gradova, dok u nekim županijama takvih organizacija uopće da nema. Zbog toga se događa da je većina financijskih sredstava koncentrirana u velikim gradovima poput Zagreba, Splita, Osijeka i Rijeke. Kako bi se osigurala financijska stabilnost i održivost rada organizacija civilnog društva koje pružaju uslugu boravaka, potrebno je osigurati postojanje različitih izvora financiranja pri čemu se posebno ističe stvaranje partnerstva s privatnim sektorom – gospodarstvom.

Nadalje, provoditelji programa u pogledu nedostataka u radnim uvjetima ukazuju na nedovoljan broj volontera („*Pa nedostatak volontera je prvi nedostatak programa... (V1)*“ , „*Nas volontera je malo, znači trebalo bi možda više biti onog odnos jedan na jedan.... (V2)*“) te premali prostor u kojem se boravak odvija („*...naći neki bolji prostor od Grada Šibenika, oni su nam ovo dali. Međutim, potrebne su nam dvije prostorije. Dosta djece vapi za kontaktom, a, a ne mogu jer su svi u jednom. (S1)*“ , „*Možda treba malo veći prostor bit... Po meni je mali prostor jedino najveći problem... (V3)*“ , „*...ja bih htjela da je taj prostor veći, zaista je skučen...Tako da definitivno prostor. (V2)*“). Volonteri su, uz zaposlenike, važni dionici organizacija civilnog društva. Međutim, regrutiranje volontera koji su spremni prihvatiti neplaćeni rad oduvijek je bio veliki problem neprofitnih organizacija, obzirom da je teško konkurirati plaćama koje nude javni i privatni sektor. Obzirom da su volonteri ključni akteri bez kojih nije moguće ostvariti ciljeve i misiju organizacije civilnog društva, važno je da se na pravilan način isti odaberu, obuču te motiviraju (Brkljačić, 2018.). Istraživanja stavova hrvatske javnosti o volontiranju pokazuje da najpesimističnije stavove o volontiranju imaju mladi, zbog čega je nužno osobitu pozornost u promociji volonterskog rada usmjeriti ka mladima (Ledić, 2007., prema Meštrov, 2021.). Kako bi organizacije civilnog društva uspješno regrutirale volontere, važno je da razumiju što volonteri preferiraju i koji su njihovi motivi za

volontiranje te da u skladu s tim kreiraju svoje oglašivačke apele (McCarthy i sur., 1999., prema Meštrov, 2021.). Kao otežavajuću okolnost u kontekstu radnih uvjeta, ispitanici navode i nedovoljnu veličinu prostora u kojem se boravak odvija. I u drugim istraživanjima koja su se odnosila na doživljaj institucionalnog tretmana iz perspektive korisnika i stručnjaka, vidljivo je nezadovoljstvo po pitanju prostornih uvjeta (Kusturin, 2002.; Sklepić i Majdak, 2011.; Oreb i Majdak, 2013., prema Gazilj, 2019.). Obzirom da je važno da dijete boravi u sredini koja djeluje podržavajuće i poticajno na cjelokupni psihosocijalni razvoj, nužno je da korisnici borave u adekvatnim uvjetima (Vejmelka i Sabolić, 2015.), što znači da na raspolaganju imaju prostor primjerene veličine koji je opremljen sadržajima potrebnim za kvalitetnu provedbu programa te je pristupačan u smislu prostorne udaljenosti.

Perspektiva korisnika

U dodatnim nalazima iz perspektive korisnika, prikazuju se rezultati analize odgovora korisnika koji ne odgovaraju na niti jedno od tri postavljena istraživačka pitanja, no predstavljaju važne nalaze u pogledu mogućnosti unaprjeđenja kvalitete provedbe postojećeg programa, ali i nekih budućih.

Tablica 4.4.3. Tablični prikaz tematske cjeline o prijedlozima korisnika za unaprjeđenje programa

TEMA	KATEGORIJA	KOD
Prijedlozi korisnika za unaprjeđenje programa		Želja za većim prostorom

Korisnici su iznijeli prijedlog za unaprjeđenje daljnje provedbe programa, odnosno, izrazili su želju za većim prostorom u kojem će se odvijati aktivnosti poludnevnog boravka („*Ili tipa da možda imamo malo veći prostor. (U1)*“ ; „*Pa možda nam je tismo svima u ovoj jednoj prostoriji, bilo bi ljepše kad bi mogli imati više prostora. (U2)*“). Njihovi odgovori vezani za neadekvatnost prostora nadovezuju se na odgovore provoditelja programa koji također premalen prostor vide kao nedostatak u radnim uvjetima. Zbog toga je važno da se i korisnicima i provoditeljima programa

omoguće adekvatni prostorni uvjeti kojim će se omogućiti još kvalitetnija provedba samog tretmana.

4.5. Usporedba perspektiva provoditelja programa i korisnika

U ovom dijelu rada biti će izneseni rezultati usporedbe odgovora provoditelja programa i korisnika. Ponajprije će biti uspoređeni odgovori provoditelja programa i korisnika u kontekstu doživljaja sadržaja programa poludnevnog boravka. Stručnjaci i volonteri navode da postoji usklađenost aktivnosti s potrebama i mogućnostima korisnika, dok korisnici s druge strane iskazuju da igre u kojima sudjeluju nisu primjerene njihovom uzrastu. Također, korisnici navode da zbog istovremenog odvijanja raznih aktivnosti dolazi do međusobnog ometanja korisnika u provedbi aktivnosti. Primjerice, oni koji se igraju ometaju one korisnike koji obavljaju zadatke vezane uz školu. Zbog toga su vidljivi i odgovori korisnika o željenim promjenama vezanim za buduću provedbu programa, ističući pri tom želju za drugačijom vremenskom organizacijom aktivnosti, kako više ne bi dolazilo do međusobnog ometanja tijekom istovremene provedbe različitih aktivnosti. Usporede li se međusobni odgovori, vidljivo je da ipak ne postoji tolika usklađenost aktivnosti s potrebama korisnika kao što ističu provoditelji programa, obzirom da korisnici smatraju da su prerasli igre u kojima sudjeluju te da dolazi do međusobnog ometanja korisnika zbog sudjelovanja u različitim aktivnostima. Nadalje, u kontekstu načina odabira aktivnosti, provoditelji programa navode da korisnici sudjeluju u izboru aktivnosti te da volonteri i stručnjaci preferiraju upravo one aktivnosti koje vole i korisnici. Iako korisnici imaju pravo sudjelovati u izboru aktivnosti, oni navode da je zbog nemogućnosti međusobnog dogovora o odabiru aktivnosti potrebna intervencija stručnjaka. Ukoliko se usporede odgovori vezani za osobno preferirane aktivnosti, vidljiva su mnoga preklapanja u izjavama između provoditelja programa i korisnika. Tako, primjerice, stručnjaci i volonteri navode da vole zajedničke igre u kojima korisnici grupno sudjeluju te aktivnosti koje se odvijaju izvan samog prostora boravka – odlazak u kino, park, odnosno igre koje uključuju fizičku aktivnost. S druge strane, ističu da i oni, a i djeca najmanje vole aktivnosti koje uključuju učenje za školu. Slične odgovore su dali i korisnici pa tako navode da preferiraju sudjelovati u društvenim igrama te aktivnostima na otvorenom. Svi korisnici složnog su mišljenja da postoji raznolika ponuda aktivnosti u kojima mogu sudjelovati tijekom

boravka. Po pitanju reakcija korisnika na provedbu programa, provoditelji programa svjedoče o prevladavajućim pozitivnim reakcijama korisnika na sudjelovanje u programu, ali ističu da postoje situacije u kojima korisnici pokazuju otpor tijekom provedbe programa. Pri osvrtu na vlastite reakcije vezane uz rad sa korisnicima, stručnjaci i volonteri svjedoče o postojanju pozitivnih reakcija te ističu postojanje osjećaja ugone te ljubavi prema radu s korisnicima. Iako su prisutne sličnosti u odgovorima obje strane, bilo po poželjno poraditi na segmentu usklađenosti aktivnosti s potrebama korisnika, obzirom da se tu vidi različitost mišljenja. Primjerice, trebalo bi više potaknuti korisnike da sami sugeriraju one igre koje smatraju odgovarajućim svojem uzrastu. Nadalje, po pitanju međusobnog ometanja korisnika zbog istovremenog odvijanja različitih aktivnosti, poželjno bi bilo zajedno s korisnicima osmisliti raspored aktivnosti kojeg se trebaju pridržavati kako se slične situacije ne bi ponavljale u budućnosti.

U nastavku teksta, fokus će biti na komparaciji odgovora provoditelja programa i korisnika vezanih za percepciju međuljudskih odnosa tijekom provedbe programa poludnevnog boravka. U pogledu međuvršnjačkih odnosa, provoditelji programa i korisnici slažu se o postojanju pretežno zadovoljavajućih odnosa među korisnicima. Provoditelji programa ističu stvaranje prijateljstava među korisnicima, dok korisnici svjedoče o osjećajima prihvaćenosti i zajedništva među korisnicima, što ukazuje na postojanje pretežito pozitivnih međuvršnjačkih odnosa. Nadalje, obje skupine sudionika svjedoče o postojanju povremenih neslaganja među korisnicima koja mogu rezultirati verbalnim nasiljem, odnosno neprimjerenim ponašanjima. Provoditelji programa pri tom opisuju i vlastitu ulogu medijatora u kontekstu međuvršnjačkih konflikata. Uspoređivanjem odgovora provoditelja programa i korisnika, vidljivo je načelno slaganje u percepciji međuvršnjačkih odnosa. Nadalje, vezano za percepciju odnosa korisnika i stručnjaka, provoditelji programa izjavljuju o postojanju povezanosti među njima te ističu da korisnici imaju povjerenje prema stručnjacima. Usprkos prevladavajućem mišljenju o pozitivnom odnosu među njima, ipak navode povremenu pojavu neposlušnosti korisnika spram stručnjaka. Korisnici također navode postojanje izrazito dobrog odnosa između korisnika i stručnjaka te ističu da imaju otvorenu komunikaciju sa stručnjacima, što se podudara s odgovorima stručnjaka i volontera o odnosu povjerenja korisnika prema stručnjacima. Međutim,

korisnici navode da bi željeli ostvariti češću interakciju sa stručnjacima, što upućuje da u određenim situacijama stručnjake doživljavaju nedostupnima. Zbog toga je važno da se osigura redovita, otvorena te transparentna komunikacija između stručnjaka i korisnika u kojoj će korisnici moći izraziti kritike i sugestije u vezi njihova odnosa, a sve radi stvaranja što kvalitetnijeg međusobnog odnosa, obzirom da čvrst i kvalitetan odnos između korisnika i stručnjaka može djelovati motivirajuće na korisnički angažman u programu (Ratkajec Gašević, Lampret i Maurović, 2020.). Ispitivanjem percepcije odnosa između korisnika i volontera, provoditelji programa ga opisuju kao dobar odnos u kojem vlada osjećaj povezanosti, zbog čega se korisnici ponekad suočavaju s poteškoćama u nošenju s odlaskom volontera. Također ističu važnost kompatibilnosti između volontera i korisnika, obzirom da su naveli pojedine slučajeve u kojima je zbog međusobne nekompatibilnosti došlo da narušenih odnosa među njima. Korisnici, opisujući njihov odnos, govore o važnosti pomoći koju im volonteri pružaju u svladavanju školskih obveza te također iznose negativno iskustvo s volonterkom s kojom nisu bili kompatibilni. Usporede li se međusobno njihovi odgovori vidljivo je da načelno postoji kvalitetan odnos među volonterima i korisnicima, obzirom da i sami korisnici uviđaju značaj podrške koju im volonteri pružaju. Također, korisnici i provoditelji programa ističu postojanje pojedinačnih loših iskustava korisnika s volonterom zbog međusobne nekompatibilnosti, što može biti smjernica provoditeljima programa da u budućnosti više brinu o međusobnoj kompatibilnosti između korisnika i volontera kako bi se izbjegle neugodnosti u njihovom odnosu. U kontekstu međusobnog odnosa između provoditelja programa, stručnjaci i volonteri navode izrazito dobro međusobno slaganje u kojem postoji osjećaj povezanosti te vlada dobra suradnja. Međutim, ipak ističu da među volonterima međusobno ne postoje bliski odnosi pa tako navode želju za sudjelovanjem u zajedničkim aktivnostima kako bi svi dodatno unaprijedili odnose među sobom. Korisnici također svjedoče o postojanju izrazito dobrih odnosa među provoditeljima programa, čime se potvrđuju njihovi odgovori. Usporede li se općenito odgovori korisnika i provoditelja programa u vezi vladajućih međuljudskih odnosa u programu vidljivo je da u načelu svjedoče o njima na isti načina, što može ukazivati na dosljednost i usklađenost u njihovim percepcijama. To je pozitivan znak

jer pokazuje konzistentnost u percepciji međuljudskih odnosa koji su bitan čimbenik kvalitete provedbe programa poludnevnog boravka.

U ovom djelu će biti prikazani rezultati usporedbe odgovora provoditelja programa i korisnika obzirom na dobiti koje korisnici stječu pohađanjem poludnevnog boravka. Iz perspektive provoditelja programa, korisnici pohađanjem programa stječu brojne dobiti u odnosu na sebe. Tako primjerice svjedoče o uočenom razvoju socijalnih vještina kod korisnika - razvoj komunikacijskih vještina, vještina nenasilnog rješavanja sukoba te usvajanje pravila pristojnog ponašanja. Također ističu razvoj samopouzdanja te uspješno usvajanje higijenskih navika. U kontekstu promjena na području obrazovanja navode poboljšanje školskog uspjeha te unaprjeđenje radnih navika vezanih za izvršavanje školskih obveza. Jednako kao i provoditelji programa, korisnici također navode poboljšanje njihova školskog uspjeha, poboljšanje radnih navika učenja te ističu da aktivnije sudjeluju na nastavi otkad pohađaju program boravka. Podudarnost njihovih odgovora po pitanju pozitivnih promjena vezanih uz obrazovanje korisnika ukazuje na važnost i uspješnost programa u podržavanju obrazovnog napretka korisnika. Nadalje, provoditelji programa u kontekstu promjena vezanih za provođenje slobodnog vremena ističu da korisnici kvalitetnije provode svoje slobodno vrijeme te da se više uključuju u izvannastavne aktivnosti. S druge strane, korisnici ističu da imaju manje slobodnog vremena otkad pohađaju program te na to gledaju kao na negativnu promjenu koju uočavaju kod sebe. Razlike u njihovim perspektivama mogu biti rezultat različitog doživljaja slobodnog vremena. Tako provoditelji programa mogu primijetiti da korisnici kvalitetnije provode svoje slobodno vrijeme zbog angažmana u programu boravka dok s druge strane korisnici mogu percipirati da imaju manjak slobodnog vremena jer su dodatno angažirani u programu te zbog toga osjećaju manjak fleksibilnosti i vremena za samostalne aktivnosti kojim su se možda okupirali prije uključenja u program boravka. Zbog toga je važno da međusobno otvoreno komuniciraju kako bi razumjeli perspektivu jedni drugih, a s ciljem pronalaska kompromisnih rješenja po pitanju načina provedbe slobodnog vremena korisnika. Nadalje, provoditelji programa uočavaju i promjene u ponašanju korisnika pa tako navode napredak u ponašanju te smanjenju društveno neprimjerenih ponašanja. Uočene promjene pripisuju njihovom radu s korisnicima tijekom boravka, ali napominju da su prisutne individualne razlike u

ostvarenim promjenama kod korisnika. Po pitanju dobiti u odnosu prema drugima koje korisnici dobivaju pohađanjem programa, provoditelji programa ističu poboljšanje odnosa prema drugim osobama u školi – nastavnicima, učenicima te poboljšanje odnosa prema članovima obitelji. Korisnici također navode da primjećuju kod sebe povećanu otvorenost u odnosima s drugima pa tako svjedoče o otvorenijem odnosu s odraslima općenito, roditeljima te vršnjacima. Podudarnost odgovora korisnika i provoditelja programa po pitanju poboljšanih odnosa prema drugima ukazuje na uspjeh programa u stvaranju podržavajućeg i inkluzivnog okruženja u kojem se potiče razvoj socijalnih vještina te izgradnja pozitivnih međuljudskih odnosa.

Naposljetku, usporediti će se odgovori koje su svrstani u kategoriju „dodatni nalazi“. U ovom dijelu, provoditelji programa navode prednosti i nedostatke konkretnog programa poludnevnog programa. Tako navode da je boravak mjesto u kojem korisnici imaju priliku kvalitetno provoditi svoje slobodno vrijeme te gdje se osjećaju ugodno i sigurno. Nadalje, u kontekstu prednosti, navode da je program fleksibilan te se temelji na načelu dobrovoljnosti. Ističu da su i jedini lokalni pružatelji ovakve usluge te da uz kvalitetnu stručnu kadriranost ostvaruju suradnju i s drugim institucijama i udrugama. Međutim, odgovori koji govore o nedostacima programa upućuju na nedostatno vremensko trajanje boravka, nedostatne financije, nedovoljan broj volontera te premalen prostor u kojem se boravak odvija. Upravo i korisnici programa u svojim prijedlozima za daljnje unaprjeđenje programa ističu želju za većim prostorom. Obzirom da i provoditelji programa i korisnici uviđaju neadekvatnost trenutnog prostora, odnosno sugeriraju potrebu za primjerenijim prostorom, potrebno je uložiti napor kako bi se u suradnji s lokalnim vlastima osigurao prostor adekvatniji potrebama poludnevnog boravka. Time će se razriješiti određeni problemi s kojima se korisnici i provoditelji programa suočavaju zbog neadekvatnog prostora te će se osigurati temelj za kvalitetniji razvoj trenutnog programa.

4.6. Praktične implikacije i ograničenja istraživanja

Rezultati ovog istraživanja pružaju vrijedan uvid u doživljaj različitih sudionika – korisnika, stručnjaka i volontera o njihovim iskustvima i percepciji tretmana poludnevnog boravka. Analizom doživljaja sadržaja poludnevnog boravka utvrdile

su se pojedine snage i slabosti programa iz perspektive sudionika. Tako, primjerice, vidljiva je izražena potreba korisnika za primjerenijim usklađivanjem aktivnosti s uzrastom istih u daljnjoj provedbi programa. Nadalje, pri daljnjoj provedbi programa potrebno je pozornost posvetiti aktivnostima koje korisnici preferiraju (igru, fizičke aktivnosti, boravak na otvorenom i sl.) kako bi ih se dodatno motiviralo za sudjelovanjem u tretmanu, dok bi aktivnosti koje djeca manje preferiraju, poput učenja, trebalo učiniti zanimljivijim, primjerice, primjenom suvremenih tehnika učenja poput mnemotehnike, mentalnih mapa i sl. Istraživanjem doživljaja međuljudskih odnosa tijekom provedbe programa, mogu se identificirati čimbenici koji pridonose pozitivnoj interakciji među njima, primjerice: osjećaj prijateljstva, povezanosti, zajedništva, povjerenja, autentičnost provoditelja programa. Nadalje, ukazano je i na važnost kompatibilnosti između korisnika i provoditelja programa, kako bi se izbjegle potencijalne negativne situacije te izgradio što pozitivniji odnos među njima. Primjena navedenih spoznaja omogućit će stvaranje poticajnijeg i podržavajućeg okruženja u poludnevnom boravku. Nadalje, razumijevanjem onoga što korisnici dobivaju pohađanjem poludnevnog boravka (npr.: razvoj životnih i socijalnih vještina, razvoj radnih navika učenja, bolji školski uspjeh, poboljšanje odnosa s drugima itd.), mogu se naglasiti benefiti programa roditeljima i zajednici. Ovo je važno za promoviranje programa te poticanje druge djece da se pridruže, kao i za osiguranje potpore i resursa za nastavak programa. Nadalje, uvidom u perspektivu provoditelja programa, pokazalo se da postoji nedostatnost u financijskom smislu, manjak volontera te neadekvatnost prostora potrebama provedbe programa, što potvrđuju i korisnici. Navedene spoznaje mogu pomoći u daljnjem planiranju i organizaciji poludnevnog boravka, primjerice: da se bolje raspodjeljuju resursi te se osiguraju višestruki izvori financiranja, da se osmisle odgovarajući oglašivački apeli kojima će se privući veći broj volontera te da se poboljša suradnja s lokalnim vlastima radi osiguranja primjerenog prostora. Navedenim pozitivnim promjenama bitno bi se utjecalo na unaprjeđenje kvalitete konkretnog programa.

Usprkos činjenici što istraživanje donosi spoznaje o doživljaju sadržaja, međuljudskih odnosa te koristi po korisnike poludnevnog boravka iz perspektive korisnika, stručnjaka i volontera, navedene spoznaje potrebno je sagledati i u

kontekstu pojedinih ograničenja istraživanja. Ponajprije se ograničenje nalazi u malom uzorku ispitanih korisnika budući da su uspješno provedena tek tri intervjua s istima. Razlog tako malenom broju provedenih intervjua nalazi se u nezainteresiranosti korisnika za istraživanje te nedostatku vremena. Obzirom da je istraživanje provedeno sredinom mjeseca lipnja kada se školske obveze intenziviraju zbog završetka školske godine, razumljiv je nedostatak vremena i interesa korisnika za sudjelovanjem u istraživanju. Možda bi bilo poželjnije intervjue s korisnicima provoditi u vremenu kada imaju manje obaveza vezanih za školu. U sljedećim potencijalnim istraživanjima bilo bi poželjno regrutirati veći broj korisnika kako bi se dobili relevantniji rezultati, odnosno kako bi se došlo do zasićenja u odgovorima. Također, ispitane su samo korisnice, dok korisnici muškog spola nisu bili zainteresirani za sudjelovanje u istraživanju, zbog čega nedostaje potpunost korisničke perspektive. Nadalje, obzirom da se istraživanje provodilo samo u udruzi u Šibeniku, može se dogoditi da su rezultati specifični samo za taj kontekst, obzirom da rezultati istraživanja mogu biti drugačiji u drugim organizacijama ili gradovima u kojima vladaju drugačiji uvjeti i programi. Nadalje, u budućim istraživanjima bilo bi poželjno obuhvatiti i perspektivu roditelja, obzirom da su oni ti koji imaju najbolji uvid u ponašanje i funkcioniranje svoje djece, kako bi se dobila što cjelovitija slika. Također, u dodatnim nalazima istaknuti su i mnogi nedostaci programa, poput financijske nedostatnosti, manjka volontera te neadekvatnosti prostora u kojem se boravak odvija. U budućim istraživanjima bilo bi poželjno više obraditi navedene teme radi dobivanja što cjelovitijeg uvida u doživljaj problematike ovakvih programa.

5. Zaključak

Intervencije namijenjene djeci i mladima u psihosocijalnom riziku u posljednjih desetak godina sve više se provode izvan institucija, sukladno procesu deinstitutionalizacije. Danas tu ulogu sve više preuzimaju organizacije civilnog društva koje okupljajući razne stručnjake pomagačkih zanimanja i volontere nastoje kroz uslugu poludnevnog boravka pružiti djeci i mladima poticajno okruženje unutar kojeg će imati priliku usvajati nove vještine, dobiti pomoć vezanu uz obrazovanje te kvalitetno i strukturirano provoditi svoje slobodno vrijeme. Ovim istraživanjem nastojao se dobiti uvid u doživljaj poludnevnog boravka iz perspektive njegovih

dionika – korisnika, stručnjaka te volontera, kako bi se kompariranjem njihovih percepcija dobila cjelovita slika o sadržaju programa, vladajućim međuljudskim odnosima te dobitima koje korisnici stječu pohađanjem programa. Sukladno odgovorima sudionika, ponajprije su uspoređene perspektive vezane za doživljaj sadržaja programa. Dok provoditelji programa navode primjerenost aktivnosti potrebama i mogućnostima korisnika, korisnici iskazuju da igre u kojima sudjeluju nisu prilagođene njihovom uzrastu. Te da zbog istovremenog odvijanja raznih aktivnosti, dolazi do ometanja onih koji pišu domaće zadaće i uče za školu. Po pitanju preferiranja aktivnosti, i korisnici i provoditelji programa slažu se oko izbora omiljenih aktivnosti – društvene igre, aktivnosti na otvorenom i sl. Usprkos postojanju određene doze otpora kod korisnika, stručnjaci i volonteri navode da prevladavaju pozitivne reakcije korisnika na aktivnosti programa, a i provoditelji programa izjavljuju da vole rad s korisnicima. U kontekstu vladajućih međuvršnjačkih odnosa, provoditelji programa i korisnici slažu se o postojanju pretežito pozitivnog odnosa među korisnicima, usprkos povremenom prisustvu neprimjerenih ponašanja. Ukoliko do istog dođe, stručnjaci i volonteri preuzimaju ulogu medijatora. Analizom odgovora vezanih za odnos korisnika i stručnjaka dolazi se do zaključka o postojanju pozitivnog odnosa kojim prevladava osjećaj povezanosti, povjerenja i otvorenosti, usprkos povremenoj neposlušnosti korisnika. Međutim, korisnici ističu želju za češćom interakcijom sa stručnjacima, obzirom da ih ponekad doživljavaju nedostupnima. Izjave provoditelja programa i korisnika o odnosu korisnika i volontera upućuju da postoji međusobna povezanost, zbog čega se korisnici suočavaju s teškoćama kada volonter prestane sa angažmanom u programu. Također, obje skupine sudionika navode važnost kompatibilnosti korisnika i volontera, obzirom na doživljena negativna iskustva proizašla iz nekompatibilnog odnosa pojedinog korisnika i volontera. O međusobnom odnosu provoditelja programa i korisnici i provoditelji programa ističu da postoji izrazito dobra međusobna suradnja te da među njima vlada osjećaj povezanosti i međusobnog slaganja. Međutim, provoditelji programa svjedoče o nepostojanju dovoljno bliskih odnosa među volonterima zbog čega izražavaju želju za češćim sudjelovanjem u zajedničkim aktivnostima. Što se tiče dobiti za korisnike od sudjelovanja u programu, i stručnjaci i volonteri su naveli korisnici pohađanjem programa stječu

različite životne i socijalne vještine te ističu primjetan razvoj samopouzdanja te napredak u kontekstu obrazovnih postignuća. Također ističu da korisnici kvalitetnije i strukturiranije provode svoje slobodno vrijeme te da je smanjena učestalost društveno neprihvatljivih ponašanja u odnosu prema drugima. Korisnici također svjedoče o boljem školskom uspjehu, poboljšanju radnih navika te otvorenijim odnosima s njima bliskim osobama – roditeljima, vršnjacima, nastavnicima. Imajući na umu prevladavajuće slaganje u izjavama korisnika i provoditelja programa o aktivnostima, pozitivnim međuljudskim odnosima te dobitima koje korisnici stječu pohađanjem konkretnog programa poludnevnog boravka, može se zaključiti da je poludnevni boravak primjeren društveni odgovor na rastuće rizike i izazove s kojima s djeca i mladi suočavaju u suvremenom svijetu, zbog čega je potrebno uložiti dodatne napore i resurse kako bi se svoj djeci i mladima u potrebi osigurao ovakav ili sličan vid potpore tijekom njihova odrastanja.

Popis tablica:

1. Tablica 1. Kontinuum intervencija prema razinama rizika (Bašić, Koller-Trbović i Uzelac, 2004., prema Žižak, 2010.)
2. Tablica 4.1.1. Tablični prikaz tematskih cjelina o doživljaju sadržaja programa iz perspektive provoditelja programa
3. Tablica 4.1.2. Tablični prikaz tematskih cjelina o doživljaju sadržaja programa iz perspektive korisnika programa
4. Tablica 4.2.1. Tablični prikaz tematskih cjelina o percepciji međuvršnjačkih odnosa tijekom provedbe programa poludnevnog boravka iz perspektive provoditelja programa
5. Tablica 4.2.2. Tablični prikaz tematskih cjelina o percepciji odnosa korisnika i provoditelja programa tijekom provedbe programa poludnevnog boravka iz perspektive provoditelja programa
6. Tablica 4.2.3. Tablični prikaz tematskih cjelina o percepciji međusobnih odnosa provoditelja programa tijekom provedbe programa poludnevnog boravka iz perspektive provoditelja programa
7. Tablica 4.2.4. Tablični prikaz tematskih cjelina o percepciji međuvršnjačkih odnosa tijekom provedbe programa poludnevnog boravka iz perspektive korisnika programa
8. Tablica 4.2.5. Tablični prikaz tematskih cjelina o percepciji odnosa korisnika i provoditelja programa tijekom provedbe programa poludnevnog boravka iz perspektive korisnika
9. Tablica 4.2.6. Tablični prikaz tematskih cjelina o percepciji međusobnih odnosa provoditelja programa tijekom provedbe programa poludnevnog boravka iz perspektive korisnika.
10. Tablica 4.3.1. Tablični prikaz tematske cjeline o dobitima u odnosu na sebe koje korisnici stječu pohađanjem programa poludnevnog boravka iz perspektive provoditelja programa
11. Tablica 4.3.2. Tablični prikaz tematske cjeline o dobitima u odnosu na druge koje korisnici stječu pohađanjem programa poludnevnog boravka iz perspektive provoditelja programa

12. Tablica 4.3.3. Tablični prikaz tematskih cjelina o dobitima koje korisnici stječu pohađanjem programa poludnevnog boravka iz vlastite perspektive
13. Tablica 4.4.1. Tablični prikaz tematske cjeline o prednostima konkretnog programa poludnevnog boravka iz perspektive provoditelja programa – dodatni nalaz
14. Tablica 4.4.2. Tablični prikaz tematske cjeline o nedostacima konkretnog programa poludnevnog boravka iz perspektive provoditelja programa.
15. Tablica 4.4.3. Tablični prikaz tematske cjeline o prijedlozima korisnika za unaprjeđenje programa

6. Literatura

1. Adlešić, R. (2022). Čimbenici koji utječu na zadovoljstvo poslom medicinskih sestara i tehničara. *Hrvatski časopis za javno zdravstvo*, 18(57), 61-66.
2. Ajduković, M. (2000). Ekološki multidimenzionalni pristup sagledavanju činitelja rizika i zaštite u razvoju poremećaja u ponašanju djece i mladeži. U Bašić, J. i Janković, J. (ur.), *Rizični i zaštitni čimbenici u razvoju poremećaja u ponašanju djece i mladeži*, (str. 47-62). Zagreb: Povjerenstvo za prevenciju poremećaja u ponašanju djece i mladeži i zaštitu djece s poremećajima u ponašanju.
3. Ajduković, M. (2008a). Rane intervencije i ostale intervencije u zajednici kao podrška roditeljima pod rizicima. U: Ajduković, M. i Radočaj, T. (ur.), *Pravo djeteta na život u obitelji – stručna pomoć obiteljima s djecom i nadzor nad izvršavanjem roditeljske skrbi kao proces podrške za uspješno roditeljstvo*, (str. 57-76) Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.
4. Ajduković, M. (2008b). Socijalni problemi, socijalni rizici i suvremeni socijalni rad. *Revija za socijalnu politiku*, 15(3), 395-414.
5. Ajduković, M. i Keresteš, G. (2020). *Etički kodeks istraživanja s djecom*. Zagreb: Vijeće za djecu Republike Hrvatske.
6. Azinović Vukelić, I. i Borovac, K. (2016). Boravak za djecu i mlade kao izvor podrške. *Ljetopis socijalnog rada*, 23(2), 325-328.
7. Bandura, A. (1991). Social cognitive theory of self-regulation. *Organizational Behavior & Human Decision Processes*, 50(2), 248-287.
8. Bašić, J. (2009). *Teorije prevencije: prevencija poremećaja u ponašanju i rizičnih ponašanja djece i mladih*. Zagreb: Školska knjiga.
9. Belec, P., Hohnjec, K., Jelačić, I. i Pipal, E. (2021). Kako se roditelji mogu uključiti u obrazovanje svog djeteta tijekom nastave na daljinu? U: Balaž, B. (ur.), *Kako učiteljima, učenicima i roditeljima olakšati snalaženje u okruženju nastave na daljinu? Priručnik za stručne suradnike osnovnih i srednjih škola*, (str. 103-115). Zagreb: Hrvatsko katoličko sveučilište.

10. Bermanec, S. (2018). *Produženi stručni boravak i školski uspjeh*. Diplomski rad. Rijeka: Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci – Odsjek za pedagogiju.
11. Bežovan, G. (2002). Struktura civilnog društva u Hrvatskoj. *Politička misao: časopis za politologiju*, 39(1), 63-87.
12. Bijedić, M. (2010). Čimbenici učinkovitosti izvaninstitucionalnih intervencija usmjerenih djeci i mladima rizičnog ponašanja. *Odgojne znanosti*, 12(1), 131-149.
13. Black, B. i DiNitto, D.M. (1994). Volunteers who work with survivors of rape and battering. *Journal of Social Service Research* 20(1-2), 73–97.
14. Blažeka Kokorić, S., Majdak, M. i Rumenović, M. (2011). Primjena odgojne drame u radu s maloljetnim počiniteljima kaznenih djela. *Kriminologija i socijalna integracija*, 19(1), 99-110.
15. Braun, V. i Clarke, V. (2012). Thematic Analysis. U: Cooper, H., Camir, P.M., Long, D.L., Panter, A.T., Rindskopf, D. i Sher, K.J. (ur.), *APA Handbook od Research Merthods in Psychology, Vol. 2: Research Desing: Quantitative, Qualitative, Neuropsychological, and Biological*, (str. 57-71). Washington, D.C.: American Psychological Association
16. Buben, K. (2018). *Načini rješavanja sukoba među učenicima*. Diplomski rad. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet – Odsjek za pedagogiju.
17. Clark, S.E. i Jerrott, S. (2012). Effectiveness of Day Treatment for Disruptive Behaviour Disorder: What is the Long-term Clinical Outcome for Children. *The Canadian Child and Adolescent Psychiatry Review*, 21(3), 204-212.
18. Čunović, D. (2016). *Slobodno vrijeme djece i mladih*. Diplomski rad. Petrinja: Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet – Odsjek za učiteljske studije Petrinja.
19. Dalbello, D. (2018). *Osobine ličnosti, stilovi privrženosti i gubitak*. Diplomski rad. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet – Odsjek za psihologiju.
20. Dragojević, D. i Jaković, D. (2022). Analiza pojavnih oblika problema u ponašanju kod djece i mladih u institucijskom tretmanu Doma za odgoj djece i mladeži Karlovac. *Kriminologija i socijalna integracija*, 30(1), 120-142.

21. Đurin, H. (2021). *Socio-emocionalna prilagodba djeteta na boravak u domu za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi*. Diplomski rad. Rijeka: Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci – Odsjek za pedagogiju.
22. Erdelja, M., Zagorec, D. i Branović, T.J. (2016). *Izveštaj evaluacijskog istraživanja*. Interni dokument u sklopu kolegija „Evaluacijska istraživanja“ tijekom akademske godine 2015./2016. Rijeka: Filozofski fakultet u Rijeci, Odsjek za pedagogiju.
23. Foretić, N., Rodek, S. i Mihaljević, D. (2009). Utjecaj medija na fizičku inaktivnost djece. *Školski vjesnik*, 58(4), 381-397.
24. Gazilj, I. (2019). *Doživljaj institucionalnog tretmana u odgojnim domovima iz perspektive korisnika i stručnjaka*. Diplomski rad. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet.
25. Grabić, B. (2022). Aktivno provođenje slobodnog vremena u Centru za pružanje usluga u zajednici Klasje Osijek: Primjer iz prakse. *Ljetopis socijalnog rada*, 29(1), 149-162.
26. Habjanec-Martinović, S. i Marušić, D. (1999). Okvirni program produženog stručnog postupka u osnovnim školama. *Kriminologija i socijalna integracija*, 7(1), 77-82.
27. Hale, D.R. i Viner, R.M. (2012). Policy responses to multiple risk behaviours in adolescents. *Journal of Public Health*, 34(1), 11-19.
28. Jerrot, S., Clark, S.E. i Fearon, I. (2010). Day Treatment for Disruptive Behaviour Disorders: Can a Short-Term Program be Effective. *The Canadian Child and Adolescent Psychiatry Review*, 19(2), 88-93.
29. Klarin, M. (2015). *Psihologija dječje igre*. Zadar: Sveučilište u Zadru.
30. Klarin, M., Miletić, M. i Šimić Šašić, S. (2018). Problemi ponašanja kod djece i mladih – doprinos sociodemografskih obilježja, zadovoljstva obitelji i socijalne podrške. *Magistra ladertina*, 13(1), 70-90.
31. Kljaić, I. (2006). Kako poboljšati razumijevanje, dogovaranje i suradnju djece s teškoćama u učenju? *Metodički ogledi*, 13(2), 95-118.
32. Knezić, D. i Opačić, A. (2021). *Dostupnost socijalnih usluga u Republici Hrvatskoj*. Zagreb: Rehabilitacijski centar za stres i traumu / Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

33. Kolak, A. i Markić, I. (2020). Međuvršnjački prijateljski odnosi u razrednom odjelu. *Metodički ogledi*, 27(2), 105-128.
34. Koller-Trbović, N. i Žižak, A. (2012). Problemi u ponašanju djece i mladih i odgovori društva: višestruke perspektive. *Kriminologija i socijalna integracija*, 20(1), 49-62.
35. Koller-Trbović, N., Nikolić, B. i Dugandžić, V. (2009). Procjena čimbenika rizika kod djece i mladih u riziku ili s poremećajima u ponašanju u različitim intervencijskim sustavima: socio-ekološki model. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 45(2), 37-54.
36. Kovačević, D. (2020). *Razvoj tima kao alat izgradnje međuljudskih odnosa u organizacijama*. Diplomski rad. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Ekonomski fakultet – Diplomski studij Menadžment.
37. Križaj Grušovnik, J. (2022). Motivacija učenika. *Varaždinski učitelj: digitalni stručni časopis za odgoj i obrazovanje*, 5(8), 226-231.
38. Križić, K. (2016). *Capoeira kao alternativna metoda rada s djecom u psihosocijalnom riziku*. Diplomski rad. Rijeka: Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci.
39. Krstić, Ž. LJ. (2014). Činitelji delinkventnog ponašanja. *JADR: Europski časopis za bioetiku*, 5(2), 323-348.
40. Krstin, D. (2018.) Sportske aktivnosti kao pomoć u socijalizaciji djece. *Ljetopis socijalnog rada* 25(3), 481-487.
41. Krulić Kuzman, K. (2020). *Tretman poludnevnog boravka za djecu i mlade s problemima u ponašanju: priručnik za voditelje programa*. Osijek: Centar za nestalu i zlostavljenu djecu.
42. Lampret, S. (2017). *Odnos korisnika i stručnjaka – rizični ili zaštitni čimbenik za bjegove mladih iz odgojnih ustanova*. Diplomski rad. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko – rehabilitacijski fakultet.
43. Levak, R. (2018). *Uparivanje po sličnosti u osobinama ličnosti i njegov odnos sa zadovoljstvom vezom*. Diplomski rad. Rijeka: Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci – Diplomski studij psihologije.

44. Lopac, E. (2017). *Uloga samopouzdanja u socijalnom razvoju*. Završni rad. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti.
45. Lučić, K. (2007). Odgojiteljska profesija u suvremenoj odgojno-obrazovnoj ustanovi. *Odgojne znanosti*, 9(1), 135-150.
46. Macanović, N. (2017). Socijalno neprilagođeno ponašanje djece predškolske dobi. *Naša škola*, 2(1-2), 81-98.
47. Malkić Aličković, A. (2017). Ispitivanje socijalnih vještina učenika osnovnoškolske dobi u odnosu na dob i spol. *Školski vjesnik: časopis za pedagošku teoriju i praksu*, 66(3), 379-400.
48. Malnar, D., Arbanas, J. i Tkalčić, M. (2015). I mozak ima spol. *Medicina*, 51(4), 440-447.
49. Matijević, M. (2011). Pedagoški vid vrednovanja i ocjenjivanja učenika. U Drandić, B. (ur.), *Pravno-pedagoški priručnik za osnovne i srednje škole* (str. 241-251). Zagreb: Znamen.
50. Meštrov, F. (2021). *Utjecaj promotivnih apela na angažman mladih volontera*. Diplomski rad. Split: Sveučilište u Splitu, Ekonomski fakultet.
51. Mihić, J. i Bašić, J. (2008). Preventivne strategije – eksternalizirani poremećaji u ponašanju i rizična ponašanja djece i mladih. *Ljetopis socijalnog rada*, 15(3), 445-471.
52. Milas, G. (2009). *Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
53. Nabavi, R.T. (2012). Bandura's social learning theory & social cognitive learning theory. *Journal of Personality and Social Psychology*, 1(6), 1-24.
54. Obiteljski zakon. *Narodne novine*, 103/15, 98/19, 47/20, 49/23.
55. Oreb, T. i Majdak, M. (2013, lipanj). *Doživljaj institucionalnog tretmana djevojaka s problemima u ponašanju u odgojnoj ustanovi*. Rad izložen na skupu: „Unaprjeđenje kvalitete života djece i mladih“, Split, Hrvatska.
56. Pavičić Vukučević, J., Cajner Mraović, I. i Korda, M. (2019). Predviđanje otežanosti učenja zbog brige učenika za vlastitu sigurnost uslijed vršnjačkog nasilja. *Školski vjesnik: časopis za pedagošku teoriju i praksu*, 68(1), 168-185.

57. Pavić, V. (2019). *Obitelj i slobodno vrijeme djeteta predškolske dobi*. Završni rad. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti.
58. Pavlović Breneselović, D. i Krnjaja, Ž. (2018). Građenje kvalitete u praksi vrtića. *Odgojno-obrazovne teme*, 1(1-2), 25-47.
59. Petrović, D. (2009). Vršnjački odnosi u adolescenciji: učestalost i postojanost konfliktnog ponašanja. U: Branković, D. (ur.), *Naučna i duhovna utemeljenost društvenih reformi* (str. 345-361). Banja Luka: Filozofski fakultet
60. *Plan deinstitucionalizacije, transformacije te prevencije institucionalizacije od 2018 do 2020. godine.* (2018). Zagreb: Vlada Republike Hrvatske, Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku.
61. Poldrugac, Z., Marušić, D. i Žižak, A. (2006). Poludnevni tretmani djece i mladeži s poremećajima u ponašanju. Sveučilište u Zagrebu. Edukacijsko – rehabilitacijski fakultet.
62. Radoš, A. (2012). *Razdoblje konkretnih operacija u teoriji J. Piageta*. Završni rad. Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet.
63. Rakas-Drljan, A. i Mašić, I. (2013). Navike učenja i stavovi prema učenju. *Napredak*, 154(4), 549-565.
64. Ratkajec Gašević, G., Lampret, S. i Maurović, I. (2020). Značaj odnosa stručnjaka i korisnika te stručnih postupaka u prevenciji bjegova mladih iz odgojnih ustanova. *Ljetopis socijalnog rada*, 27(3), 415-448.
65. *Razvojna strategija Šibensko-kninske županije* (2019). Šibenik: Javna ustanova Razvojna agencija Šibensko-kninske županije.
66. Restović, I. i Perić, A. (2018). Usvojenost higijenskih navika 4. razreda osnovne škole. *Školski vjesnik: časopis za pedagošku teoriju i praksu* 67(1), 155-177.
67. Ryan, R.M. i Deci, E.L. (2000). Self-Determination Theory and the Facilitation of Intrinsic Motivation, Social Development, and Well-Being. *American Psychologist*, 55(1), 68-78.

68. Sabljčić, L., Ratkajec Gašević, G. i Čarija, M. (2017). Značaj odnosa u postizanju promjene ponašanja tijekom savjetovanja. U: Ratkajec Gašević, G. i Žižak, A. (ur.), *Savjetovanje mladih: okvir za provedbu posebne obveze uključivanja u pojedinačni ili skupni psihosocijalni tretman u savjetovalištu za mlade*, (str.107- 122). Zagreb: Edukacijsko – rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
69. Sever, A. (2023). Školska i vršnjačka medijacija. *Varaždinski učitelj: digitalni stručni časopis za odgoj i obrazovanje*, 6(11), 293-299.
70. Sorić, I. (2021). Mogu li nagrade povećati intrinzičnu motivaciju za učenje? – Pregled istraživanja. *Suvremena psihologija*, 24(2), 127-152.
71. Stojanović, B. (2016). Razvoj samopouzdanja dece predškolskog uzrasta. U: Kopas Vukašinović, E. i Stojanović, B. (ur.), *Savremeno predškolsko vaspitanje i obrazovanje: Izazovi i dileme*. Zbornik radova sa nacionalnog naučnog skupa sa međunarodnim učešćem (str. 53-67). Kragujevac: Fakultet pedagoških nauka Univerziteta u Kragujevcu, 25. 3. 2016.
72. Sveučilišno savjetovališni centar Sveučilišta u Rijeci – Psihološko savjetovalište Rijeka (2014). *Komunikacija*. Posjećeno 3.7.2023. na mrežnoj stranici:https://www.ssc.uniri.hr/files/Komunikacijske_vjetine_-_uvod.pdf [2.7.2023.]
73. Šipek, K. (2016). *Socijalne vještine djece školske dobi: dobne i spolne razlike*. Diplomski rad. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet – odsjek za učiteljske studije (Čakovec).
74. Udruga Ardura (2022). „Tinel“- *Poludnevni boravak za djecu u psihosocijalnom riziku*. Posjećeno 12.6.2022. na mrežnoj stranici Udruge Ardura: <https://udruga-ardura.hr/projekti/>
75. Udruga Ardura (2022). *O Arduri*. Posjećeno 12.6.2022. na mrežnoj stranici Udruge Ardura: <https://udruga-ardura.hr/o-arduri/>
76. Udruga Ardura (2022). *Poziv volonterima*. Posjećeno 16.4.2022. na mrežnoj stranici Udruge Ardura: <https://udruga-ardura.hr/ardura-trazi-volontere-u-sklopu-projekta-tinel/>

77. Vejmelka, L. i Sabolić, T. (2015). Potencijali domova za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi iz perspektive odgajatelja. *Kriminologija i socijalna integracija*, 23(1), 72-98.
78. Vulić-Prtorić, A. i Lončarević, I. (2016). Školski uspjeh i mentalno zdravlje: Od relacija do intervencija. *Napredak*, 157(3), 301-324.
79. Zakon o socijalnoj skrbi. *Narodne novine*, 18/22, 46/22, 119/22, 71/23.
80. Zakon o sudovima za mladež. *Narodne novine*, 84/11, 143/12, 148/13, 56/15, 126/19.
81. Zebić, A. (2017). *Provođenje slobodnog vremena djece i mladih asocijalnog ponašanja*. Diplomski rad. Rijeka: Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci – Odsjek za pedagogiju.
82. Zrilić, S. i Šimurina, T. (2017). Razlike u prevalenciji poremećaja u ponašanju s obzirom na dob i spol učenika nekoliko zadarskih osnovnih škola. *Školski vjesnik: časopis za pedagošku teoriju i praksu*, 66(1), 27-41.
83. Žentil Barić, Ž. (2016). *Primjena intervjua kao istraživačke metode u knjižničarstvu*. Diplomski rad. Zadar: Sveučilište u Zadru, Odjel za informacijske znanosti.
84. Žižak, A. (2010). *Teorijske osnove intervencije- socijalno pedagoška perspektiva*. Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

